

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Iryna SMOLIK

TÜRK VE RUS HALK MASALLARINDA KADIN İMGESİ

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2013

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Iryna SMOLIK

TÜRK VE RUS HALK MASALLARINDA KADIN İMGESİ

Danışman

Doç. Dr. Zekeriya KARADAVUT

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2013

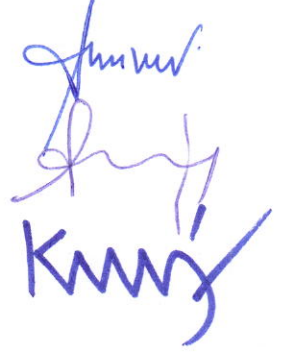
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Iryna SMOLIK'ın bu çalışması jürimiz tarafından Türk Dili ve Edbiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan (Danışmanı) : Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT

Üye (Danışmanı) : Yrd. Doç. Dr. Ahtle JILMAZ

Üye : Yrd. Doç. Dr. Furkan ÖZTÜRK

Tez Başlığı: Türk ve Rus Halkı Masallarında Kadın İmgesi

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi 19.07./2013

Mezuniyet Tarihi 19.07./2013

Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT
Müdür

.....

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ.....	ii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	iii
ÖZET.....	iv
АННОТАЦИЯ.....	v
SUMMARY.....	vi
ÖNSÖZ	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK ve RUS HALK MASALLARINDA KADIN İMGELERİ

1.1. Üvey Kız (Öksüz) ve Üvey Anne.....	16
1.1.1. Üvey Kız ve Üvey Anne İmgesi ile İlgili Tespit Edilmiş Genel Bilgiler.....	16
1.1.2. Türk Halk Masallarında Üvey Kız ve Üvey Anne İmgesi.....	20
1.1.3 Rus Halk Masallarında Üvey Kız ve Üvey Anne İmgesi.....	25
1.2. Cadı (Baba Yaga).....	30
1.2.1. Cadı İmgesine Genel Bakış.....	30
1.2.2. Türk Masallarında Cadı İmgesi.....	30
1.2.3. Rus Masallarında Cadı İmgesi (Baba Yaga).....	35
1.3. Prenses (Padişahın Kızı)	41
1.3.1. Türk Masallarında Prenses.....	42
1.3.2. Rus Masallarında Prenses.....	45
1.4. Bahadır Kız.....	51
1.5. Peri Kız.....	56
1.5.1. Türk Masallarında Peri Kız.....	56
1.5.2. Rus Masallarında Peri Kız.....	59
1. 6. Dünya Güzeli.....	60
1.6.1. Türk Masallarında Dünya Güzeli.....	61
1.6.2. Rus Masallarında Dünya Güzeli.....	63
SONUÇ.....	65
KAYNAKÇA.....	67
EK 1- Türk Masallarının Metinleri.....	69
EK 2- Rus Masallarının Metinleri.....	83
ÖZGEÇMİŞ.....	96

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1.1 Rus Halk Masallarında Baba Yaga İmgesi.....	39
---	----

KISALTMALAR LİSTESİ

Af.	Afanasyev
Alm.	Almanca
Bel.	Belarusça
Bkz.	Bakınız
Bulg.	Bulgarca
Çek.	Çekçe
Çev.	Çeviren
Fr.	Fransızca
Hırv.	Hırvatça
Hzl.	Hazırlayan
İng.	İngilizce
İt.	İtalyanca
Leh.	Lehçe
Sırp.	Sırpça
Ukr.	Ukraynaca

ÖZET

Elinizdeki bu çalışmaya başlamadan önce, kadın imgesine bütün dünya masallarında yoğun olarak rastlandığı tespit edilmiştir. Hem Türk hem de Rus halk masallarında da kadının, çeşitli imgelerde masal okuyucusunun veya dinleyicisinin karşısına çıkan, son derece önemli bir figür olduğu görülmüştür. Malzeme incelemesi döneminde, çok çeşitli olan kadın imgelerinden birinde yoğunlaşıp, onu, her iki ülkenin halkına ait masalarda, detaylı olarak araştırılabileceği düşünülmüştü. Ancak, İnternet dâhil olmak üzere, kaynak araştırmasının sonucunda, Türkiye’de Türk ve Rus halk masallarındaki kadın imgesinin karşılıklı olarak hiçbir çalışmada henüz ele alınmamış olduğu görüldü. Bundan yola çıkılarak bu çalışmada Türk ve Rus halk masallarında en ilgi çekici özelliklere sahip olan kadın figürlerini inceleyip karşılaştırmaya karar verdim.

Türk ve Rus halk masallarında en yoğun olarak rastlanan kadın imgelerinin araştırılmasını amaçlayan bu yüksek lisans tezi için 30 Türk halk masalı ve 30 Rus halk masalı seçilmiştir. Masalların listesi ve masalların okunduğu kaynaklar tezin C.1 ve C.2 maddelerinde belirtilmiştir.

Bu çalışmada farklı coğrafyada, farklı dinlerin etkisinde olan ve genel olarak farklı kültüre sahip iki ülkede halk arasında doğan ve yaşayan masallardaki kadın imgelerinin benzerlikleri ve farklılıkları tespit edilmiştir.

АННОТАЦИЯ

Еще перед началом написания работы, которую вы держите в руках, нами было замечено, что в сказках всех народов женские образы встречаются довольно часто. Читая или слушая турецкие или русские народные сказки, мы также часто встречаемся с женщинами, которые предстают перед нами в различных образах. Во время работы с материалом у нас возникла мысль детально исследовать, проанализировать и сравнить один определенный женский образ, встречающийся в сказках обеих народов. Но поскольку, после тщательного изучения источников, включая сеть Интернет, было обнаружено, что подобный сопоставительный анализ женских образов в турецких и русских народных сказках проводится впервые, нам захотелось разобрать более чем один женский персонаж. В то же самое время весь «женский коллектив» турецких и русских народных сказок в одной магистерской диссертации охватить невозможно, поэтому мы решили остановиться на образах, которые, с нашей точки зрения, вызывают самый большой интерес.

Для данной диссертации, целью которой является исследование и сопоставительный анализ женских образов, встречающихся в турецких и русских народных сказках, были отобраны 30 турецких и 30 русских народных сказок с участием женских персонажей. Список сказок и сборники, из которых они были взяты, приведены в п. С.1 и С.2.

В данной диссертации было выявлено, чем схожи и чем отличаются друг от друга женские образы в сказках двух народов, живущих в разных местах с разными географическими особенностями, испытывающих влияние разных религий и культур.

SUMMARY

Before the beginning of writing of the thesis you are holding in your hands we noticed that female images are frequently encountered in fairy tales of all nations. While reading or listening Turkish or Russian folk tales we also often come across women who appear before us in different images. At the stage of studying the material at first we wanted to examine in depth, analyze and compare one of the female images existing in the tales of both nations. However, after careful study of sources, including the Internet, it was found out that such comparative analysis of female characters in Turkish and Russian folk tales is being done for the first time. That is why we decided to examine more than one female image. At the same time taking into consideration that it is hardly possible to study and analyze all ‘female group’ of Turkish and Russian folk tales within one master’s thesis it was decided to examine female images which, according to our opinion, possess the most attractive features.

For the present thesis the aim of which is study and comparative analysis of female images in Turkish and Russian folk tales, 30 Turkish and 30 Russian folk tales with participation of female images have been chosen. The list of tales and books from which they were taken are given in item C.1 and C.2.

In the present thesis it has been revealed what are the similarities and differences between the female images in tales of both nations living in different places, experiencing the influence of different religions and cultures.

ÖNSÖZ

Kadın, tüm dünya masallarında sıkça rastlanan bir karakter olduğu gibi birbirinden zıt ve çok farklı özelliklere sahip olan imgelerde karşımıza çıkmaktadır. Kadın, Türk ve Rus masallarında da yoğun olarak izlenen bir masal kahramanıdır. O, bir taraftan seven ve sevilen eş ve anne, diğer taraftan cadı karısı veya üvey annedir; bir taraftan onurunu kurtarmak için öz çocuklarının bile öldürülmesini göze alan sadık bir eş iken, diğer taraftan ise bir miktar para veya altına kendi namusunu bile hiç tereddüt etmeden satandır. Bir taraftan müşfik ve çalışkan üvey kız, diğer taraftan ise kaba ve tembel öz kız; bir taraftan güzel ve sevdiği prens için öz babasından vazgeçmeyi bile göze alan prenses; diğer taraftan sevdiği adamı elde etmek için kılık kıyafetini değiştiren ve onu bu şekilde kandıran kadındır... Bütün bunların örnekleri ele aldığımız masalarda görülmektedir. Kuşkusuz ki; gerçek hayatta olduğu gibi, halkın ürettiği masalarda da, kadının sınırsız sayıda imgesi ve onunla bağlantılı olan rolü bulunmaktadır. Bütün bunları bir yüksek lisans tezinde tespit edip ele almak oldukça zordur. Bunun için bu çalışmada sadece en fazla ilgi çeken ve tahminen, iki ülkenin masallarındaki kadın tiplerini farklı olarak gösterecek masallar seçilmiştir.

Türk ve Rus halk masallarında en yoğun olarak rastlanan kadın imgelerinin araştırılmasını amaçlayan bu çalışmamız, bir ana bölüm ve altı alt bölümden oluşmaktadır. Her alt bölümde sırasıyla Türk ve Rus masallarındaki farklı bir kadın imgesi incelenmektedir. Bu çalışmanın çerçevesinde araştırılan kadın imgeleri şunlardır: üvey anne ve üvey kız; cadı; prenses veya padişahın kızı; bahadır kız; peri kız; dünya güzeli.

Üvey kız ve üvey annesi imgelerinin tüm özellikleri karşılaştırılarak daha iyi anlaşıldığı için bu iki imgeyi birlikte, yani aynı alt bölümde incelemeye karar verilmiştir. Bazı masalarda yardımcı bir unsur olarak üvey annenin öz kızı bulunduğu için gerekli olduğu görülen yerlerde ona da değinilmektedir.

Cadı imgesi Rus halk masallarında Baba Yaga olarak karşımıza çıktığı için ve bu ad altında Rus folklorunda bilindiği için çalışmamızda da Baba Yaga olarak adlandırılmaktadır. Aynı imgenin Tür halk masallarında cadı, cadı karısı veya cangaloz gibi söyleyiş versiyonları olduğundan dolayı, söz konusu imge, bulunduğu masallardaki kullanım şekline göre adlandırılmıştır.

Türk halk masallarında daha çok padişah kızı olarak rastlanılan prenses imgesi bunu göz önüne alarak ele alınmıştır.

Rus halk masallarına özgü olan bahadır kızın imgesi Türk halk masalları arasında bulunmadığı için sadece bir halka ait bir kadın imgesi olarak ele alınmıştır.

Peri kız kadın imgesini Türk halk masallarında ayrı bir kadın tipi olarak kabul etmek mümkündür. Söz konusu Rus halk masalları olunca aynı tespite varmak yanlış olur. Rus halk masallarındaki peri kız imgesi prenses imgesinde saklanmaktadır.

Dünya güzeli imgesi her iki ülkeye ait halk masallarında yoğun olarak karşımıza çıkmasına rağmen Rus halk masallarında, peri kız gibi, ayrı bir kadın tipine pek rastlanmamakla birlikte bu imgenin ele alındığı bölümde bir takım tespit yapılmaktadır.

Ele alınan bazı kadın imgelerinin tanımlanması için ve daha net bir bilgiye ulaşmak için güvenilirliği zamanla ispatlanmış sözlüklerden faydalanılmıştır. Ayrıca, masal araştırmalarına uluslararası çapta büyük bir katkıda bulunan V. Ya. Propp, S. Sakaoğlu, E. M. Meletinskiy ve Ye. N. Yeleonskaya'nın çalışmalarındaki tespitler de ihmal edilmemiştir.

Yüksek lisans eğitimim boyunca ve özellikle tezimin hazırlanmasında beni destekleyen, bana güvenen, beni cesaretlendiren hocam ve tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Zekeriya Karadavut'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, Türkiye'ye eğitim için gitmeme izin veren aileme de şükran borçluyum.

Iryna SMOLIK

Antalya, 2013

GİRİŞ

A. MASAL KAVRAMI ve MASAL TÜRÜ

A.1 Türk Halk Edebiyatında Masal Kavramı ve Masal Türü

Masal, Türk halk edebiyatının anlatmaya bağlı türlerinden biridir. Kavram olarak farklı çağrışımlar yapsa da, bir edebiyat türü olarak, en azından sahanın uzmanları tarafından kabul edilebilecek bir terim özelliği kazanmıştır. Masal türü ile ilgili gerek sözlüklerde, gerekse konuyla ilgili araştırma eserlerinde çeşitli tarifler yapılmıştır. Biz bunların yaygın olarak kullanılan sözlüklerdeki tarifleri ile masal üzerinde çalışanların tariflerinden bir kısmını şu şekilde verebiliriz:

Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü'nde masalın Türk lehçelerindeki karşılıkları şu şekilde verilmiştir: Türkiye Türkçesi 'masal', Azeri Türkçesi 'nağıl', Başkurt Türkçesi 'äkiyät', Kazak Türkçesi 'şabuv', Kırgız Türkçesi 'at çabū, Özbek Türkçesi 'ertäk', Tatar Türkçesi 'äkiyät', Türkmen Türkçesi 'erteki', Uygur Türkçesi 'çöçäk'. (Ercilasun, 1991, s.562-563). Ancak Anadolu dışında yaşayan Türk halklarının masallarıyla ilgi yapılan çalışmalarda yukardaki terimlerin dışında başka terimlerle de karşılaşmıştır. Örneğin Kırgız Türkçesinde "cöö comok" (Karadavut, 2006, s. 3), Tuva Türkçesinde "tool" (Aça, 2007, 22) terimleri masal karşılığı olarak kullanılmaktadır.

Türkçe Sözlük'te masal maddesi 4 ayrı anlamı ile ele alınmıştır. Bunların ilk ikisi konumuzla ilgilidir. 1. Maddedeki masal tanımı şu şekildedir: 'Genellikle halkın yarattığı, ağızdan ağza, kuşaktan kuşağa sürüp gelen, çoğunlukla insanların veya tanrıların başından geçen, olağandışı olayları anlatan hikâye'; 2. Maddedeki tanım ise; "öğüt verici, ahlak dersi veren alegorik eser" olarak tanımlanır. (Türkçe Sözlük, 2009, s. 1349)

Masallar konusunda Türkiye'de akla gelecek ilk isimlerden biri olan Pertev Naili Boratav'a göre masal: 'Nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayal ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatıdır' (Boratav, 2000, s.75). Boratav masalı din ve büyüklük inançlardan bağımsız kısa bir anlatı olarak ele almıştır.

Türkiye'de masal konusunda en fazla çalışma yapan kişi Saim Sakaoglu'dur. O, bir bölgenin masallarını incelediği çalışmasında masalı Boratav'a yakın bir şekilde tarif eder.

Ancak masalın hayal mahsulü olduğunu belirtir ve dinleyicinin ona inandığını söyler. Sakaoglu'nun tanımı şu şekildedir: 'Kahramanlardan bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu halde, dinleyicileri inandırabilen, bir sözlü anlatım türü'. (Sakaoglu, 2002, s.12).

Esmâ Şimşek, masalların özel anlatıcılar tarafından anlatıldığına dikkatlerimizi çeker. Ayrıca masallardaki metin dışı unsurların varlığından bahseder. Onun masal tanımı ise şu şekildedir. 'Genellikle özel kişiler tarafından, kendine mahsus (olağanüstü) zaman, mekân ve şahıs kadrosu içerisinde, yaşanan hayat ile hayal edilen hayatın sistemli bir şekilde ifade edildiği; klişe sözlerle başlayıp yine klişe sözlerle biten hayal mahsulü sözlü anlatım türüdür,' şeklinde bir tanım yapar. (Şimşek, 2001, s.3)

Mehmet Naci Önal ise Muğla Masalları adlı çalışmasında masalların eğitici ve eğlendirici taraflarını dikkatlerimize sunar. O, masalı 'Masal, gerçek veya gerçeküstü, kimi zaman doğrudan, kimi zaman sembolik olarak belirli bir üslup ve kalıp ifadeler çerçevesinde anlatılan, genellikle içinden ya dersler çıkarılan, ya da eğlendirmeyi hedefleyen çoğu zaman ikisinin de bir arada olduğu, inandırma kaygısı taşımayan ağızdan bal damlayan anlatıcıları bulunan, en eski zamanlardan beri halkın edebi ihtiyacını karşılayan halk kültürünün yaygın ve günümüze dek gelebilen nesir ürünlerinden biridir' şeklinde tanımlar. (Önal, 2011, s. 2)

Diğer Türk araştırmacılarından bazılarının masal tanımları da aşağıdadır:

Ali Berat Alptekin, masalı 'büyük ölçüde nesirle anlatılmış ve dinleyicileri inandırmak gibi bir iddiası bulunmayan, hayal ürünü olan nesir şeklindeki anlatımlar olarak tanımlar. (Alptekin, 2002, s. XI)

Umay Günay'a göre masal 'asırların birikmiş irfanını ve belirli bir hayat düzenini yaşamak zorunda olduklarımızla yaşamak istediklerimizi bir arada kendisine has bir atmosfer ve üslupla kendi mantık silsilesi içinde geleneksel motiflerle anlatır. (Günay, 1992, s.321)

Halil Altay Göde, Yalvaç Masalları adlı eserinde masalı şu şekilde tanımlar: 'Eğlendirmek ve eğitmek maksadıyla, anlatıcının hayal dünyasındaki olağanüstülüklerin mahalli geleneklerle süslendiği; kahramanları arasında insanların yanında hayvanlar ve olağanüstü varlıkların da bulunduğu, dinleyenleri düşündüren ve inandırabilen, genellikle nesir halinde söylenen bir anlatı türüdür.' (Göde, 2010, s.21)

Yukarıdaki tanım ve tariflerden hareket ederek Türkiye’de masal kavramından nelerin anlaşıldığını şu şekilde ifade edebiliriz:

1. Masal her şeyden önce bir halk edebiyatı türüdür.
2. Masaldaki olaylar kimi zaman gerçek dünyanın dışındaki bir dünyada cereyan eder.
3. Masalların kahramanları çoğu zaman insanlar ve hayvanlar olmakla birlikte, sihirli eşyalar, bitkiler, olağanüstü varlıklar da kahraman olarak yer almaktadır.
4. Çeşitli metin dışı unsurları olan (formel ifadeler), kendine has bir üslupla nesir şeklinde anlatılan edebi tür.
5. Daha çok çocukları eğlendirmek ve onların hoşça vakit geçirmelerini sağlamak için anlatılan hikâye.

A.2 Rus Halk Edebiyatında Masal Kavramı ve Masal Türü

Masal evrensel bir tür olmakla birlikte, anlatıldığı bölgenin dini ve milli unsurları o evrensel metnin içine yerleşerek onu ulusal hale getirebilir. Kahramanların davranışları, tipler bölge ve iklime bağlı olarak da değişebilir. Hal böyle olunca da masalların tariflerinde ve toplumların ondan beklentilerinden farklılıklar ortaya çıkabilir. Bu bağlamda Rus masallarının tanımlanması ve fonksiyonlarının belirtilmesi de önem arz eder. Bu kısımda Rus masalları ele alınıp tıpkı Türk masallarında olduğu gibi tanım ve tarifleri verilecektir. Rus araştırmacıların tariflerine geçmeden önce dünyaca ünlü Rus masal araştırmacısı Propp’a ait şu sözlerini dikkatlerinize sunmak isterim:

‘Masalın ne olduğunu ampirik olarak hepimiz biliriz ve onun hakkında az çok bilgiye de sahibiz. Onun hakkındaki, belki de, şiirsel hatıraları muhafaza ederek onu çocukluğumuzdan beri hatırlarız. Onun büyüleyiciliğini sezgisel olarak hisseder, güzelliklerinden zevk alır, karşımızda çok mühim bir şey olduğunu hayal meyal anlarız. Kısacası, masalın anlayışı ve değerlendirmesinde bizi yönlendiren şiirsel sezgidir.’ (Propp, 1984, s.5)

Masal, bilimsel literatürde başlıca olarak çeşitli milletlerde rastlanan ve sırasıyla, janrlara ayıran halk nesri türlerinden biri olarak tanımlanır. Mevcut olan tanımların tahlili, söz konusu tanımlarda hayal ürünü olan olayların yanı sıra masalın, edebi eser olarak, sözlü niteliğinin altının çizildiğini gösterir. Örneğin, Elektronik Edebiyat Ansiklopedisi masal kavramını şu şekilde açıklamaktadır:

‘**Masal** (*Alm.* Märchen, *İng.* tale, *Fr.* conte, *İt.* fiaba, *Sırp.* ve *Hırv.* pripovijetka, *Bulg.* приказка¹, *Çek.* pohadka, *Leh.* bajka, *Bel.* ve *Ukr.* казка, байка², Ruslarda 17. yüzyıla kadar баснь, байка³); toplumun gelişmesinin erken aşamalarında, sınıflı toplum öncesinde, üretici ve dinsel fonksiyonları yerine getiren, yani mitin türlerinden birini temsil eden; toplumun gelişmesinin geç aşamalarında sözlü edebi eserin günlük hayat açısından olağanüstü (fantastik, mucizevi veya günlük) olayları içeren ve özel bileşimsel ve stilistik yapı ile farklı olan bir janrı olarak bulunan bir hikaye. Sosyal formlar ve kamu bilincinin değişmesine paralel olarak masal kavramı da değişmektedir⁴.’

S. İ. Ojegov’un Rus Dili Açıklayıcı Sözlüğü’nde⁵ masal kavramının şöyle bir tanımı vardır:

‘1. Anlatmaya bağlı, genellikle hayal ürünü olan kişiler ve kurgusal olaylar hakkında, çoğu zaman büyücü ve fantastik güçlerin de katılımıyla oluşan halka ait şiirsel eser. 2. Uydurma, yalan (konuşma dili). 3. Mucize.’(<http://www.ozhegov.org>)

Yukarıda adı geçen araştırmacı V. Ya. Propp masalın şöyle bir tanımı vermiştir:

‘Diğer tüm anlatı türlerinden, şiirsel belirliliğinden dolayı, farklı olan bir hikâye.’ (Propp, 1984, s.35)

V. G. Belinskiy masalın *uydurma* özelliğine dikkat çekmiştir. Ona göre, masalci ‘masalın gerçeğe uyması ve doğal olmasının peşinde değildi, hatta sanki kasıtlı olarak gerçekliği bozmayı ve çarpıtmayı kendisinin olmazsa olmaz bir yükümlülüğü olarak görmüştür. (Belinskiy, 1954, s.355)

A. N. Afanasyev ise tam tersi, masalın boş bir hayal ürünü olmadığını, içinde kasıtlı olarak uydurulmuş yalanın veya gerçek dünyadan kasıtlı sapmanın olmadığını iddia ederdi. (Afanasyev, 1995, s.28)

Akademisyen Yu. M. Sokolov, halk masalı teriminin altında geniş anlamda fantastik, bir serüveni olan, edebi ve günlük hayat niteliğindeki sözlü ve şiirsel bir hikâyenin anlaşıldığını

¹ Prikazka

² Kazka, bayka

³ Basn’, bayka

⁴ (<http://feb-web.ru/feb/litenc/encyclop/lea/lea-7681.htm>)

⁵ Tolkoviy slovar russkogo yazı ka S. İ. Ojegova

öne sürmektedir. Bununla birlikte şunu belirlemektedir: ‘Masal için onun kahramanları ve eşyaları, masalın eyleminin canlı veya canlandırılmış taşıyıcıları ne kadar önemli olursa olsun, yine de janr olarak masal için en önemli ve ona en özgü olan eylem kendisidir.’ Bu eylemler, ayrı bir anlatımsal janr olan, peri masalının büyücü ve serüvenli özelliğini belirlemektedir.’ (Sokolov, 1941, s.326)

Diğer ünlü araştırmacı A. İ. Nikiforov, masal için aşağıdaki tanımı teklif etmişti:

‘Masallar, halk arasında eğlence amacıyla bulunan, günlük hayat açısından olağanüstü (fantastik, büyücü veya günlük hayat) olayları içeren ve bileşimsel ve stilistik yapıları açısından farklı olan sözlü hikayelerdir. (Nikiforov, 1930, s.7)

Masalın başlıca özelliğinin eğlendiricilik olduğunu ünlü folklorcular Sokolov kardeşler de öne sürmüşlerdir:

‘Masal terimini en geniş anlamda, dinleyicileri eğlendirmek amacıyla anlatılan herhangi bir sözlü hikâye için kullanmaktayız’. (B. Sokolov, Yu. Sokolov, 1915, s. 6)

V. P. Anikin, *uydurmanın* masalın bir özelliği olması ile ilgili tezi kabul ederek, bunun masalın en önemli özelliği olmadığını altını çizer ve ‘estetik keyif kriterine, uydurmanın yardımıyla gerçekleşen, gerçek hayat ile ilgili konuların özel bir açıklamasını eklemektedir’. (Anikin, s.175)

V. Y. Propp, çok önemli araştırmalarının sonucunda masalları altı gruba ayırmaktadır. Bunlar:

- 1) Peri masalları
- 2) Zincirlemeli masallar⁶
- 3) Hayvanlar, bitkiler, cansız doğa (su, dağ vb.) ve eşyalar hakkında masallar
- 4) Günlük hayatı anlatan masallar
- 5) Uydurmalar
- 6) Bıktırıcı masallar⁷

Propp’un sınıflandırmasına yakın ama biraz farklı olan sınıflandırma E. V. Pomerantseva:

- 1) Hayvan masalları
- 2) Peri masalları

⁶ Rusça: Sobiratelhiye skazki

⁷ Rusça: Dokuçniye skazki

- 3) Serüvenli masallar
- 4) Günlük hayat masalları

Adı geçen araştırmacıların yaklaşımları değişiklik göstermesine rağmen her ikisi de peri masallarına özel bir yer ayırmaktadır. V. Ya. Propp, peri masallarının en önemli özelliğinin *büyücülük* veya *harikuladelik* olmadığını belirtir. Propp'a göre, peri masallarını diğer masal türlerinden farklı kılan onların *kesinlik arz eden değişmez yapısıdır*. Birçok araştırmacıya göre, peri masalının temelinde bir sosyal rolden başka bir sosyal role geçiş olarak inisiyasyon bulunmaktadır. Bu tür masalın anlatımı tamamen gerçek hayatın sınırları dışındadır. Peri masallarının özellikleri şunlardır: kelimesel bezekler, tekerlemeler, bitişler, kalıplaşmış sabit formüller ve metaforlar.

Günümüzde Rus masallarının aşağıdaki sınıflandırması kabul edilmiştir:

- 1) Hayvan masalları
- 2) Peri masalları
- 3) Realist masallar (günlük hayat masalları)

Rus edebiyatında halk masallarının yanı sıra yazarların masalları da önemli bir yer almaktadır. Rus masal yazarları arasında A. S. Puşkin, S. Aksakov, A. Volkov, M. Gorkiy, P. Yerşov, S. Kozlov, İ. Krilov, D. N. Mamin-Sibiryak, F. V. Odoyevskiy, Yu. Oleşa, Ye. Permyak, S. Prokofyeva, A. Tolstoy, L. Tolstoy, L. Ukrainka, K. Çukovskiy ve diğer yazarlar sıralanabilmektedir.

B. MASAL ARAŞTIRMALARI TARİHİ

B.1 Türk Halk Masalları Üzerinde Yapılan Çalışmalar

Türk halk masallarına karşı ilk defa alaka duyan ve masallar derleyip üzerinde çalışmalar yapan Avrupalı folklorcular olmuştur.

İlk defa **Vasiliy Vasilyeviç Radlov** (1837-1918) 1866-1907 yıllarında Türk diyalektlerinden örnekler vermek üzere meydana getirdiği külliyyatında Türk masallarını da derlemiştir. Radlov'un bu çalışmaları Asya Türklerine aittir.

Radlov'dan sonra Macar bilim adamı **Ignác Kúnos** (1860- 1945), İstanbul ve Anadolu'yu gezerek buralardan zengin halk edebiyatı malzemesi toplamış ve Macaristan'a döndükten sonra da Türk Halk Masallarını yayımlamıştır.

Ignác Kúnos'tan sonra Türk masallarını toplayıp çalışanlar arasında Albert Wesselski, Georg Jacob, Theodor Menzel ve Friedrich Giese yer almaktadır. Wesselski, Fransızca tercümelere dayanarak bir Nasreddin Hoca Külliyyatı meydana getirir. Georg Jacob'un Türk masalcıları üzerine bir çalışması, Theodor Menzel'in Billur Köşk tercümesi, Giese'nin Anadolu metinleri arasında verdiği malzeme anılmaya değerdir.

Batılıların Türk folkloruna gösterdikleri bu alakaya karşılık Türk yazarları halk mahsullerine karşı çok geç ilgi duymuşlardır. Tanzimattan sonra sözlü edebiyata duyulan ilk alaka Şinasi ile başlamakla beraber örnek alınan realist batı edebiyatının tesiri bu alakayı geciktirmiştir. 'Hikmet-i Avam' dediği atasözlerini bir kitapta toplayan Şinasi, La Fontaine'den de Hayvan Masallarını tercüme eder.

1912'den sonra Türk halk edebiyatına karşı büyük bir ilgi duyan **Ziya Gökalp** (1875-1924) Türk halk masallarından bazılarını toplamış bunları işleyerek manzum ve mensur olarak yayımlamıştır.

Ziya Gökalp'ten sonra Türkiye'de halk ağzından doğrudan doğruya yapılan derlemeler ve ilmi çalışmalar Cumhuriyetten sonra başlar. Halk ağzından yapılan derlemeler daha ziyade dil malzemesi olarak kullanılmıştır. Bu amaçla bütün Anadolu'yu gezerek topladığı zengin dil malzemesinin yanında en fazla masal metni veren derleyicilerimizden birisi de Prof. Dr. Caferoğlu'dur. **Prof. Dr. Caferoğlu** (1899-1975) metinleri halk ağzından derlediği gibi verir.

Cumhuriyet devrinde Halk edebiyatı üzerinde ilmi olarak çalışanların başında **Pertev Naili Boratav** (1907-1998) gelir. 1958'de yayımladığı 'Zaman Zaman İçinde' (1958) adlı masal kitabında yirmi iki masal ile yirmi bir tekerleme bulunmaktadır.

Pertev Naili 1969 yılında neşretmiş olduğu ‘Az Gittik Uz Gittik’ (1969) isimli masal kitabında kırk sekiz masal ve on dokuz Karatepeli hikâyesi verir. Yazar bu eseriyle Kunoş’tan sonra en fazla masal derleyen folklorcumuzdur. Kunoş 130 masal, Boratav 113 masal derlemiştir.

Boratav son olarak neşrettiği ‘100 soruda Türk Halk Edebiyatı’nda (1969) masallar için bir bölüm ayırmış, burada masalların çeşitleri ve sınıflandırılmaları konusunda bilgi vermiştir.

Cumhuriyet devrinde masallarla meşgul olanlardan birisi de **Eflatun Cem Güney** (1896-1981) dir. 1952 yılından sonra daha ziyade okunmak amacıyla kendiliğinden bir üslup katarak birçok masal kitabı neşretmiştir. Bunlardan belli başlıları ‘En Güzel Türk Masalları’ (1957) ve ‘Bu Toprağın Masalları’ (1953) serisidir. Eflatun Cem Güney masalların konularını halktan almış fakat bunları maharetli bir şekilde kendisi yeniden düzenlemiştir.

Türkiye’nin muhtelif bölgelerinden toplanan masallardan bir kısmı da üzerlerinde herhangi bir çalışma yapılmadan neşredilmiştir. Bunlar arasında, Naki Tezel’in ‘İstanbul Masalları’ (1936), Mehmet Tuğrul’un ‘Malatya’dan Derlenmiş Masallar’ (1946) adlı çalışmaları vardır. (Seyidoğlu, 1975, s. 5-14)

Türkiye’de birinci kuşak masal araştırmacıları olarak Saim Sakaoğlu, Bilge Seyidoğlu ve Umay Günay’ı sayabiliriz. Bu araştırmalar Atatürk Üniversitesinde görev yaptıkları yıllarda doktora çalışması olarak masalları seçmişlerdi. Saim Sakaoğlu, doktora çalışması olarak bir bölgenin masallarını inceler. İlk baskısı Gümüşhane Masalları olarak çıkan eserin ikinci baskısı Bayburt’un il olmasıyla birlikte Gümüşhane ve Bayburt Masalları adıyla yayımlanır. Eserde 70 masal motif ve tip yapılarına göre incelenmiştir. (Sakaoğlu, 2002). Umay Günay da Elazığ bölgesinden derlediği 70 masalı Propp yöntemine göre inceler (Günay, 1975). Aynı kuşaktan olan Bilge Seyidoğlu ise Erzurum ve çevresinden derlediği 72 masalı tip ve motif yapısına göre incelemiştir (Seyidoğlu, 1972).

Türkiye’de masal araştırmacılığının 2. kuşağını yukarıda adları anılan hocaların öğrencileri oluşturur. Bunlar arasında da Saim Sakaoğlu’nun adını özellikle anmak gerekir. Zira Saim Sakaoğlu’nun öğrencileri, hem de onların öğrencileri masalları bilimsel çalışmalarına konu edinmişlerdir.

Ali Berat Alptekin Taşeli Platosu Masallarında Motif ve Tip Araştırması (Ankara 2002), Esmâ Şimşek, Yukarı Çukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması (Ankara 2001), Mehmet Özçelik, Afyonkarahisar Masalları’nı (Isparta 2004), Namık Aslan, Yozgat Masallarında Motif ve Tip Araştırması (Kayseri 1994), Behiye Köksel, Gaziantep masalları Üzerinde Bir İnceleme (Konya 1995), Nedim Bakırcı, Niğde Masalları (Niğde 2006), Naci

Önal, Muğla Masalları (Muğla 2011)'nı incelemiştir. Masallarla ilgili olarak bunların dışında burada adını anmadığımız daha pek çok çalışma yapılmıştır.

B.2 Rus Halk Masalları Üzerinde Yapılan Çalışmalar

Rusya'da masala ve masalcılara verilen değer Çarlar zamanından başlar. Bazı Rus çarları, uykudan önce masal anlatanlara maiyetleri arasında görev vermişlerdir. Diğer taraftan usta masalcı ve türkücüler, köylerde daima takdir ve itibar görmüşlerdir.

Rusya'da çarlar tarafından himaye edilen masalcılar olmasına rağmen folklor malzemeleri maalesef, uzun zaman yazıya geçirilmemiştir. Bu konuda bir ölçü de yazının ruhban sınıfının tekelinde olması gerçeği de etkili olmuştur. Çünkü din adamları, sözlü şiiri, putperest inancın birikimlerini taşıdığı için kirli olarak nitelendirmişler ve bunlara düşmanca yaklaşmışlardır.

Rusya'da folklor derleme ve yayınlarına gerçek alaka, Alman folklorcuların özellikle de Grimm kardeşlerin ve romantik akımın etkisiyle 19. yüzyılın ilk on yılında başlamıştır. (Oinas, 2003, s.108-125)

Rusya'da Mitoloji Okulu, halkbilimi gelişiminin ilk evresiydi. Batıda olduğu gibi, bilimsel araştırmalardan önce, halk şiirlerinin derlenmesi ve edebi amaçlarla romantik işlenmesi vardı. **Piyotr Vasilyeviç Kireyevskiy**'nin (1808-1856) pek çok edebiyatçı arkadaşının ve tarihçinin ilgisini çeken halk şarkılarını tutkulu bir şekilde derlemesi, önemli sonuçlar vermiştir. Kireyevskiy'nin kişisel tarzı, şarkı metinlerinin basım hazırlığındaki titizliği ve en önemlisi söz konusu dönemin sosyal düzeninden dolayı, 'Pesni sobrannıye P. V. Kireyevskim/P. V. Kireyevskiy Tarafından Derlenen Şarkılar' adlı kitabı yazıldıktan otuz yıl ve yazarının ölümünden sonra 1960 yılında yayımlanabilmiştir. P. V. Kireyevskiy'nin yanı sıra, 1830'lu ve 1840'lı yıllarda V. İ. Dal (1801-1872) da masal ve atasözlerini derliyordu, fakat onun metinlerinin yayımlanması ancak I. Nikola'nın ölümünden (1855) sonra başlayabildi.

P. V. Kireyevskiy, folkloru daha çok siyasi görüşlerini ve eğilimini belirtmek için bir propaganda aracı olarak gördüğü ve bu amaçla kullandığı için, gerçek anlamda ilk Rus folklor bilim adamı olarak **Fyodor İvanoviç Buslayev** (1818-1897) sayılmaktadır. O da Grimm gibi aynı zamanda hem dilbilimci, hem eski ulusal edebiyat araştırmacısı, hem de halk şiiri araştırmacısı idi. Buslayev, 1844 yılında yayımlanan 'O prepodovaniı oteçestvennogo yazıka/ Ana Dili Eğitimi Üzerine' adlı ilk bilimsel çalışmasında Grimm'in takipçisi olarak ortaya çıkmıştır. Folklor ve sanat tarihi üzerine yazdığı çok sayıda yazılarından oluşan 'İstoriçeskiye oçerki/Tarih Üzerine Yazılar' adlı eserin I. Bölümü 'Epik şiir'de Buslayev, ulusal kültürün en eski tarihi hakkında temel görüşlerini şöyle açıklar:

‘Söz, manevi mirasın en önemli ve en doğal aracıdır... Şiir sanatının başlangıcı, dilin oluştuğu o karanlık tarih öncesinde kaybolmaktadır. Dilin oluşumu, insanlık sanatının en öncü, en kararlı ve parlak çabasıdır. Söz, fikrin ifade edilmesi için şartlı gösterge değil; doğanın ve hayatın insanda oluşturdukları edebi tasvirdir.’

Buslayev’in en büyük katkısı olarak, sözlü halk şiir sanatını, yazılı edebiyatın olgularıyla, sözlü halk eserlerini de tasviri sanatlar ile karşılaştırma yolu ile inceleme arzusunu görebiliriz. Buslayev’in mitolojik görüşleri en sistematik şekilde ‘İstoriya russkoy literaturı i leksii çitannıye Pesareviçu Nikolayu Aleksandroviçu/Rus Edebiyatının Tarihi ve Aleksandr Oğlu Nikolay Pisareviç’e Anlatılan Dersler’ (1859-1860) çalışmalarında yansıtılmıştır. (Sokolov, 2009, s. 59-63)

Aleksander Nikolayeviç Afanasyev’in (1826-1971) çalışması masal türü ağırlıklı olmakla birlikte diğer anlatı türlerini de ihtiva etmektedir. Afanasyev, 1840’ların sonlarından 1860’lı yıllara kadar mitoloji üzerine yazdığı çok sayıdaki makalesini, sistemleştirilmiş ve gözden geçirilmiş haliyle, üç ciltlik (‘Poetiçeskiye vozzreniya slavyan na prirodu/ Slavların Şiir Sanatındaki Doğa Anlayışı’) adlı eserinde toplamıştır.

Afanasyev, mitolojinin karşılaştırmalı Hint-Avrupa dilbilim metoduna göre, karşılaştırılarak incelenmesinin güvenilirliğine derinden inanıyordu ve şundan emindi: bu metot hayali uydurmalar ve taraflı yorumlara yer vermeyen tarafsız bir metottu.

Günümüzde Afanasyev’in söz konusu kitabı bilimsel anlamda eskidi. Fakat içerisinde bulunan çok sayıdaki metin açısından hala çok değerlidir. Bu kitap yalnızca bilimsel bir rol oynamakla kalmamış, aynı zamanda tek başına yaratıcı edebiyatı etkilemiştir.

Fakat kendi döneminde ‘Poetiçeskiye vozzreniya slavyan na prirodu/Slavların Şiir Sanatındaki Doğa Görüşü’ adlı eserinin etkisi her ne kadar büyük olduysa da, yine de Afanasyev’in Rusya ve dünya folklor bilimi açısından önemi yalnızca bununla sınırlı değildir. Asıl mesleği hukuk olan Afanasyev, ilk Rus halk masalları derleyicisi olmuştur. Bu alandaki bilimsel saygınlık ona aittir. Afanasyev, o döneme kadar çok fazla sayıda olmayan notlar ve en önemlisi, ona 1840’lı yıllarda Rus Coğrafya Kurumu tarafından yollanan malzemeler ve daha sonra V. İ. Dal’ın büyük derleme kitabını zemin alarak, 1855-1864 yıllarında sekiz ciltlik masallarını yayımlar. Bu çalışma, Almanya’da hazırlanan Grimm derlemesiyle karşılaştırılabilecek nitelikte, en büyük ve en önemli Rus masal koleksiyonudur. 1860’larda

Afanasyev, ‘Zavetniye skazki/Müsteheçen Masallar’ adlı kitabını yurtdışında basar. Bu kitap, Rusya’da yalnızca müsteheçen ifadeler içerdiği için basılamadı. (Sokolov, 2009, s. 65-71)

Rus masalı alanında en kapsamlı araştırma Rus edebiyatçısı **Vladimir Yakovleviç Propp** (1895-1970) tarafından yapılmıştır. V. Ya. Propp, kendisinin en çok bilinen çalışması olan (Morfologiya skazki/Masalın Biçimbilimi) adlı kitabında peri masalları motiflerinin fonksiyonlarıyla, yani kahramanın yaptıklarıyla değişiklik gösterdiklerini belirtmektedir. Propp tarafından masalın tüm ana fonksiyonları incelenmiştir. Propp’a göre, masalın fonksiyon sayısı çok azdır, fakat karakter sayısı çok fazladır. Bununla, masalın ‘ikili’ karakterini, bir taraftan dikkat çekici çeşitliliğini, rengârenkliğini ve diğer taraftan onun yine göze çarpan aynılığını açıklamıştır (Propp, 1987, s. 37). Propp’un masal alanında diğer önemli bir çalışması da ‘İstoriçeskiye korni volşebnoy skazki/Peri Masalının Tarihi Kökenleri’ (1946) adlı eseridir. Söz konusu kitapta Propp, halk masallarında cemiyet üyeliğine kabul töreninin totem ritüellerini hatırlattığını ifade etmektedir. Propp’a göre, masalların yapısı kesinlikle üyeliğe kabul töreni (inisiyasyon) özelliğine sahiptir. Fakat sorun şu ki, masal, kültürün belirli bir aşamasına ait bir gelenekler sistemini yansıtmaktadır yoksa üyeliğe kabul töreni senaryosu tamamen hayal ürünüdür. Totemizmi henüz bırakmamış veya bırakma aşamasındaki (ve masallara henüz sahip olmayan) etnik grupları ve ‘kültürlü’ halkların masallarını inceleyerek, Propp, peri masallarının tek bir kökene sahip olduğu sonucuna varır. (Propp, 2009, s.120)

Nikolay Petroviç Andreyev (1892-1942), Aarne-Thompson’un Type-İndex’ini ‘Ukazatel skazoçnih syujetov po sisteme Aarne/Aarne Sistemine Göre Masal Motiflerinin İndeksi’ (1929) başlığı altında Rusça’ya çevirip, bazı eklemeler ile Rusça baskısını hazırlamış ve bu konuda birkaç monografi yayımlamıştır⁸.

1920’lerden beri Sovyet Rusya folklorcularının çalışmaları folklorun kaynağı ve göçü gibi meselelerden ziyade folklorun sosyal yararını vurgulamıştır. Bu folklorcular, gönüllü folklorcuların ihmal ettikleri veya fark etmedikleri asilzadeleri ve din adamlarını hicveden, gönüllü hareketlerle ilgili gelenekler ve işçi folkloru gibi folklor türleri üzerinde hırsla ve hevesle çalıştılar. Prof. **Yuriy Matveyeviç Sokolov** (1889-1941), E. D. Vişnevskaya ve diğerleri tarafından rahip ve hakimleri hicveden hikâyeler özellikle derlenerek yayımlandı. Bu hikâyeler, ucuz popüler baskılarla her tarafa dağıtılarak dinsizlik propagandalarını kuvvetlendirmekte kullanıldı. Sokolov, asillerle ilgili hiciv derlemeleri de yayımladı.

⁸ <http://ru.wikipedia.org>

Özellikle Razin ve Pugaçev tarafından yürütülen ihtilalci başkaldırı ile ilgili halk geleneklerini A. N. Lozanova ve B. M. Blinova derleyerek yayımladılar.

1909 yılında Onçukov'un 'Severniye skazki/Kuzey Masalları' 1914 yılında D. K. Zelenin'in 'Velikorusskiye skazki Permskoy gubernii/Perm Bölgesinin Büyük Rus Masalları', 1915 yılında B. ve Ye. Sokolov'ların 'Skazki i pensı Beloozerskogo kraya/Beloozersk Bölgesinin Masal ve Şarkıları' yayınlanır.

Birkaç yüz Sovyet folklorcusu kendilerini aktif olarak araştırmaya adanmışlardır. Bunlardan M. K. Azadovskiy (Ö. 1954) ('Skazki Verhnelenskogo kraya/Verhnyaya Lena Bölgesinin Masalları', 1925; 'Skazki iz raznih mest Sibiri/Sibirya'nın Çeşitli Yerlerinden Masallar', 1926) V. İ. Çiçerov (Ö.1957) ('Russkiye narodniye skazki/Rus Halk Masalları', 1957) özellikle anılacak kadar değerlidirler.

Yukarıda bahsedilenlere ek olarak halen yaşayan veya ölmüş Rus folklor çalışmaları alanında tanınmış pek çok başka folklorcu vardır. G. S. Vinogradov ('Detskiye satiriçeskiye skazki/Satirik Çocuk Masalları', 1925), İ. V. Karnauhova ('Severniye skazki/Kuzey masalları', 1934), A. M. Novikova ve İ. A. Osoyevskiy ('Skazki Kupriyanihi/Kupriyaniha'nın Masalları', 1937), A. N. Neçayev ('Belomorskiye skazki rasskazanniye M. M. Korguyevım/M. M. Korguyev Tarafından Anlatılan Belomorsk Masalları', 1938), E. V. Gofman ve S.İ. Mints ('Skazki İ. Kovalyova/Kovalyov'un Masalları').

E. M. Meletinskiy ve İ. Levin de masallarla ilgilenen araştırmacılar arasındadır. (Oinas, 2003, s. 108-125)

C. MALZEME ve MALZEME SEÇME YÖNTEMİ

Türk ve Rus masallarındaki kadın imgesini incelemek için adı geçen milletlerin bütün masallarını değerlendirmek, takdir edersiniz ki bir yüksek lisans tezinin boyutlarını aşar. Bu yüzden metin seçimine gidilmiştir. Her iki milletin halk masallarında tezimize konu olan kadın tipinin, kadın motifinin fazlaca yer aldığı, ayrıca her iki milletin halkı arasında en çok bilinen, en çok sevilen, en yaygın ve en dikkat çekici özelliklere sahip olan masallar seçilmiştir. Seçtiğimiz masalların kadın kahramanları arasında anne, üvey anne, öz kız, üvey kız, kız kardeş, eş, komşu kadın, cadı, iftiraya uğrayan kadın, güzel kadın, çirkin kadın, bahadır kadın, cariye, peri kız, dünya güzeli, prenses, kız evlat, yalancı kadın, kocasını aldatan kadın gibi birçok tip olmakla birlikte yine en dikkat çekici, çelişkili ve her iki millet için ilgi uyandıran kadın figürleri bulunmaktadır. Ele aldığımız kadın imgeleri arasında

Preşes, Üvey anne, Üvey kız, Öz kız, Peri kız, Dünya güzeli gibi hem Türk hem Rus masallarında karşılıkları bulunan veya Bahadır kız gibi karşılıkları bulunmayanlar yer almaktadır.

C.1 Malzeme Olarak Kullanılan Türk Masal Listesi

1. İnsan Yiyen Kız (Sakaoğlu, 2002, s.359)
2. Hani Ya Bacımın Ayağı (Sakaoğlu, 2002, s.378)
3. Bacı Bacı, Can Bacı (Boratav, 1958, s. 79-84)
4. Nartanesi (Alptekin, 2002, s. 284)
5. Gülenber Hanım (Seyidoğlu, 1975, s.221)
6. Geyik Oğlan (Alptekin, 2002, s. 462)
7. Gede Kız (Özçelik, 2004, s.296-297)
8. Yılan Adam (Özçelik, 2004, s.335-338)
9. Nardaniye Hanım (Boratav, 1958, s. 89-94)
10. Fatmacık ile Üvey Annesi (Özçelik, 2004, s.442-443)
11. İki kardeş (Karadavut, s.237)
12. Tüylüce (Sakaoğlu, 2002, s.394-396)
13. Avcı Mehmet (Sakaoğlu, 2002, s.292-296)
14. Konuşan Bebek (Sakaoğlu, 2002, s.303-304)
15. Muradına Nail Olmayan Dilber (Sakaoğlu, 2002, s.440-444)
16. Helvacı Güzeli (Sakaoğlu, 2002, s.445)
17. Yedi Kardeşin Bacısı (Özçelik, 2004, s.368)
18. Mercimek Çocuk (Alptekin, 2002, s. 382-383)
19. Namert ve Cömert (Sakaoğlu, s. 284-285)
20. Tamahkar Köylü (Sakaoğlu, s. 286-287)
21. Padişahın Rüyası (Sakaoğlu, 2002, s. 336)
22. Ben Bir Yeşil Yaprak İdim (Boratav, 1958, s. 95)
23. Kırk Oğlanla Kırk Kız (Özçelik, 2004, 406-407)
24. Balık Kız (Sakaoğlu, s.305-310)
25. Melikşah (Sakaoğlu, s.397-404)
26. Üç Turunçlar (Özçelik, 2004, s.316-319)
27. Güvercin kız (Göde, s.245)
28. Keçi kız (Göde, s.225)
29. Kurbağa kız (Göde, s.226-228)
30. Dünya Güzeli (Sakaoğlu, s.423-428)

C.2 Malzeme Olarak Kullanılan Rus Masal Listesi

1. Kroşeçka-Havroşeçka (Af. No.100)
2. Morozko (Af., no.95)
3. Doç i padçeritsa/Öz Kız ve Üvey Kız (Af. No.98)
4. Vasilisa Prekrasnaya/Güzel Vasilisa (Af., No. 104)
5. İvan Bıkoviç (Af. No.137)
6. Gusi-lebedi/Kazlar-Kuğular (Brjovskiy, 2011, s.146)
7. Tsarevna-lyaguşka/Prenses-Kurbağa (Af. No.269)
8. Baba Yaga i Zamorişek/Baba Yaga ile Bir deri bir kemik (Af. No.105)
9. Marya Morevna/Deniz Kızı Marya (Af. No.159)
10. Prints İvan i Bely Polyanin/Prens İvan ve Bely Polyanin (http://www.pyckue-cka3ku.ru/skazka_ivan_tsarevich_i_belyy_polyanin_text.html)
11. Podi tuda- ne znayu kuda, prinesi to- ne znayu çto/Git, Bilmiyorum Nereye, Getir, Bilmiyorum Neyi (Anikin, s.288)
12. Finist-yasny sokol/Finist-Cesur Doğan (Brjovskiy, 2011, 326-337)
13. Skazka o molodilnih yablokah i jivoy vode/Gençleştiren Elmalar ve Canlı Su Hakkında Masal (Af. No.172)
14. Skazka o Jivoy Vode i Molodilnih Yablokah/Gençleştiren Elmalar ve Canlı Su hakkında Masal (Anikin s. 304-316)
15. Dva İvana soldatskih sına/ İki Asker Oğlu İvan (Af. No. 155)
16. Sivko-Burko, Af. No. 179,
17. Sivko-Burko, Af. No.180
18. Pravda i krivda/Doğru ve Yanlış (Af. No.122)
19. Printsessa-Nesmeyana/Hiç Hiç Gülmeyen Prenses (Af. No.297)
20. Jar-ptitsa i Vasilisa-tsarevna/Ateş Kuşu ve Prenses Vasilisa (Af. No.169)
21. Skazka ob İvane-Tsareviçe, Jar-ptitse i Serom Volke/Prens-İvan, Ateş Kuşu ve Boz Kurt Hakkında Masal' (Af. No.168)
22. Morskoy Tsar i Vasilisa Prekrasnaya/Deniz Çarı ve Güzel Vasilisa (Af. No.219)
23. Yelena Premudraya/Bilge YYelena (Af. No.236)
24. Vasiliy Tsareviç i Yelena Prekrasnaya/Prens Vasiliy ve Güzel YYelena (Af. No. 314)
25. Beznogiy i slepoy bogatiri/Ayaksız ve Kör Bahadırlar (Af. No.119)
26. Koşçey Bessmertny (Af. No.157)
27. Çudesniye yagodi/Sihirli Meyveler (Brjovskiy, 2011, s. 123)
28. Volşebnaya rubaşka/Sihirli Gömlek (Af. 209)
29. Baba Yaga (Af. No.102)

30. Skazka o Vasilise Premudroy/Bilge Vasilisa Hakkında Masal (s.172)

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK ve RUS HALK MASALLARINDA KADIN İMGELERİ

1.1 Üvey Kız (Öksüz) ve Üvey Anne

1.1.1 Üvey Kız ve Üvey Anne İmgesi ile İlgili Tespit Edilmiş Genel Bilgiler

Üvey kız ve üvey anne imgeleri dünya masal genelinde önemli bir yer aldığı gibi, birçok ilgi çekici özelliklere de sahiptir. Çeşitli milletlere ait masalarda bu iki kadın figürünün tanımlaması, karşılaştıkları olaylar açısından farklılık gösterse de, temelinde aynıdır. Üvey kız ve üvey annenin yer aldıkları masalarda bu iki kadın kahramanı her zaman ön plandadır. Ayrıca, masalarda bu iki tip birbirine bağlı olduğu için ve birbirleri için karşılıklı olarak bir çeşit fon oluşturduğu için onlardan hangisinin daha önemli olduğunu tespit etmek mümkün değildir. Her ikisinin karakter özellikleri diğerininki ile kıyaslanarak daha iyi anlaşılmaktadır. Birçok dünya masalında üvey annenin öz kızı vardır. Genellikle üvey annenin kızı tıpkı annesi gibidir: kötü huylu, tembel, kaba, merhametsiz, hiç kimseye acımaz, sadece kendisini düşünür.

Genel bir kural olarak, üvey kızın ve üvey annenin yer aldığı masal senaryosu şöyledir: Üvey kızın babası yeni bir eş bulup, kızı (veya çocukları) için iyi bir anne olacağı umuduyla, tekrar evlenir. Ama beklentilerinde çok yanılır. Üvey annenin kötü kalpli olduğu ortaya çıkar. O, üvey çocuklarından nefret eder, onları var gücüyle ezer, çeşitli işleri yaptırıp işkence eder. Üvey evladın babası genellikle ailesinin geçimini sağlamak için para kazanır ve ev işlerine katılmaz, öz çocukları dâhil olmak üzere, çocukların eğitimi ile ilgilenmez. Masal, güçsüz erkeğin güçlü kadına (üvey anne) bağlı olmasının altını çizer. Ayrıca, üvey anne her zaman kötülüğün gerçek bir timsali konumundadır.

Üvey kız imgesi, Yelena Nikolayevna Yeleonskaya'nın (1873 – 1951) 'Skazka o Vasilise Prekrasnoy i gruppа odnorodnih s ney skazok/Güzel Vasilisa Masalı ve Onunla Türdeş Masallar Grubu' adlı çalışmasında detaylı bir şekilde incelenmiştir. Yeleonskaya, erdemli üvey kız imgesinin etrafında 'üvey anne tarafından zulmedilme', 'ölen annenin yardımı', 'mutlu evlilik ile ödüllendirilme', 'kaybolmuş gelinin aranması' gibi motiflerin gruplanmasıyla ilgilenmektedir. O, üvey anne ve üvey kıza dayanan motif grubunu ele alarak üvey annenin şeytani özelliklerini ve cadı imgesine yakınlığını belirtmiştir.

‘Bu motif [üvey anne ve üvey kız]⁹, mütevazı bir üvey kızı imgesinde kapsanan kadın tipinin özel çekiciliği sayesinde masalların uluslararası geniş bir grubunu oluşturmaktadır. Masal, başlangıç noktası olarak, öksüzlük fenomenini alıp, adaletin yerini bulmasına, zayıf tarafın zaferine yönelik, bu olayın beraberinde olan şartları öyle yönlendirir ki, gerçekte zayıf olan taraf, ki bu masala göre en iyi taraftır, tüm acılardan ve sınamalardan galip çıkar... Üvey anne, üvey kızını sürekli çalıştırarak mahvetmek ister, ve sonunda onu çaresiz, kaderin insafına bırakarak evden kovar; fakat kader (cansız nesnelere, hayvanlar, olağanüstü varlıklar şeklinde) ona yardım eder ve onu kurtarır. Evden kovulmuş, ormana götürülmüş, cadı veya kötü ruhların yanına hamama gönderilmiş olan üvey kız, kimi zaman okşayıcı sözler (ayazdan, orman devinden), kimi zaman cansız veya canlı nesnelere (ayıdan, cadıdan), kimi zaman zihin çevikliği (kötü ruhlardan) sayesinde kurtulur. Nihayet, bazı masalların anlattıkları gibi, ona annesinin hayır duası yardım eder. Hayır dua masalda şöyle yerine getirilir: anne ölürken kızına onu besleyen ve giydiren olağanüstü bir ineği (keçiyi, boğayı, koyunu v.s.), kız yerine tüm işleri yapan sihirli bir kuklayı (meyveleri ile öksüzü besleyen sihirli bir ağacı) bırakır... Masalarda gerçek olaylardan fantastik olaylara geçiş doğal bir şekilde ve hiç fark edilmeden gerçekleşir. Aralarındaki sınır o derece hafif ki, ana imge yeni şartlarda değişmez kalır; üvey kız olağan üstü varlıklarla olan ilişkilerde alçakgönüllülük, çalışkanlık, itaat, sabır, müşfik muamele gibi olumlu karakter özelliklerini muhafaza eder...

Ele alınan masal grubunda erdemli öksüz kız tipi üvey annesinin baskı uyguladığı bir merkez konumundadır. Bu durum, sabrın ve boyun eğmenin ödüllendirilebilmesi için esastır. Ödül olarak mutlu bir evlilik ve mutlu bir aile bulunmaktadır. Çarın (prensin, kralın v.s.) üvey annesinin entrikalarından kurtulmuş veya hala onların acısını çeken kızla karşılaşması tesadüfen olur. Çar, üvey kıza yardım eden hayvanın parçalarının gömüldüğü yerde yetişmiş, altın elmalı elma ağcından geçerken, sıra dışı elmalara hayran hayran bakar ve onlardan bir tanesinin kendisi için koparılmasını ister. Baskı altında olan kızdan başka hiç kimse onun isteğini yerine getiremez, ondan başka hiç kimse elmaları koparmayı beceremez. Kızı görünce, çar onun güzelliğini ve alçak gönüllüğünü fark eder ve üvey annenin tüm koyduğu engellere (üvey kız yerine kendi kızlarını göstermesi, üvey kızı saklaması) rağmen, onunla evlenir.

⁹ Üvey anne ve üvey kız konusu üzerine masalların popülerliği ve bu tip masalların ‘Hindistan’dan Britanya’ya kadar yaygınlığı, Eleonskaya’dan önce ‘Vvedeniye v istoriyu russkoy slovesnosti/Rus Folkloru Tarihine Giriş’ adlı eserinde P. V. Vladimirov da tespit etmiştir.

Ele alınan erdemli öksüz kız tipi, bir masal konusunda daha yer almaktadır. Bu konu – babanın (erkek kardeşin, amca (dayının) kızıyla (kız kardeşiyle, eğeniyle) evliliğidir. Kız, ölen annesine o kadar çok benzer ki, babası ondan başka, kendisinin eşi olabilmek için layık hiç kimseyi bulamaz. Kız, babasının niyetine karşı çıkar, annesinin mezarına gidip ondan tavsiye ve yardım ister. Ölen annesi, babasına eş olabilecek başka bir kadını gösterir. Üvey annesi aileye girince kızın dertleri başlar. Bu grubun bazı masallarında kız, üzerine çirkin kıyafetleri giyip, babasının evini bırakır¹⁰ ve bu şekilde prensle karşılaşır. Çirkin kıyafetlerin altında, onun güzelliğini ve iyi karakterini görebilen prens kızla evlenir’

Yeleonskaya’ya göre, aile ilişkisinde ön plana çıkan üvey anne figürü tüm uluslarda bilinir ve aynı şekilde iç karartıcı özelliklere sahiptir. Kötü üvey anne cadı ile eşittir. O, ya direk cadı olarak adlandırılır, ya da normal insanlardan onu farklı kılan özelliklerle tanımlanır, çocukları da sıra dışıdır: bir gözlü veya üç gözlü olabilir. Bazı masalarda kendisi cadının kız kardeşidir. (Yeleonskaya, 1994, s. 51-62)

Üvey anne ve üvey kız arasındaki masal çatışmasının meydana gelişi detaylı olarak ‘Geroy volşebnoy skazki/Peri Masalı Kahramanı’ kitabında E. M. Meletinskiy tarafından tahlil edilmiştir. O, bu çatışmayı ilkel toplumun çöküşü döneminde farklı sülaleler arasındaki çatışma ile ilişkilendirmektedir. E. M. Meletinskiy’ye göre, üvey kız imgesi, öksüzlüğünden ve mahrumiyetinden dolayı idealleştirilmiştir. Masalarda üvey anne ve üvey kız imgeleri, sülalenin aileye yer vermek için geri planda kaldığı ve küçük ailenin oluştuğu dönemde ortaya çıkar. Bu ailede çocuklar sadece kendi anne babalarının çocuklarıdır, genel olarak sülalenin çocukları değildir. Dolayısıyla, üvey kız, sülalenin çöküşünün hem sonucu hem de kurbanıdır. O, sınıflı toplumun, sülalenin yıkıntılarının üzerinde oluşan bir ailede kurbandır. Sülalenin desteğinden mahrum üvey kız, bir öksüz durumundadır. Annesinin ölümü, onun yerini üvey annesi veya sülalesi tutamadığı için, üvey kız için trajedi olur. Üvey kızı, ancak, öz annesinin sülalesinin, fantastik şekli alan, kuvvetleri destekler.

Yeleonskaya gibi, E. M. Meletinskiy de üvey annenin cadının, büyücünün, bazen akrabaları yamyam oldukları için yamyamın özelliklerine bile sahip olduğunu vurgulamaktadır.¹¹ Üvey anne başka bir sülaleden alınmış bir eştir. İlkel insan, yabancı sülalenin temsilcilerini genel olarak ezeli düşman ve yamyam olarak düşündü. Onu bu şekilde düşünmeye sevkeden yabancının kabile için tehlike oluşturduğu sadece savaş gücü değil, aynı

¹⁰ Türk masallarından aşağıda ele alınan Tüylüce masalı çok iyi bir örnektir.

¹¹ Üvey annenin yamyam özelliklerini aşağıda ele alınan Geyik Oğlan masalında açık olarak görmekteyiz.

zamanda onun büyücü güçleriydi de. Üvey anne ve üvey kız, genellikle, farklı sülalelere ait insanlar olarak tasvir edilir. Üvey anne ile üvey kız arasındaki çatışma, cadı (veya kötü ve zalim üvey anne) ve iyi kalpli kız arasında bir çatışma değil, birbirine yabancı olan sülaleler arasındaki çatışmadır. Üvey anne genellikle kendi akrabalarının (erkek kardeş veya kız kardeş) yardımıyla hareket eder. Üvey kız ise, yardımını ve desteği öz teyzesinde veya ki bu daha sık rastlanan bir durum, ölümünden sonra çocuklarına yardım eden öz annede, ayrıca annesinin sülalesinin fantastik güçlerinde bulur.

Meletinskiy'ye göre, üvey anne ve üvey kız masallarının iç yapısı şundan ibarettir: Üvey kız, annesinin yerine yabancı bir kadının geldiği ailesinde mutsuzdur. Bu yeni gelen kadın, üvey kızın annesinin yerini tutamaz, çünkü o, yabancı bir sülalenin (ve kabilenin) temsilcisidir. Üvey anne ve üvey kız aralarındaki çatışmanın sebebi ve kaynağı aralarında akraba ilişkilerinin olmamasıdır. Üvey anne, kendi kızının mutluluğuna bir engel olduğunu düşündüğü, üvey kızını cezalandırmak için fırsat kollar. Annesini kaybetmiş üvey kıza, annesinin sülalesinin çeşitli şekillerdeki ve varyantlardaki (totem hayvanı, ölen annenin ruhu, annenin sülalesinin koruyucuları v.s.) fantastik güçleri yardım eder. Mucizevî güçlerin yardımını, üvey anneden intikam alınması ve mutlu bir evlilik yapılmasıyla sonuçlanır.

Sosyal baskı, üvey anne ve üvey kız masallarının en önemli noktasıdır. Mucizevî güçler, üvey kızın iyi kalpli olmasından ziyade, onun haksızlığa kurban gitmiş olmasından dolayı, her zaman üvey kızın tarafındadır. Ancak, masalarda kişisel ahlaki değerlendirme de yok değildir. Üvey kız mütevazı, çalışkan, iyi kalpli, minnettar; onun üvey kız kardeşleri ise, kötü kalpli ve tembel olarak tasvir edilir. Üvey kız, mucizevî güçlerle veya eşyalarla, hayvanlarla, yardıma ihtiyacı olan fakir insanlarla karşılaştığı zaman onlara karşı dikkatli, müşfik, onların isteklerini yerine getiren biri olarak karşımıza çıkar ve bundan dolayı onlar kendisine yardım eder veya kendisini ödüllendirir. Üvey annenin kızları ise, tam tersi, kaba, kibirlidir. Bu yüzden mucizevî kişiler onlardan intikam alır ve onlara yardım etmeyi reddeder. (Meletinskiy, 2005, s. 691)

Propp, 'İstoriçeskiye korni volşebnoy skazki/Peri Masalının Tarihi Kaynakları' adlı kitabında, bu tür masalların hayırlı hayvanın insanın atalarıyla bağlantılı olduğunu gösterdiğini yazmaktadır. (Propp, 2009, s.156) Ölen anne, ineğin yardımıyla kızının mutlu ve iyi bir evlilik yapmasına yardım eder. Burada üvey annenin kızları ve üvey kız arasındaki 'evlilik yarışmasına' tanıklık ederiz. Annenin mirası sayesinde üvey kız bu 'yarışmada' galip çıkar.

1.1.2 Türk Halk Masallarında Üvey Kız ve Üvey Anne İmgesi

Ele aldığımız Türk halk masallarında üvey anneler, genellikle üvey evlatlarını sevmeyen, onlara her türlü kötülüğü yapan ama sonunda yaptıklarının cezasını bulan kadınlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Masalarda üvey annenin dış görünüşü ile ilgili bilgi verilmemekle birlikte, onun fiziğinin güzel olmasının ihtimali bulunmaktadır. Üvey annenin güzel olabilme imkanı babanın ona son derece bağlı olması, sözünden çıkmaması ve öz çocuklarından bile daha çok değer vermesinden anlaşılmaktadır. Ayrıca aşağıda örnekleri bulunan bazı masalarda üvey anne üvey kız ile güzellik açısından yarışmaktadır. Ayna ile konuşarak kendisinin herkesten güzel olduğunu ancak genç üvey kızın kendisinden daha güzel olduğunu öğrenmektedir. Bundan yola çıkılarak üvey kızın dünyanın en güzel kızı olduğu söylenebilir.

Birçok dünya masalında olduğu gibi, Türk halk masallarında da üvey anne kötülüğü temsil eder. Üvey anne kötülük olarak sırasıyla şunları yapar:

- çocukları kendi evlerinde hor görür;
- çocuklara yemek vermez;
- çocukları kıskanır;
- cezalandırmak veya ölmelerini sağlamak için bir küpü gözyaşı ile doldurmak gibi fiziki olarak mümkün olmayan şeyleri yaptırır;
- kocasını çocuklarına karşı kışkırtır;
- çocuklara iftira atar;
- kızın namusunu tehlikeye atar;
- kendi kızını koşup oynarken üvey kıza tüm ev işlerini yaptırır.

Üvey annenin kötülüklerine maruz kalan çocuklar çeşitli zorluklara göğüs germek zorunda kalır. Şunun altını çizelim ki, Türk halk masallarında, yukarıda değindiğimiz gibi, dünya masallarından farklı olarak, sadece üvey anne ve üvey kız arasındaki çelişki değil, masalların büyük bir kısmında üvey anne ve üvey oğlu veya oğulları, üvey kız veya üvey kızla üvey oğul ile çelişki öne çıkmaktadır.

İnsan Yiyen Kız masalında üvey oğlu, üvey annesinin kendisine kötü davranmasından dolayı, evi terk etmek zorunda kalır: ‘Fırsattan istifade komşu kadın hemen gelip ölen kadının yerini alır. Aradan birkaç gün geçer. Bu birkaç gün içinde kadın oğlana çok iyi muamele yapar, bakar. Fakat sonradan başlar üvey oğlunu evde hor görmeye. Bir süre sonra bu kadının

bir kızı olur. Bu kız, sihirli bir varlık olup insan yemektedir. Gördüklerini anlatan oğlan, babasını inandıramaz. Evi terk etmek zorunda kalır.” (Sakaoğlu, 2002, s.359)

Üvey annenin simgesel kötülükleri arasında yer alan çocuklara yemek vermeme Hani Ya Bacımın Ayağı masalında örneklendirilmiştir. Masalda çocukların öz annesi ölmeden önce kendilerine sihirli bir inek bırakır¹². Üvey annelerinden hiç yemek alamayan çocuklar bu ineğin sütüyle beslenir, ta ki üvey annesi durumun farkına varana kadar. Bu olay masalda şu şekilde anlatılır: ‘Bir varmış, bir yokmuş... Bir adamın bir kızı ile bir oğlu varmış. Bu çocukların anaları ölmüş, babaları yeniden evlenmiş. Analık bunlara ne ekmek veriyor, ne aş. Bu çocukların da analarından kalma bir inekleri var, bunu alıp otlatmaya giderler. İnek beslendikçe bunlara bol süt verir, çocuklarda adamakıllı etlenirler. Üvey ana durumun farkına varınca ineği kestirir. Çocuklar sağa sola çırpınır ama yemek bulamazlar. Babaları da acımayarak çocukları bir ormana bırakıp kaderlerine terk eder.” (Sakaoğlu, 2002, s.378)

Bacı Bacı, Can Bacı masalında bir adamın bir kızıyla bir oğlu varmış. Bunların anneleri ölmüş. Babaları evlenmiş. Üvey ana çocukları kıskanır, onlara türlü eziyetler edermiş. Çocuklar üvey annelerinin yaptıklarından kimseye bir şey diyemezler, her gün analarının mezarına gider ağlarmış. Bir gün üvey ana çocuklardan kurtulmak için bir çare düşünmüş, çocukları fırına atacakmış. İki kardeş bunu öğrenince analarının mezarına gidip her şeyi anlatmışlar. O zaman mezardan bir ses onlara:

‘Bir fırça, bir tarak, bir de sabun alın, kaçın... Sizi yakalamaya peşinizden gelenler olursa, önce tarağı atın, sonra fırçayı, en sonunda da sabunu atarsınız, bir şeycik yapamazlar’, demiş. (Boratav, 1958, s. 79-84)

Nartanesi masalında kız, annesi ölünce, babasını komşularıyla evlenmesi için ikna eder. Babası ilk önce istemez, üvey annenin kendisine kötü davranacağını söyler, ama kızı, buna rağmen ısrar edince, komşusuyla evlenir. Kısa bir müddet sonra, üvey anne demez mi kocasına “Ya kızından geç, ya benden”. Adam da kadına uyar ve kızından kurtulmaya karar verir. (Alptekin, 2002, s. 284) Görüldüğü gibi, masallardaki üvey anneler öz babayı da etkilerler, baba da öz olduğu halde üvey baba gibi davranmaya baslar.

¹² Ölen annenin üvey anneleri ile yaşayan çocuklara olağan (kimi zaman olağan üstü şeyler vasıtasıyla) yardımı Türk masallarında görüldüğü gibi, Rus masallarında da görülmektedir. Bu, aşağıda detaylı olarak ele alınacaktır.

Gülenber Hanım masalında çocukların evden ayrılmalarına üvey annelerinin zalimliği sebep olur. Bir rençper ve karısı varmış. Onların da bir oğluya ve bir kızları varmış. Bunların anaları ölür, oğlanla kız yetim kalırlar. Adamcağız evlenir, bir kadın getirir. Adam biraz safmış. Buğdayı kavurduktan sonra tarlaya eker, topraktan hiçbir şey çıkmaz. Üvey anne bu adamı kandırır. Der ki: ‘Oğlun bir başında tarlanın ortasında keseceksin, gızın da bir başında. İkisinin ganı birbirlerine garişacak, o zaman biteceh buğda’. Bir kuş çocuklara başlarına gelecekleri haber verir, çocuklar da kaçır ormana sığınırlar. Çocukların kaçtığını gören üvey ana, onları öldürmesi için bu sefer de peşlerine bir cadı nene takır. Cadı nene onları ayırmanın yollarını aramaya başlar. (Seyidoğlu, 1975, s.221)

Üvey annenin yaptıklarından dolayı öz babanın üvey baba gibi davranması Geyik Oğlan masalında da görülmektedir. ‘... bir gız gardaşla, bir oğlan gardaş varmış. Bunların bir analığı ile bir babası varmış. Babası avlanmaya getmiş avlanırken bir tene at vurmuş. Eve gelmişler, ordan annesine bunu yemek yapmasını söylemiş, annesi yemeği bişirdikten sonra babası tekrar gahveye getmiş.

Yemek bişerken annesi yemeğin ha tadına bakarken yemeği yemiş bitirmiş.

Demiş ki:

‘Ben ne yapayım, şimdi beyim gelirse et yok ne yapsam’

Dururkan kadın bir tane memesini kesip bişirmiş. Kocası yemeği çok beğenir. Karısı da, pişirdiği av etinin hepsini çocukların bitirdiklerini ve kocasının aç kalmaması için göğüslerin bir tanesini kesip pişirmek zorunda kaldığını söyler. Bunun üzerine çocukların babası der ki: ‘Hanım bu adam eti bu gadar datlı bu çocuğun birini keselim...’. (Alptekin, 2002, s. 462)

Gede kız¹³ masalında analığı üvey kızına türlü türlü eziyet ederek, ondan olmayacak işleri yapmasını istemiş. Kız yapamayınca da onu dövermiş. Bir gün düğüne giderken, bir küpü gözyaşı ile doldurmasını ister. Gede kız yaşlı bir kadının yardımıyla tuz ile suyu karıştırıp küpü doldurur. Yaşlı kadın kıza heybesi yüklü süslü bir at ile güzel elbiseler vererek onunla birlikte düğün evine gider. Kız düğünde oynarken analığından yana kül, diğer tarafa altın saçır. Kızı görüp âşık olan bir Beyoğlu kızı takip ederek evini öğrenir. Bir eğlence düzenler. Kız yine yaşlı kadının yardımıyla eğlenceye gider. Oğlan kızı tanır. Beyoğlu kırk gün kırk gece düğün yaparak kız ile evlenir. Üvey anne de kırk katır kuyruğuna bağlanarak cezalandırılır. (Özçelik, 2004, s.296-297)

¹³ Gede-Annesi babası olmayan kimse, Derleme Sözlüğü, c. vı, s. 1964

Yılan adam masalında annesi ölen kız, babasını yeniden evlenmeye ikna eder. Komşularının yardımıyla babasını evlendirir. Üvey anne eve geldikten sonra kızı kıskanmaya başlar. Babası evden ayrılınca, kıza etmedik eziyeti bırakmaz. Kızı evden kaçırmak için elinden gelen her şeyi yapar. Çocuğu olmayan padişahın karısı hamile kalır. Fakat hiçbir ebe kadına doğum yaptıramaz ve hepsi ölümle cezalandırılır. Üvey anne bu iş için üvey kızını gönderir. Kız yolda annesinin mezarına uğrar, annesi doğacak olan bebeğin bir yılan olduğunu ve ancak süt kokusuna doğacağını söyler. Kız da bir kazan süt kaynatarak yılanı çıkartır. Yılan büyüünce okumak ister. Ama bütün hocaları sokarak öldürür. Sonunda kız hoca olarak tutarlar. Kız annesinin yardımıyla yılanı okuma yazmayı öğretir. Evlenme yaşı gelince yılan, gelin olarak gelen kızları gerdek gecesi öldürür. Sonunda üvey anne üvey kızını yılanla evlenmesi için gönderir. Kız yine annesinin mezarına gidip tavsiye ister. Annesi kıza tembih eder: ‘Dikenli bir elbise yaptır, yılan soyunmayınca sen de soyunma!’ Gerdek gecesi yılan soyununca çok yakışıklı bir oğlan olmuş. Üvey anne ise bu sefer üvey kızını zehirli yüzükle öldürmek ister ama başaramaz, çünkü onu kocası kurtarır. Masalın sonunda üvey anne öldürülerek cezalandırılır. (Özçelik, 2004, s.335-338)

Nardaniye Hanım masalında ‘Bir adamcağız varmış. Bunun da bir tane, on iki, on üç yaşlarında, kıymetli bir kızı varmış. Kızın anası ölmüş. Babası ‘kimi alayım, kimi alayım’ diye düşünür dururmuş. Kızın hocası:

‘Kızım, babana söyle beni alsın. Ben sana şöyle bakarım, böyle bakarım...’ demiş. Kız da gelmiş evde:

‘Baba, alacaksan benim hocamı al. Başkasını istemem’ demiş.

Adam ‘Peki’ der. Bu kadını alır.

Aradan bir zaman geçer, kadın başlar üvey kızını kıskanmaya. ‘Ne yapsam da bu kızıdan kurtulsam?’ diye düşünürmüş. Bir gün, bir bayram günüyümüş, herkes gezmeye gidiyormuş. Kadın kocasına yalvarır:

‘Bu da kızdır, gençtir; varsın gitsin, biraz eğlenin’ der. Adam da razı olur’. Kadın bunun üzerine üvey kızına zehir gibi tuzlu bir poğaçaya yapmış, bir testiye de su doldurmuş, içine bir yılan yavrusu koymuş. Kız poğaçayı yedikten sonra iyice susar, içinde yılan yavrusu olan suyu içer ve yılanı yutmuş olur. Kızın hali değişir, gün günden karnı şişer. Herkes onun hamile kaldığını sanır. Babası da çok namusluymuş. Kızını çok sevmesine rağmen onu bir dağa götürüp orada bırakmaya karar verir. Ama kız ölmüyor. Karnında olan yılan, yavrularıyla birlikte, ağzından çıkar. Bir müddet sonra kırk haramiler ile tanışır ve onların kız kardeşi olarak onlarla birlikte yaşamaya başlar. Kız da dünya güzeliymiş. Üvey annesi ise onun öldüğünü düşünerek aya sorar:

‘Ayım, ayım,
 Sen mi güzel, ben mi güzel?
 Ay da der ki oradan:
 Ne sen güzel, ne ben güzel,
 İlle Nardaniye Hanım güzel.’

Kızın yaşadığını öğrenen üvey annesi onu iki defa zehirlemeye çalışır, ama başaramaz. Masalın sonunda üvey kız, şehzade ile mutlu bir evlilik yapar. Üvey anne de ölümle cezalandırılır. (Boratav, 1958, s. 89-94)

Fatmacık ile Üvey Annesi¹⁴ masalında ‘köyün birinde Fatmacık adında bir kız varmış. Annesi ölünce babası yeniden evlenmiş. Gelen kadının da bir kızı varmış. Kadının kızı koşup oynarken, Fatmacık evi süpürür, bulaşıkları yıkar, yemekleri yapar, her işe koşarmış ama üvey annesine yine de yaranamazmış. Hani ne demişler: ‘Yağ akar, peynir suyuna kim bakar?...Babası kazanır gelir, üvey annesiyle üvey kardeşi yermiş. Buna da artanlarını kötülerini verirlermiş.’ Bir gün Fatmacık su testini kırınca evden kovulur. Ormana gider, içinde kimsenin olmadığı bir kulübeden içeriye girer, orayı temizler, oradaki farelere yemek verir. Fareler de kendisine evin, cadı karısının evi olduğunu ve kurtulmak için ne yapması gerektiğini anlatırlar. Fatmacık cadı karısının saçlarını tarar, bitlerini kırar, sırtını yıkar, cadı karısının tembihi üzerine gece ‘şırıl şırıl’ akan su sesini duyunca cadı karısını uyandırır. Cadı karısı Fatmacık’ın iyilikleri üzerine onu altın suyuna batırarak evine gönderir. Ertesi gün üvey anne öz kızını da cadı karısının yanına yollar, ancak kız cadı karısına kötü davrandığı için evine katran suyuna batırılarak gönderilir. ‘Kız başından geçenleri anlatınca, annesi yaptığı hatayı düşünür. Kötülükten kimsenin bir şey kazanmayacağını anlayınca, taş yüreği erir. O günden sonra Fatmacık’a da iyi davranır. Analı kızlı yaşayıp giderler.’ (Özçelik, 2004, s.442-443)

İki kardeş masalında hanın hanımı ölünce han tekrar evlenir. Yeni hanımı ilk hanımdan kalan iki çocuktan küçüğü sevmez ve ona iftira atar. Bir gün kocasına der ki:

‘Senin küçük oğlun beni dövdü’.

Han hanımının sözüne inanıp çocuğunu çırılçıplak soyup eşek sudan gelene kadar dövdükten sonra iki yiğidine uzağa götürüp başını kesmeleri emreder. (Karadavut, 2006, s.237)

¹⁴ Cadı karısının masalın sonuna hatasını anlayıp üvey kızıyla barışmanın bir örneğini içeren Türk masalı.

Biraz farklı yapıda olmakla birlikte, yine de tezin konusu ile bağlantılı olan ve yukarıda bahsi geçen öksüz kız tipi, babanın öz kızıyla evliliğini konu alan masalarda karşımıza çıkmaktadır. Ölen annesinin ayakkabısı sadece öz kızına uyduğu için baba öz kızını eş olarak almaya karar verir. Kız bunu yapmaması için babasını ikna etmeye çalışır, fakat babası eşinin, ölümden önce dile getirdiği, isteğini yerine getirmekte kararlıdır. Kız 40 gün müddet ister. O süre içerisinde kendisine hayvan postunu hazırlatır. Vücudunun tamamını o postun içine saklar ve bu şekilde evden kaçıp hayvan postunun içinde yaşamaya devam eder. Kılıftan çıkıp bir düğüne giden Tüylüce'ye herkes hayran kalır. Padişahın oğlu kızın güzelliğini duyunca kendisi de düğüne gider, kadın kıyafetinde olan Tüylüce'ye âşık olur ve parmağına yüzük takar. Düğünün sonuna doğru Tüylüce kimseye görünmeden eve kaçıp hayvan postunu giyer. Padişahın oğlu ise kızı aramak için yola çıkar. Tüylüce'nin yaptığı ekmekten çıkan yüzük sayesinde Tüylüce'nin kim olduğu ortaya çıkar. Hemen düğünü yapıp muratlarına ererler. (Sakaoglu, 2002, s.394-396)

1.1.3 Rus Halk Masalarında Üvey Kız ve Üvey Anne İmgesi

Bir kadında bulunabilen en güzel özellikleri kendinde birleştiren kadın masal kahramanı, genellikle çocukluğundan itibaren öksüz kalır ve ilk başta babasıyla yaşar. Tek başlarına çocuk yetiştiren anneler Rus masal geleneğinde pek bilinmez. Rus masalarında kız, genel kural olarak, hayattayken tüm erdemlerin timsali olan annesini kaybedince babasıyla yaşar.

Kötü üvey annesinin sert ve otoriter yaklaşımına rağmen üvey kız hırslanmaz, kabalık etmez, tam tersine, geleneksel aile ahlakı açısından, geleneksel rollerin dağıtımını ve geleneksel kadın mutluluğu anlayışı açısından başarılı hayat senaryosu için gereken becerileri elde eder.

Kroşeçka-Havroşeçka¹⁵ masalındaki Kroşeçka-Havroşeçka (Af. No.100) ile aynı şekilde Morozko (Af. No.95) masalındaki kız kahraman¹⁶, her şeyi becerir. Onlar, nazik bir şekilde konuşabildikleri gibi, hem dikkatli bir şekilde dinleyebilir hem de konuşmayı sürdürebilirler. Rus masalarında olumlu kadın karakter için tüm bunlar son derece önemlidir. Ayrıca, dikkate değer şu ki, üvey kız, kendi durumundan dolayı hoşnutsuzluk göstermez, şikâyet etmez, ses çıkarmadan tüm sınamalara tahammül eder.

Morozko masalında kız kahramanın karakteri şu şekilde tasvir edilir: 'uslu, çalışkan, hiçbir zaman inat etmez, neyi yaptırırlarsa onu yapar, hiçbir zaman bir tane ters kelime söylemez...'

¹⁵ Kroşeçka-Havroşeçka masal kız kahramanı olup Minicik Güzel anlamına gelir.

¹⁶ Söz konusu masalda kız kahramanın ismi verilmemektedir, 'Devitsa' (Kız, kızcağız) olarak adlandırılır.

Ama buna rağmen, üvey annesi onu sevmez ve ölmesini ister. Bu sebepten dolayı onu kış ortasında ormana göndermeye karar verir. Bunu da öz babasına yaptırır. Ormanda Morozko¹⁷ ile baş başa kaldığı zaman üvey kız ona iyi davranır, onunla akıllı ve güzel bir şekilde konuşur ve o, kendisine zengin bir çeyiz verip evine geri gönderir. Üvey kız, ailesi onun için anma yemeğindeyken, büyük bir çeyizle evine döner. Bunun üzerine, üvey anne öz kızlarını da ormana göndermeye karar verir, ama onlar, Morozko ile kaba bir şekilde konuştukları için ormanda donup ölürlər. Masalda bu olaylar şöyle anlatılır:

‘Kız, soğuktan tirtir titreyerek oturmaktadır, çok üşümüştür. Ağlamak istedi, ama gücü yoktu, soğuktan dişleri birbirine vuruyordu. Aniden bir ses duyar: Morozko yakınlardaki bir köknarın üstünde çıtır çıtır ses çıkararak oturuyormuş. Bir köknardan diğerine atlayıp tıkırtı yapar. Bir anda altında kızın oturduğu çamın üzerine atlar ve yukarıdan kıza der ki: ‘Kızım, üşümüyor musun?’ – ‘Hayır, üşümüyorum, Morozko-Babacığım!’ Morozko daha da aşağıya inmeye, daha fazla çatırdamaya ve tıkırtı yapmaya başlar ve tekrar kıza sorar: ‘Kızım, güzelim, üşümüyor musun?’ – ‘Hayır, üşümüyorum, Morozko-Babacığım!’ Kızcağız nefes almakta bile zorlanır ama hala ‘Üşümüyorum, Morozko’cuğum. Üşümüyorum, babacığım.’ Morozko daha da fazla çatırdamaya ve tıkırtı yapmaya başlar ve tekrar kıza sorar: ‘Kızım, güzelim, yavrucuğum, üşümüyor musun?’ – ‘Hayır, üşümüyorum, Morozko-Babacığım!’ Kızcağız soğuktan artık donmak üzereydi ve sessizce ‘Hayır, değerli Morozko’cuğum.’ Morozko kıza acıdı, ona kürk verip yorganlarla ısıttı.

Sabah üvey anne kocasına der ki, ‘Git, yaşlı moruk, bizim “yeni evlenenleri” uyandır!’ Yaşlı adam atı arabaya koşup gitti. Kızın yanına yaklaşınca onun hayatta olduğunu, üzerinde iyi bir kürk, pahalı bir duvak ve büyük bir kutu pahalı hediye gördü. Hiçbir şey demeden, tüm bunları at arabasına yerleştirdi, kızıyla birlikte oturup eve gittiler. Eve gelince kız üvey annesinin ayaklarına kapandı, üvey annesi ise üvey kızının hayatta olduğunu, onun üzerinde yeni kürkü ve bir kutu kıyafet görünce: ‘Kancık seni, beni kandıramazsın’ dedi.

Biraz sonra yaşlı kadın yaşlı adama der ki: ‘Benim kızlarımı da damadın yanına götür, o, onlara daha da fazla hediye verecek’...

‘Biraz uzakta Morozko köknarın üstünde oturup çatırdar, bir köknardan başka köknara atlayıp tıkırtı yapar. Kızlar birinin yaklaştığını duydular. ‘Paha, duyuyor musun? Geliyor, bir de çan ile geliyor’ – Git buradan, kancık, ben donuyorum ya!’ ‘Bir de evlenmek istiyorsun!’

¹⁷ Morozko, masal kahramanının özel adı olup Ayaz (Dede) anlamına gelir.

Parmaklarını ısıtmaya başladılar. Morozko daha da çok yaklaşır. Nihayet çam ağacının üzerine geldi, tam kızların üzerinde. Kızlara der ki: ‘Kızlar, üşüyor musunuz? Güzeller, üşüyor musunuz? Yavrularım, üşüyor musunuz?’ ‘Oy, Morozko, çok üşüyoruz. Üşüdük, damadı bekliyoruz burada, o da ölmüş mü ne?’ Morozko aşağıya inmeye, daha fazla çatırdamaya ve tıkırtı yapmaya başlar ve tekrar kızlara sorar: ‘Kızlar üşüyor musunuz? Güzeller, üşüyor musunuz?’ ‘Cehenneme git! Kör müsün? Ellerimiz, ayaklarımız donmuştur.’ Morozko daha da aşağıya indi, havayı daha da fazla soğuttu ve dedi ki: ‘Kızlar, üşüyor musunuz?’ Kızlar da ‘Git, sen, cehenneme kadar şeytanın yanına, kaybol buradan!’, deyince donup ölürler.

Diğer tipik bir Rus masalı ‘Doç i padçeritsa/ Öz Kız ve Üvey Kız’da (Af. No.98) üvey kız evden kovulunca ormanda ayı ile körebe oynar. Kızın az önce kendisine bir kaşık lapa verdiği ve bunun hatırına kıza minnettar olan küçük bir fare, çingirak ile koşar. Kızı ayıdan kurtarır. Çok güzel körebe oynadığını söyleyen ayı üvey kızı ödüllendirir.

Üvey kızın özelliklerini daha net bir şekilde gösterebilmek, onun iyi ve olumlu bir kişiliğe sahip olmasının altını çizmek için masalarda üvey kız üvey annenin öz kızıyla karşılaştırılır. Masal, bu iki birbirine zıt olan kadın tipini aynı duruma düşürür ve aynı durumdayken gösterdikleri davranışları yansıtır.

“Gece geldi. Kız sobayı yaktı, bir lapa hazırladı, bilinmedik bir yerden bir fare çıktı ve dedi ki: ‘Kız, bana bir kaşık lapa verir misin’ ‘Küçücük fareciğim! Beni sıkıntıdan kurtar da, ben sana bir kaşık değil de, doyurana kadar yiyeceğin lapa veririm. Fare yemek yiyip gitti. Gece bir ayı geldi. Der ki: ‘Hadi, kız, ışığı kapat da, körebe oynayalım.’

Fare kızın omzuna çıkıp, kulağına şöyle fısıldadı: ‘Korkma, kız! Sen, tamam oynayalım de, ışıkları kapat ve sobanın altına saklan, ben ise çingirak ile koşacağım, ayı hiçbir şeyi anlayamaz.’ Aynen öyle yaptılar. Ayı farenin peşinden koşar, yakalayamaz bir türlü, böğürmeye, odun parçalarını kıza fırlatmaya başladı, ama bir türlü kıza ulaşamadı, yoruldu ve dedi ki: ‘Kız, çok iyi körebe oynuyorsun! Bunun için sana sabah bir at sürüsü ve kıymetli şeyler yollayacağım’...

Yaşlı adam, karısının kızını da ayının inine götürdü. Kız, aynı şekilde yemek pişirdi, ateş yaktı. Akşam lapa hazırladı. Bir fare geldi ve Nataşka’dan lapa istedi. Nataşka, ‘Baksana, ne

kadar kötü bir şeysin sen' diyerek bağırdı ve fareye kaşığı fırlattı. Fare kaçtı, Nataşka ise tek başına lapayı bitirir, ışığı söndürür ve bir köşede uykuya dalar.

Gece yarısında bir ayı içeri girer ve 'Hey, kız, neredesin, hadi körebe oynayalım', der. Kız susar, korkudan sadece dişlerini birbirine vurur. 'A, buradasın, al çanı, koş, ben de seni yakalamaya çalışacağım.' Kız, çanı aldı, eli titriyor, çan sürekli ses çıkarıyor, fare ise 'Kötü kalpli kız buradan sağ çıkamaz!' diye ses verir...' (Af. No.98)

Rus masallarında üvey annenin kızı ve üvey kız arasında her zaman bir paralel çizilir. Masalın birinci kısmı, üvey kızın tüm tehlikelerin üstesinden geldiğini ve üvey annenin beklentilerine karşın sağ salim ve bir sürü hediye ile döner. Masalın ikinci bölümünde kız, başarısız bir şekilde üvey kıza öykünür ve ölür. Üvey kızın başarısı ve üvey annenin öz kızının başarısızlığı kızların kişisel ahlaklığı ile bağlantılıdır. Üvey kız, hayvanlara karşı, bazen devlere karşı bile, iyidir; sihirli eşyalara özenle davranır ve onlar kendisine yardımcı olurlar. Üvey annenin kızı bütün bunlara karşı kabadır, bu yüzden cezalandırılır.

Yukarıda adı geçen Kroşeçka-Havroşeçka masalında üvey anne üvey kızının annesinin kendine bıraktığı ineği kesmeyi emreder. İnek de bunu öğrenip, üvey kızdan cesedin herhangi bir parçasını toprağa gömmesini ister. Burada yetişen elma ağacı kızın muradına ermesine vesile olur. Ele alınan masal bu olayı şöyle anlatır:

'Havroşeçka ineğin yanına koştu: 'İnekçiğim-anneciğim! Seni kesmek istiyorlar.' 'Güzel kızım, etimi yeme, kemiklerimi topla, onları bir beze koy, bahçeye dik ve beni hiçbir zaman unutma; her sabah bu kemikleri sula.' Havroşeçka her şeyi ineğin dediği gibi yaptı. Aç kaldı, ineğin etini ağzına almadı; bahçedeki kemiklerini her sabah suladı, onlardan da bir elma ağacı büyüdü, o kadar güzeldi ki! Elmalar dolu dolu, yaprakçıklar altın rengi, dallar gümüş rengi. Yanından kim geçerse geçsin yanında durur, yakına kim yaklaşırsa yaklaşıp hayranlıkla bakar.

Bir gün kızlar bahçede gezerler. O sırada bir şehzade geçer. Zengin, kıvrıkcık saçlı, yakışıklı bir genç. Elmaları görünce kızlara: 'Güzel kızlar! Bana kim elma getirirse onunla evleneceğim', dedi. Üç kız kardeş elma ağacının yanına koştular. Elmalar ise elle koparılacak kadar aşağıdayken aniden yukarı çıktılar, başlarının üstünden çok yüksekti. Kız kardeşler onları düşürmek isterler, gözlerine yapraklar girer; koparmak isterler, dallar saç örgülerini çözer; ne kadar çabaladıysa, ellerini yaraladılar, ama yukarıdan bir tane elma bile alamadılar.

Elma ağacının yanına Havroşeçka gelince dallar eğildi, elmalar aşağıya indi. Havroşeçka şehzade ile evlenip mutlu bir şekilde ve hiçbir dert bilmeden yaşamaya başladı.’

Propp, ‘İstoriçeskiye korni volşebnoy skazki/Peri Masalının Tarihi Kökleri’ adlı kitabında, bu tür masalların hayırlı hayvanın insanın atasıyla bağlantısını gösterdiklerini yazmaktadır. (Propp, 2009, s.156). Anne, ineğin yardımıyla kızının mutlu ve iyi bir evlilik yapmasına yardım eder. Burada üvey annenin kızları ve üvey kız arasındaki ‘evlilik yarışmasına’ tanıklık ederiz. Annenin mirası sayesinde üvey kız bu ‘yarışmada’ galip çıkar.

Vasilisa Prekrasnaya (Af., No. 104) masalında öksüz olan Vasilisa’ya Baba Yaga’nın kendisi yardım eder. Masal bunu şu şekilde anlatır. Üvey anne ve kızları Vasilisa’ya evde ateşin kalmadığını söyleyip onu, bir daha geri dönmeyeceğini umarak, ormana, Baba Yaga’nın yanına yollarlar. Kızın kara orman arasından geçen yolu çok korkunç ve gariptir. Üç biniciye rastlar: biri beyaz, diğeri kızıl, üçüncüsü ise siyahtır. Hepsi Yaga’nın yanına gider. Baba Yaga’nın yaşadığı yere yaklaşırken, onu, uçlarında insan kafatasları olan, yüksek bir çit karşılar. Baba Yaga’nın evi de daha az korkunç değildir. Örneğin, hizmetçiler yerine Baba Yaga’nın üç çift eli var. Bu eller bir yerden aniden çıkıp aniden bir yere kaybolurlar. Ama en korkunç olan Baba Yaga’nın kendisidir. Ancak, Baba Yaga, Vasilisa’yı iyi bir şekilde karşılar ve eğer tüm görevleri yerine getirirse kendisine ateş vereceğini söyler. Ama eğer görevleri kötü bir şekilde yerine getirirse, Baba Yaga kendisini yiyeceği tehdidinde bulunur. Vasilisa, Baba Yaga’nın kıyafetlerini yıkar, evin temizliğini yapar, ona yemek hazırlar, sonra da sağlam tohumları bozulmuş olanlarından ve haşhaşı çamurdan ayıklamayı öğrenir. Tüm bunlardan sonra Baba Yaga, Vailisa’ya birkaç soru sorması için izin verir. Vasilisa, beyaz, kızıl ve siyah olan üç binici hakkında soru sorar. Cadı, onların açık gün, kızıl güneş ve siyah gece olmak üzere, kendisinin sadık uşakları olduklarını söyler. Sonra Baba Yaga Vasilisa’ya neden, mesela, ölü eller hakkında sormadığını sorar. Vasilisa ise çok fazla bilen, çabuk yaşlanır diye bir cevap verir. Baba Yaga kendisine bakar ve cevabın doğru olduğunu, fazlasıyla meraklı olanları sevmediğini, onları yediğini söyler. Bundan sonra, bütün sorulara nasıl hatasız cevaplar verebildiğini ve tüm işleri doğru bir şekilde yapmayı nasıl becerebildiğini merak eder. Vasilisa, kendisine annesinin duasının yardım ettiğini söyler. Baba Yaga bunu duyunca, Vasilisa’yı ‘Korunan kimseyi istemiyorum burada’ diyerek kapıdan iter. Fakat kıza çitten, ateş için, gözlerinde ateş yanan bir kafatasını çıkartıp verir. Vasilisa evine döndüğünde, Baba Yaga’nın verdiği bu kafatası Vasilisa’nın evdeki işkencecilerini yakar.

Yukarıdaki örneklerden yola çıkılarak Türk ve Rus masallarındaki üvey kız ve üvey anne imgesini ile ilgili şunlar tespit edilebilmektedir:

1. Rus masallarında çoğu zaman çatışma direk üvey kız ve üvey anne arasındayken Türk masallarının bir kısmında söz konusu çatışma üvey anne ve üvey çocukları arasındadır.
2. Hem Türk, hem de Rus masallarında üvey anne imgesi aynı özelliklere sahip olup cadı imgesine yakındır.
3. Hem Türk hem Rus masallarında üvey kız güçsüzdür ama onun gücü iyi kalbinde saklanmaktadır. Uslu, kanağan, dürüst, yardımsever, saygılı, beceriklidir.

1.2 Cadı (Baba Yaga)

1.2.1 Cadı İmgesine Genel Bakış

Cadı, en çok rastlanan masal kahramanlarından biridir. Masallarda önemli bir rol alarak masalın olağanüstü olaylarla bağlantılı olmasında katkıda bulunur. Masallardaki cadı genel bir kural olarak yaşlı ve çirkin bir kadındır, ormanda bir kulübede farelerle birlikte yaşar. Büyücü yeteneklere sahiptir ve çoğu zaman bilgiyi kötüye kullanmaktadır. İnsanları sevmez, kötülük yapmaya her zaman hazırdır. Masallardaki diğer kahramanlar, kimi zaman iyi olanlar da dahil olmak üzere, cadıya zor duruma düştükleri zaman danışır, onun tavsiyesini veya yardımını son bir çare olarak görürler.

Cadı karakterine genel olarak tüm dünya masallarındaki bakış açısı aşağı yukarı aynı olmasına rağmen ele alınan Türk ve Rus masallarında bu kadın imgesi bazı önemli farklılıkları göstermektedir.

1.2.2 Türk Masalarında Cadı İmgesi

Cadı, Türk masallarında oldukça sık rastlanan bir karakter olmasına rağmen, bu kötü kadın figürü hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Ele alınan cadı imgesini içeren masalarda görünüşü veya karakter özellikleri hakkında bilgi verilmemektedir. Açık olan bir şey vardır ki o da, söz konusu kadın imgesinin Türk masallarında her zaman olumsuz bir kahraman olarak karşımıza çıkmasıdır. Hiçbir zaman ön planda olmayan, daima 'yardımcı' konumunda olan bu tip, masaldaki kötü kahramanlara hile, kötülük veya olağan üstü yetenek vasıtasıyla istediklerini elde etmek için tavsiyede veya yardımda bulunmaktadır. Cadı veya bazı masal anlatıcılarının kullandıkları gibi, cadı karısı, daima kötülük yapmak için yaratılmıştır. En önemli silahları büyüdür. Tatlı dil dökmek, güler yüz göstermek pek kolaylıkla becerdiği işlerdir. Ele alınan Türk masallarında cadının yaptığı şeyler aşağıdaki gibidir:

- hiç kimsenin bilmediği şeyleri bilir;
- yalakalık yapar;
- birinden kurtulmanın, yani birini ölümüne götüren yolları gösterir, bu konuda tavsiye verir;
- birini cansızlandırmanın yollarını bilir;
- hile ile genç kızın namusunu tehlikeye atar;
- insanın yaklaşmasını onun kokusundan anlar;
- kanı insanın vücudundan çekerek öldürür;
- çocukları kaçıtır;
- para karşılığında yardım eder.

Avcı Mehmet masalında padişaha değerli bir post getiren Mehmet bunun karşılığında kendisine verilecek altın yerine sopa yer ve bir süre hasta olur. İyi olduktan sonra bir cadı padişaha gidip falan yerde güzel bir kızın olduğunu söyler. Bunu da ancak Avcı Mehmet getirecektir. Masalda bu olay şöyle anlatılmıştır:

‘Avcı Mehmet iyi olur. Bunu takip eden bir cadı padişaha gidip der ki:

’Padişahım, felancı yerde bir kız var ki daha dünyaya böyle güzel gelmemiş. Sen bu kızı getirtiremiyor musun?’

‘Ben bu kızı kime getirtireyim?’

‘Bu postu getiren, kızı da getirir.’

Avcı Mehmet’i çağırırlar, padişah der ki:

‘Oğlum, Cime Sultan’ın bir kızı varmış, gidip o kızı bana getireceksin, yoksa seni idam ederim.’ (Sakaoğlu, 2002, s.292-296)

Konuşan Bebek masalında oğlunun karısına göz diken padişah onu ortadan kaldırmak için bir cadı bulur ve onun verdiği akıllarla oğlunu zor işlerin peşine gönderir:

‘Öyleyse oğlanı öldürelim de gelini ben alayım’

Fakat öldürmeden önce annesi ölüverir. Babası hemen bir cadı karısı bulur:

‘Bu gelini bana alabilir misin?’

‘Alırım’

‘Ama oğlanı ne yapacağız?’

‘Kolay, dersin ki: ‘Oğlum, git öte dünyada annenden anahtarını al gel’ O da getiremez...

Oğlan gitti, sağ geldi. Hemen cadıyı çağırır. Kadının verdiği akli oğluna söyler:

‘Oğlum, bana böyle bir halı getireceksin ki bütün askerler üzerinde yemek yiyecek, yarısı da boş kalacak.’...

Oğlan da [halıyı] alıp babasına getirir. Padişah askerini çeker, yemekleri yerler. Halının yarısı boş kalır.

Padişah cadıyı yine çağırır. Cadının verdiği akli oğlundan ister:

‘Oğlum, bana körpe bir çocuğu konuşturacaksın.’... (Sakaoğlu, 2002, s.303-304)

Muradına Nail Olmayan Dilber masalında Muradına Nail Olmayan Dilber’in ortaya çıktığını anlayan teyzesi ile kızı bir cadı bulurlar ve onun kolundaki pazubendini alınıp ölmüş gibi hareketsiz kalmasını temin ederler. Bir hileyle kızın yanına giren cadı pazubendi alıp uzaklaşır. Masal bunu şu şekilde anlatır:

‘...Bir cadı karısı bulurlar, meseleyi anlatırlar. Cadı karısı araya taraya bu kızın kaldığı evi bulur. Bu cadı karısı eve girer, bir yolunu bulup, kızın kolundaki pazubendi çalar, kız da cansız gibi bayılır...’ (Sakaoğlu, 2002, s.440-444)

Helvacı Güzeli masalında kendisine emanet edilen kıza göz koyan hoca, bir cadı vasıtasıyla kızı, kiralandığı hamama getirmek ister. Cadı, kızın annesini tatlı diliyle kandırır ve kızı hamama getirir:

‘Bir gün anası evde yokken kız su ısıtmış, yıkanıyorken imam da elinde et, gelip içeri girer. Kızı yıkanırken görür. Eti bırakıp geri döner ama, kıza da aşık olur. Camiye gidip yarım yamalak ezanı okur, cemaatle namazı kılmadan gidip bir cadı karısı bulmaya koyulur. Bulduğu cadı karıya:

‘Al sana bir kese altın, der; hacca giden filan adamın kızını bana edeceksin.’...

Cadı karı da kızın evine gelir:

‘Aman hanım, bugün hamam da çok eğlentiler olacak, memleketin bütün bekâr kızları oraya toplanıp şenlik yapacaklar. Sen de kızını yolla, gelsin...’ (Sakaoğlu, 2002, s.445)

Yedi Kardeşin Bacısı masalında cadı karısı evine gelince, evde insan eti koktuğunu söyler:

‘Bir gün kardeşlerden birisi kızınca ateşe işer ve ateşi söndürür. Tabi dağ başında başka ateş yok.

Ateş bulmak için yola düşen kız uzak bir yerde ışık görür. Bir yerde de köpekler havlarmış.

‘Işık yanan yere mi gitsem, köpek üren yere mi gitsem?’

Sonunda ‘Işık yanan yere gideyim.’ diyerek yoluna devam eder. Oraya vardığında bir de ne görsün, bir cadı karısı ve gelinleri oturuyor.

Biraz bekler. Cadı karısı gidince gelinlerinin yanına varır. Gelinler bir insanoğlu görünce şaşırırlar.

‘Bacım sen buraya niye geldin? Şimdi kaynanamız seni görürse öldürür.’

‘Ateş istemeye geldim.’

Gelinler kızın haline acıyarak biraz ateş verirler. Bir de ip yumağı vererek: ‘Yumağı çöze çöze evine git. Kim gelirse gelsin kapıyı da kimseye açma.’ diyerek tembih ederler.

Kız gidip Cadı karısı gelince ‘Bu evde insan kokusu var, kim geldi.’ diyerek gelinleri sıkıştırır. Onlar da her şeyi anlatırlar.

Cadı karısı kızın çözdüğü ipi sara sara kızın evini bulur.

‘Tak tak tak!’

‘Kim o?’

‘Yavuklundan yüzük getirdim, aç kapıyı.’

Kız cadı gelinlerinin söylediklerini hatırlayarak kapıyı açmaz. Cadı karısı kapıyı açtıramayınca başka bir yola başvurur.

‘Kapıyı açmıyorsan parmağını anahtar deliğinden uzat, yüzüğü parmağına takıp gideyim.’

Kız kapının deliğinden parmağını uzatınca Cadı karısı parmağını yakar, eme eme kızın bütün kanını çeker. Kız kapının arkasında ölür...’ (Özçelik, 2004, s.368)

Fatmacık ile Üvey Annesi masalında Fatmacık eve su getirirken testi düşüp kırılır. Üvey annesi bunu öğrenince kızı güzelce döver sonra da evden kovar. ‘Kız nereye gittiğini bilmeden yürür. Vara vara bir ormana varır. Orada gördüğü bir kulübeye girer. İçeride kimsenin olmadığını anlayınca, ortalığı siler süpürür. Karnı acıkınca da etraftan ot toplayarak kendisine bir yemek yapar. Kulübede bulunan farelere de yemeğinden biraz verir. O kulübe de bir cadı karısının kulübesiymiş. Farelerin beyi dile gelir:

‘Kulübenin sahibi bir cadı karısıdır. İnsanları imtihan eder. Dediklerini yaparsan kurtulursun...’ (Özçelik, 2004, s.442)

Mercimek Çocuk masalında elma yiyen çocuk bir cadı karısına yakalanır. Çocuk hile ile cadı karısının elinden kurtulur ve çamaşır yıkayan kadınlara sığınır. Yolda mercimek çocuğun olmadığını anlayan cadı karısı geri gelir ve çocuğu çamaşırcıların yanında bulur. Cadı karısı

çocuğu evine getirdiğinde kendisi yatar, kızından da başındaki bitlere bakmasını ister. Cadı karısının kızı uyuyunca Mercimek Çocuk, cadı karısını ve kızını öldürür. Masalda olaylar şöyle anlatılır:

‘Çocuk iki yanna bir baksaydı her taraf gıpgırmızı elma, çocuk tembihi dutmamış. Çıkmış elma ağacının başına elma yemeye başlamış. Yerken merken bir cingalaz karısı gelmiş ağacın dibine demiş ki:

‘Yavrum, bana da ver elma’.

Bir verirken iki verirken tekrar cingalaz karısı demiş ki:

‘Yavrum, elinle ver.’ demiş.

Tabi eliyle verince çocuğu çekmiş golundan indirmiş cingalaz garısı. Zaten çocuk ufaktefek bir şeymiş. Çocuğu heybesine gatıp arkasına yüklemiş, yola düşmüş. Az getmiş, uz getmiş çamaşırcının yanından cingalaz karısı geçmiş ileriye varmış ve demiş ki:

‘Şurda bir dinleneyim, bayağı da yorulдум.’ demiş.

Daşa sırtını vermiş dinlenirkene çocuk heybeden çıkmış. Çocuk heybeye bir diken gatmış. Ordan çıkmış gaçmış o çamaşırcıların yanna saklanmış...

Çamaşırcılardan çocuğu zor kötek almış, heybeye gatmış ve evine eletmiş. Evine eletince gızına teslim etmiş ve gızına demiş ki:

‘Gızım şu çocuğu al. Ben biraz yatayım dinleneyim. Sen de benim başıma biraz bite bak, ondan sonra bu çocuğu kes bişir yeyelim.’ demiş. O zaman adamı yerlermiş. Adamdan azma, yamyam yani. Derken çocuk demiş ki:

‘Sen dinlen de, biraz uyu da ben annemin başına bite bakayım.’

O zaman bit varmış onların başında. Şimdi yok ya. Ordan bakarkana filan cingalaz garısı uyumuş. Ocağa çocuk iği goymış. Gız birez şeytanarağmış. O iğ ocakda eyce gızmış. Gız garının başına bakarkana makarkana garının gulağına iği eyce sokmuş. Gız bu sefer garıyı geberdince, gızını da öldürmüş, ondan sonra çekmiş getmiş annesinin evine... ’ (Alptekin, 2002, s. 382-383)

Geyik Oğlan masalında cadı karısı yardımcı konumundadır. Para karşılığında padişahın oğluna aşık olduğu güzel kızı elde etme konusunda yardım eder.

‘Gediyor bi tane cadı garı varmış:

‘Ben onu indireyim diyor.’ diyor.

‘Nasıl ya?’

‘Bana bir sarı lira verirsen ben sana o kızı indireyim.’ diyor.

Padişahın oğlu diyor ki:

‘Pekiye oldu.’

‘Gazanı, sac ayağını alıp gediıyor cadı garısı. Sac ayağını ters goyuyor, gazanı üzerine goyunca gazan devriliyor.

‘Aaa... nine öyle olmaz, sac ayağını çevir.’

‘A yavrum gözlerim görmez sac ayağını doğru koy da, şu gazanı dolduruver.’

‘İnemem nine, inemem.’

Neyse doldurur gazanı gene goyar, gene devrilir. Gız dayanamıyor bu sef gız dayanamayınca iniyor. Gız inerken beraber beyin oğlu bunu yakalıyor. Akşam oluyor gızın gardaşı geliyor arıyor arıyor gardaşı yok.’

Padişah kırk gün kırk gece düğün yapıyor, gerdek gecesine gireceği gün gardaşı haberini alıyor. O gece gerdek gecesine gireceğinde be sef oğlan gardaşı geliyor, ayak uçlarına dokunuyor.

‘Bu eniştemin, bu gız gardaşımın ayakları mesut olsunlar, güle güle geçinsinler.’ diyor.’
(Alptekin, 2002, s. 463)

1.2.3 Rus Masallarında Cadı İmgesi (Baba Yaga¹⁸)

Rus masallarında cadı karakteri Baba Yaga olarak karşımıza çıkmaktadır. Rusça’da ‘baba’ kelimesi ‘karı, avrat’ veya kabaca nine¹⁹ anlamına gelmektedir. Yaga ise özel isim olarak kabul edilmektedir. Baba Yaga, masal dünyasının en karmaşık ve çelişkili imgesidir. En genel ve yaygın inanışlara göre o, burnu uzun ve ayağı sadece kemikten oluşan (kostyanaya noga²⁰), sürekli olarak fırının üzerinde uzanan veya Rusya üzerinden havanda²¹ uçan korkunç yaşlı bir kadındır. Çok kötü karaktere sahip. Fakat kendisiyle nazik bir şekilde konuşulursa o, acıyıp yol gösterebilir veya istenen yere kadar götüren yumağı verebilir.

Birçok bilim adamı ve araştırmacı, bu yaşlı kadının korkunç bir görüntüsünün altında neyin gizlendiğini anlamaya çalıştı.

Dünya Milletleri Ansiklopedisi’ndeki²² bilgiye göre, ‘Baba Yaga, Slav mitolojisinde ormanda yaşayan büyücü yeteneklere sahip yaşlı bir kadındır’. Doğu ve Batı Slavların masallarına göre, Baba Yaga ormanda ‘kuryi nojki/tavuk ayakları üzerinde duran izbede’ yaşar, insanları yer; izbenin etrafındaki çit insan kemiklerinden yapılmış, çitin üzerinde kafatasları var, sürgü yerine insan ayağı, tırkaz yerine eller, kilit yerine keskin dişlerle ağızdır.

¹⁸ Türkçede tam karşılığı olmayan *cadı*. Baba Yaga özelleştirilmiş bir isim olduğu için, tezin metninde orijinal adıyla kullanılmaktadır.

¹⁹ Rusça’da nine kibarca ‘babuşka’.

²⁰ Bazen ismi de Baba Yaga Kostyanaya Noga diye geçiyor.

²¹ Havan: Baba Yaga’nın içinde uçtuğu sepete veya kovaya benzeyen bir nesne

²² Rusça: Entsiklopediya ‘Mifi narodov mira’

Baba Yaga, kaçırdığı çocukları sobada pişirmeye çalışır. Masal kahramanının karşıtıdır, izbeye uçarak gelip ve içinde kahramanı bulup sırtındaki deriden kemer keser v.s. Ancak, masal, savaşan ve çocuk kaçıran Baba Yaga imgesi dışında, kahramanın yardımcısı ve bağışçısı olarak Baba Yaga imgesini de tanır. Baba Yaga'nın (sadece kemikten oluşan) tek ayağı vardır, o kör (veya gözleri ağrıyor), o, çok büyük göğüslü bir yaşlı kadın. Onun vahşi hayvanlarla ve ormanla bağlantısından dolayı eski hayvan ve ölümlerin dünyasıyla ilişkisi olduğunu tespit edebiliriz. Baba Yaga'nın dış görünüşü hemen hemen hiçbir yerde tasvir edilmemektedir. O her zaman hareket halindedir: havanda uçar, hizmetçilerine bağırır, kahramanları kovalar. Ayrıca, onun hareketlerine bakılırsa o, zayıf ve tirit bir yaşlı kadın değil, oldukça enerjik, güçlü ve iradeli biridir. Onun sağlığı ve iştahı yerindedir, çünkü 'on kişilik yemeği yer'.

Vikipediya'da Baba Yaga'nın şöyle bir tasviri bulunmaktadır. Baba Yaga, Slav mitolojisi ve Slav milletlerinin folklorunun (özellikle, peri masallarının) karakteridir. Büyü gücüne sahip yaşlı bir kadındır. Özelliklerine göre cadıya en yakındır. Çoğu zaman kötü bir karakterdir. Rus masallarının dışında Slovak ve Çek masallarında da karşımıza çıkar. (<http://ru.wikipedia.org>)

Slav folklorunda Baba Yaga birkaç sabit özelliklere sahiptir: o, büyücülük yapmayı, havanda uçmayı bilir. Ormanda, kuryi nojki/tavuk ayakları üzerinde duran, etrafı insan kafatasları ve kemiklerinden yapılmış çitle çevrilmiş izbede yaşar. O, genç oğulları ve küçük çocukları kendine cezp eder ve onları sobada yakar. V. Ya. Propp'a göre, Baba Yaga'nın üç türü var: *bağışlayıcı* (kahramana masal atını veya sihirli bir eşyayı verir); *çocukları kaçıran* ve *savaşçı* (Baba Yaga ile 'hayat için değil, ölüm için' savaşırken masalın başkahramanı olgunluğun farklı bir aşamasına geçer). Bununla birlikte, Baba Yaga'nın kötülüğü ve saldırganlığı, onun dominant karakter özellikleri değil, fakat onun irrasyonel ve deterministik olmayan doğasının gösteresidir. (Propp, 2009, Bölüm III (2))

Folklorda Baba Yaga'nın ikili doğası, ilk olarak teveccühünü kazanılması gereken orman sahibi imgesi ile, ikincisi olarak, çocukları sobada pişirmek için küreğe oturtan kötü yaratık imgesi ile ilişkilidir. Baba Yaga'nın bu imgesi yeniyetmeleri kabul töreninden geçiren rahibe fonksiyonu ile ilişkilidir. Bir çok masalda Baba Yaga kahramanı yemek ister, fakat, onu ya yedirip-içirip, yanına yumak veya bazı kutsal bilgileri vererek, serbest bırakır, ya da kahraman kendisi kaçır. Baba Yaga, masal kahramanına karşı koyan şeytan güçlerinin genellemesidir.

Rus asılı Alman dilbilimci ve sözlükbilimci, Max Julius Friedrich Vasmer'e (1886-1962) göre Yaga, birçok Hint-Avrupa dilinde hastalık, üzüntü, cılızlaşmak, kızmak, kızdırmak, üzülme v.s. anlamını taşımaktadır. Buna bakılırsa, Baba Yaga adının nereden geldiği oldukça iyi anlaşılmaktadır. Komi dilinde 'yag' çam ormanı, baba 'kadın' demek (Nıvbaba – genç kadın). 'Baba Yaga', 'çam ormanından kadın' veya 'orman kadını' olarak okunabilir. Ayrıca, Yaga, Batı Slavlar arasında yaygın olan, Alman dilinden geçmiş bayan ismi Yadviga'nın kısaltılmış şeklidir.

Diğer versiyonlar da var. Moğolların liderliğinde Türk göçmenlerin istilası, dil dâhil olmak üzere, Rus günlük hayatı ve kültürünü belirli bir şekilde etkilemiştir. Türk halklarındaki Baba Yagat (şövalye, vityaz (Rusça)) Rus dilinde cinsiyetini ve sosyal statüsünü değiştirip Baba Yaga'ya dönüşmüştür.

Bazı bilim adamları, Baba Yaga'nın Eski Mısır veya Hindistan'da doğduğunu düşünmektedir. Sanskritçe'de Baba Yaga (Yoga), bilge, derin bilgilere sahip olan anlamına gelmektedir. Bazı versiyonlara göre, o ölüm tanrıçası ve ölümlerin krallığının kapısının korucusuydu. (<http://ru.wikipedia.org>)

Baba Yaga genellikle uzun boylu, kambur, burnu büyük, yaşlı kadın olarak tasvir edilmektedir. Masallarda Baba Yaga'nın kıyafetleri vurgulanmamaktadır.

Baba Yaga'nın Slav (klasik) kökeni taraftarlarına göre, bu imgenin önemli bir yönü, aynı zamanda ölümlerin ve yaşayanların dünyaları olmak üzere iki dünyaya ait olmasıdır. Mitoloji alanında ünlü bir uzman A. L. Barkova, ünlü mitolojik karakterin izbesinin üzerinde durduğu 'kuryi nojki' nin adının kökenini şöyle açıklamaktadır: 'Onun izbesi ('izbuşka na kuryih nojkah') ya öbür dünyanın merkezi olan sık ormanın içinde ya da orman kenarında tasvir edilir, ama izbeye giriş orman tarafından, yani ölüm dünyasındandır.

'Kuryi nojki' adı, büyük ihtimalle, 'kurniye' yani Slavların 'ölüm izbesini' (içine ölenin cesedi koyulan küçük bir ahşap ev) koydukları dumanla fimüğe edilmiş direklerdir. Böyle bir izbe içindeki Baba Yaga sanki canlı ölü olarak düşünülmüştü. O, hareketsiz uzanıyor ve yaşayan insanların dünyasından gelen insanı görmüyordu (canlı insanlar ölümleri, ölümler ise canlıları göremezler). İnsanın içeriye girdiğini onun kokusundan bilirdi: 'Rus kokusu var' (ölümlere canlıların kokusu iğrenç gelir).

İvan Bıkoviç masalında Dünya'yı görmek ve kendilerini Dünya'ya göstermek için yola çıkan üç erkek kardeş Baba Yaga ile şu şekilde karşılaşılır:

‘Yollar, dağlar, yeşil çayırlar üzerinden geçerek vahşi bir ormana vardılar. O ormanda ‘Kuryi nojki/kuryi nojki/tavuk ayakları’nın, koyun boynuzlarının üzerinde bir izbe durur, gerektiğinde döner. ‘İzbecik, izbecik, hadi bize önünü, ormana arkanı dön, biz içeri gireceğiz, ekmek ve tuz yiyeceğiz’, derler. İzbe döndü. Kardeşler izbeye girdiler, fırının üzerinde Baba Yaga Kostyanaya Noga yatar, boyu bir köşeden diğer köşeye kadar uzun, burnu tavana kadardır. ‘Fu-fu-fu, daha önce Rus ruhu hiç duyulmamıştı, görülmemişti, şimdi ise bir kaşığa oturup kendisi ağızma girer,’ der.’ (Af.137)

Hayat ve ölüm sınırındaki Baba Yaga’nın izbesine rastlayan insan, Baba Yaga’dan kendisine yemek vermesini ister ve o, ona ölümlerin yemeğini verir. Baba Yaga’nın izbesindeki sınamalardan geçen kişi, her iki dünyaya ait olmaya başlar, birçok sihirli özelliklere sahip olur, ölümlerin dünyasındaki çeşitli yaşayanları itaat altına alır, oradaki yaşayanları yener. (<http://ru.wikipedia.org>)

Vasilisa Prekrasnaya²³ masalında çit üzerindeki kafatasları insan kafataslarıdır. Onlar, Vasilisa için ateş kaynağı ile silahı olur. Onların yardımıyla Vasilisa üvey annesinin evini yakar. Vasilisa Prekrasnaya masalında görüldüğü gibi, Baba Yaga’nın sihirli yardımcıları arasında gusi-lebedi (kuğular-kazlar), üç çift el ve beyaz, kıvı ve siyah olmak üzere üç binici bulunmaktadır.

Hemen hemen tüm masalarda Baba Yaga, Baba Yaga Kostyanaya Noga olarak anıldığı için, Baba Yaga’nın tek ayaklı olduğunu tahmin edebilmekteyiz. Kosyanaya noga (sadece kemikten oluşan ayak) ölümün sıfatıdır, yani ölünün veya iskeletin ayağıdır. Bazı bilim adamlarına göre, ayaklarında sorun olan kahramanda yılan gizlenmektedir. Baba Yaga’nın tek ayaklı olması onun yılan kökenli olduğuna işaret etmektedir. Bazı versiyonlara göre ise Yaga isminde de yılan doğası yansıtılmıştır. Yaga Sanskrit’çe ‘yılan’ demektir. Böylece, Baba Yaga ilk önce yılan gibi, süründü, sonra da tek ayakta zıplamaya başladı. Daha sonra da havanda yerde gezmeye başladı ve en son havanla birlikte havaya yükselip uçarak hareket etmeye başladı. Böylece tamamen masal kahramanına dönmüş oldu. (Propp, 2009, Bölüm III (8))

Tüm Rus halk masallarında Baba Yaga önemli bir rol üstlenmektedir. Kahramanlar, son umut olarak, Baba Yaga’ya başvururlar. Ancak Baba Yaga bazen yardım eder, bazen de etmez. Ayrıca, yukarıda belirtildiği gibi, bazen iyi kalpli, bazen de zalimdir. Baba Yaga’nın ikili doğasını göz önüne alarak, bu kadın imgesinin incelemesinin sonuçları tabloda verilmiştir.

²³ Vasilisa Prekrasnaya masalı tezimizin Üvey Anne Ve Üvey Kız bölümünde detaylı olarak ele alınmıştır.

Tablo 1.1 Rus Halk Masallarında Baba Yaga İmgesi

Masalın adı	Baba Yaga'nın yaşadığı yer	Dış görünüşü	Sihirli eşyaları ve diğer mucizeleri	Baba Yaga'ya hizmet eden hayvanlar	Olumlu veya olumsuz bir karakter
'Gusi-Lebedi/ (Skazki, s. 146)	'Kuryi nojki/Tavuk ayakları' üzerinde, bir pencereyi bir izbe duruyor, etrafında dönüyor...'	'... suratu iğrenç, ayağı kilden ,	Altın elmalar	Küçük fare, kazlar- kuğular	Olumsuz, çünkü çocukları yemek için kaçar
'Tsarevna-Lyaguşka/Prens-Kurbag' (Af. No.269)	'...Kuryi nojki/tavuk ayakları üzerinde, bir izbe duruyor, etrafında dönüyor'	'Fırının üzerinde, dokuzuncu kerpiçte Baba Yaga uzanıyor, burun tavana girmiş, sümükleri eşikte asılmış, göğüsleri bir kancaya bağlanmış, kendisi dişleri keskinleştiriyor...'	Yumak	-	Olumlu, çünkü Prens-İvan'a düşmanın nasıl yenilebileceğine dair tavsiye verir
'Baba Yaga i Zamorişek/Baba Yaga ile Bir deri bir kemik' (Af. No.105)	'Kilometrelerce uzakta dik bir dağda beyaz taşlı odalar duruyor, yüksek bir duvarla çevrilmiş, kapıda demirden direkler koyulmuş...'	Baba-Yaga Zolotaya Noga (altın ayaklı) (41 kızı var)	Sihirli mendil	-	Olumsuz, çünkü tüm kardeşleri öldürmek istedi
Vasilisa-Prekrasnaya/ Güzel Vasilisa (Af. No.104)	'Deli ormanda Baba Yaga'nın izbesi duruyor. İzbenin etrafındaki çit insan kemiklerinden yapılmış, çitin üzerinde insan gözleriyle kafatasları var; kapı yerine insan ayakları, kapamaç yerine insan elleri, kilit yerine keskin dişlerle ağz'	'Havanda geliyor, havanı eliyle sürüyor, izini gizliyor'	Üç binici (beyaz, kızıl ve siyah), üç çift el	-	Olumlu, çünkü Vasilisa'ya ateş (gözleri yanan bir kafatası) vererek yardım eder
'Marya Morevna/ Deniz kızı Marya'(Af. No.159)	'Kilometrelerce uzakta, çok uzak bir krallıkta, ateş nehrinin	Var gücüyle demir havanda zıplayarak geliyor, havanı	Sihirli mendil	Sihirli atlar	Olumsuz, çünkü İvan Tsareviç'i öldürmek

	arkasında Baba Yaga'nın evi duruyor. Evin etrafında on iki dirsek var. On bir direğin üzerinde insan kafası var, sadece bir tanesi boş.'	eliyle sürüyor, izini gizliyor'			ister
İvan-Tsareviç i Bely Polyanın/ Prens İvan ve Bely Polyanın ²⁴	'Derin bir uçuruma koşarak geldi, dökme demirden bir tahtayı kaldırıp yer altında gizlendi'	Baba-Yaga Zolotaya Noga (altın ayaklı)	Sihirli iğne, mızrak (biz)	-	Olumsuz, çünkü bahadurlarla savaşıır
'Podi tuda – ne znayu kuda, prinesi to – ne znayu çto/ Git, Bilmiyorum Nereye, Getir, Bilmiyorum Neyi', (Anikin, s.288)	Kuryi nojki/tavuk ayaklarındaki izbe	Beyaz saçlı yaşlı bir teyze oturuyor, iplik eğiriyor	Sihirli yumak, Svat Naum ²⁵	Kurbaga	Olumlu, çünkü Okçu Andrey'ye yardım eder
'Finist-Yasny Sokol/Finist-Cesur Doğan' (Skazki, s. 326-337)	Üç kız kardeş olan Baba Yaga'lar. 'Kuryi nojki/tavuk ayakları üzerinde bir izbe duruyor, etrafında dönüyor'	'Ayaklar bir köşeden diğer köşeye, dudaklar sebze ocağında, burun ise tavana girmiş, kendisi siyah, ağzından bir tane köpekdişi çıkıyor'	'Gümüş bir bardak tabağı ve altın yumurta, gümüş kasnak ve altın iğne, gümüş bir baz ve altın bir iğ'	Kedi, köpek, gri kurt	Olumlu, çünkü üç Baba Yaga Maryuşka'yı bulmaya yardım ederler
'Skazka o molodilnih yablokah i jivoy vode/Gençleştirilen Elmalar ve Canlı Su Hakkında Masal', (Af. No.172)	Üç Baba Yaga (kız kardeşler). 'Tavuk ayağında bir penceresi olan izbe'	'... ipek işliyor, ipleri de sebze ocakları üzerinden dışarı atıyor'	Canlı su, gençleştirilen elmalar	Sihirli atlar	Olumlu, çünkü suyun ve elmaların nasıl bulunabileceğine dair bir tavsiye verir

²⁴ (http://www.pyckue-cka3ku.ru/skazka_ivan_tsarevich_i_belyy_polyanin_text.html)

²⁵ Hiç kimsenin bilmediği şeydir, tüm istekleri aniden yerine getiren görünmez adamdır.

Baba Yaga ormanda, kuryi nojki/tavuk ayaklarının üzerinde duran bir izbede yaşayan yaşlı bir kadın. İzbe, ormana doğru arkasını, gelene doğru önünü dönüyor; izbe etrafındaki çit insan kemiklerinden yapılmış, çitin üzerinde kafatasları var, kapı yerine ayaklar, kapamaçlar yerine eller, kilit yerine keskin dişlerle ağız var.

Kahramanlar, Baba Yaga'ya bazı masalarda şefkatli bir şekilde 'ninecik' olarak hitap ederler. Baba Yaga yardımı hak eden kahramanlara yardım etmesine ağmen, 'Rus ruhu'ndan nefret eder. Tabloda incelenen 9 masaldan 5'inde Baba Yaga olumlu bir kahraman, 4 masalda ise olumsuzdur. Buna dayanarak, Rus masallarında oldukça sık rastlanan kadın imgesi Baba Yaga tümüyle kötü ve kavgacı bir cadı sayılmamaktadır. Baba Yaga'nın sihirli eşyaları var, çeşitli hayvanlar ona yardım eder. Tabloda incelenen masallardan üç masalda Baba Yaga'nın kız kardeşleri var, 'Baba Yaga i Zamorişek/Baba Yaga ve Bir deri bir kemik' masalında çocukları (41 kızı) var. Ayrıca bu masalda Baba Yaga tavuk ayakları üzerinde duran bir izbede değil beyaz taşlı odalarda yaşar. Baba Yaga geleceği bilir. Sayılmaz bir servete ve gizli bilgiye sahiptir. 'Vaselisa Prekrasnaya/Güzel Vasilisa' masalında olduğu gibi, Baba Yaga ateşin sahibidir. 'Tsarevna-lyaguşka/ Prenses Kurbağa' masalında olduğu gibi, sihirli eşyalara, bilgilere sahiptir. Bu bilgi ve sihirli eşyalar başkahramana düşmanı yenmeye yardım eder. Masalarda Baba Yaga üç timsalde karşımıza çıkmaktadır. Bunlar, İvan-Tsareviç i Bely Polyanın/ Prens İvan ve Bely Polyanın' masalında olduğu gibi, Baba Yaga 1) *bahadır kadın* olup bahadırlarla savaşmaktadır. 'Gusi-Lebedi/ Kazlar-Kuğular' ve 'Baba Yaga' masalında olduğu gibi, Baba Yaga 2) *çocuk kaçırıcısı* olup çocukları kaçırmaktadır. Diğer ele alınan masalarda olduğu gibi, Baba Yaga 3) *bağışlayıcıdır*. Başkahramanı nazik bir şekilde karşılar, ona lezzetli yemekleri ikram eder, hamamda yıkar, faydalı tavsiyeler verir, değerli eşyaları armağan eder.

Yapılmış araştırma sonucunda Baba Yaga imgesinin halkın hayal ürünü olduğu anlaşılmıştır. Bu imgenin içinde sadece kötülük yapan kavgacı bir yaşlı kadın (cadı) dışında daha derin bir anlam gizlenmektedir.

1.3 Prenses (Padişahın kızı)

Tüm dünya masallarının kadın karakterlerinin başında prensesler gelmektedir. Bunlar, kimi zaman kahramanların uğruna mücadele ettikleri pasif konumdaki tipler, kimi zaman ise aktif olarak hareket eden, ne istedikleri bilen ve aşk uğruna mücadele eden kadın figürleridir. Bunlar genel olarak olağan üstü güzelliğe ve/veya akla sahiptir. Genellikle padişahın/çarın sarayında kapalı bir ortamda büyür ve padişahın/çarın en değerli varlığıdır.

1.3.1 Türk Masallarında Prenses

Türk masallarının prensesleri genellikle padişahların kızları olarak karşımıza çıkmaktadır. Özel adları yoktur. Her zaman evlilik yaşındadırlar. Padişahların kızları masalarda önemli bir yer almakla birlikte genellikle ön plana çıkmamaktadır. Padişahın kızı babasının göz bebeğidir. Babası onu herkesten korur ve müstakbel damadı özenle seçer. Padişahın (veya kendisinin koyduğu) şartlarını yerine getirenle evlenir. Fakat, bir narı bir eliyle, hiç yere dökmeden, yiyip bitirmek, bir dağı yok etmek ve bir gece içerisinde bir saray kurmak, padişahın kızını devden veya ejderha belasından kurtarmak gibi bu şartları sıradan bir delikanlı yerine getiremez. Padişahın kızıyla evlenme hakkını kazanmasında başkahramana kimi zaman doğuştan sahip olduğu akıl veya kurnazlık, kimi zaman ise iyiliği dokunduğu hayvanlar veya sihirli eşyalar yardım eder. Kural olarak, padişahın kızı imgesini içeren Türk masallarının amacı olağanüstü özelliklere sahip başkahramanın yaptıklarına dikkat çekmek, okuyucunun onun maharetli hareketlerine hayran kalmasını sağlamaktır.

Namert ve Cömert masalında padişah olan baba, hasta olan kızını sağlığına kavuşturan ile evlendireceğini, ayrıca bu kişinin her istediğini yapacağını vaat eder.²⁶ Masal bunu şu şekilde anlatır: ‘Falancı padişahın kızı çok hasta... Bir türlü ilacını bulamıyorlar. Kim kızı iyi ederse padişah hem kızını verecek, hem de ne isterse yerine getirecek...’ (Sakaoğlu, 2002, s. 284-285)

Tamahkar Köylü masalında padişah kendisini iyileştirmeyi vaat eden köylüye küçük kızını vermeye hazırdır. ‘Padişahım, ben senin derdinin dermanını biliyorum. Eğer seni iyi edersem bana ne verirsin? – Sen beni bu dertten kurtar, ne istersen veririm. – Küçük kızını bana verirsen seni bu dertten kurtarırım. –Hayhay, verdim gitti.’ (Sakaoğlu, 2002, s. 286-287)

Padişahın Rüyası masalı padişahın kızının aktif rolde olmasının bir örneğidir. Bu masalda padişahın kızı sevdiği bir kişi ile evlenmek için mücadele eder ve kazanır. Padişah, rüyasında bir çobanın oğlunun kızını alacağını görür ve bu oğlanın ölmesi için onu anne babasından satın alıp bir dağ başına bırakır. Ama çobanın oğlu ölmez. Aradan yıllar geçer ve padişah yine aynı rüyayı görür, delikanlı olmuş oğlanı bulur ve kendisinden vezire bir kâğıt götürmesini ister. O kâğıtta vezirden mektubu veren çocuğu öldürmesini ister. ‘Delikanlı kâğıdı alıp gider. Padişahın bahçesine girince uykusu gelip uyumaya başlar. Padişahın kızı da pencereden bakarmış. Bunu görünce hemen yanına gelir, bakar ki çok güzel. Oğlanın cebini yoklarken babasının yazısını görüp okur. Kağıda babasının imzasını atarak içindekileri değiştirir: - Bu

²⁶ Rus masalları arasında aynı kadın figürü ve masal tipi bulunmaktadır (‘Doğrucu ve Dolandırıcı/Pravda i Krivda’)

delikanlı oraya gelince kızımı ona nikah edin, düğün kurun! Padişah da dolanıp gelir ki düğün kurulmuş, çobanın oğlu kızını almış...' (Sakaoğlu, 2002, s. 336) Bu masal, aynı zamanda, padişahın kendi kızının kocası olacak adamın özenle seçmesinin bir örneğidir. Padişah öz evladı olan kızının bir çobanla evlenmesini istememektedir. Diğer taraftan böyle bir evlilik padişahın kızına yakışmaz ve padişahın itibarına büyük bir zarar verir.

Ben Bir Yeşil Yaprak İdim masalında padişahın kızıyla evlenebilmek için damat adayının narı tek eliyle, bir tanesini bile yere düşürmeden, yiyip bitirmesi lazım. Kızın sıra dışı güzelliğe sahip olduğu ve babası için çok değerli olduğu da masalda şu şekilde anlatılır: 'Bir padişahın bir tanecik bir kızı varmış. Öyle güzelmış, öyle güzelmış ki, artık, bir dünya güzeli... Kızı isteyenler sayısızmış, ama kim isterse babası bir türlü vermiyormuş' (Boratav, 1958, s. 95)

Avcı Mehmet masalında başkahraman bir padişahın kızıyla evlenmek ister. Annesini kızı istemeye gönderir. Padişah ile kadın arasında şöyle bir konuşma geçer: '... Benim bir avcı oğlum var. Ne kadar söylediysem de dinletemedim. Çaresiz huzurunuzda geldim. Allah'ın emri, peygamberin kavli kızınızı oğluma istiyorum.'

Padişah duydukları karşısında şaşırır.

'Ben kızımı veririm, ama bazı şartlarım var. Oğlunuz bu şartlarımı yerine getirirse kızım onundur.'

'Nedir şartlarınız?'

'Şu karşıdaki dağı görüyor musun?'

'Evet efendim.'

'O dağ benim sarayımın güneşini engelliyor. O dağı yok edecek, bir de benim sarayım gibi bir saray isterim.'

Kadın eve dönerek olanları oğluna anlatır.

'Anne, sen üzülme, onların istedikleri bunlar olsun.'...

Uyandıklarında bir de ne görsünler, dağ yerinden gitmiş kendileri de çok güzel bir sarayın içindeler... '

Avcı Mehmet, sihirli mavi boncuk sayesinde padişahın isteklerini yerine getirerek kızı ile evlenir. (Özçelik, 2004, s. 293-294)

Dipsiz Kuyu masalında Kocatepe diye bir memlekette bir dev varmış. İnsanların sularını bırakmıyormuş. Ona her hafta bir kızla bir kazan yemek veriyorlarmış. Onları yiyinceye kadar su akıtıyormuş. Ülkede genç kız kalmamış, sıra padişahın kızına gelmiş.

‘Oğlan bunları duyunca hayrete düşer. Ertesi gün padişahın kızıyla birlikte giderek bir yere saklanır. Dev önce yemekleri yer sıra kıza gelince, oğlan bir kılıç darbesiyle devi öldürür. Kız devin kanına batırdığı elini oğlanın sırtına sürer ve sevinçle babasının sarayına döner. Üzüntüden kahrolan babası kızını görünce çok sevinir. Fakat ülkesi susuz kalacak diye kızına çıkarır... Oğlan sarayın önünden geçerken, kız onun sırtındaki kan izlerinden tanır. Oğlan padişahın huzuruna çıkartılır:

‘Delikanlı sen cesur bir kişisin kızımı ve ülkemi kurtardın. Sana kızımı vermek istiyorum...’ (Özçelik, 2004, s. 301-302)

Bu masalda padişah kızını tüm ülkeyi devden kurtaran delikanlı ile evlendirir. Masalın ana amacı kahramanın aklına, becerikliliğine, cesaretine dikkat çekmektir. Padişahın kızı figürü ise kendisinin ödüllendirilmesi için kullanılmaktadır. Delikanlının yaptığı şey olağanüstü olduğundan dolayı ödülü de sıra dışı olmalıdır. Padişahın kızını eş olarak almak en büyük ödül olarak kabul edilmektedir.

Kırk Oğlanla Kırk Kız masalında başkahramanın babası kırk erkek kardeş olan oğullarının sadece kırk kız kardeşle evlenmesini ister. Kırk kız kardeş bulunur, ancak kırkıncı kız kardeş ejderha tarafında esir alınmıştır. Onu ejderhanın elinden kurtarmak için ejderhaya ejderhanın âşık olduğu padişahın kızını getirmek gerekir. Padişah da kızının ejderha tarafından kaçırılacağını bildiği için kızını yedi kat yerin altında sırça sarayda saklıyormuş. Oraya padişahın izinsiz girilmezmiş. Oğlan yaşlı bir kadının yardımıyla padişahın kızına ulaşır ve birlikte ejderhanın yanına giderler. Ejderha âşık olduğu padişahın kızını görünce bayılır, oğlan da onu kılıçla öldürerek, hem kırkıncı kız kardeşi hem de padişahın kızını ejderha belasından kurtarmış olur. (Özçelik, 2004, 406-407)

Verilmiş olan bu masal örneklerinden görüldüğü gibi, padişahın kızının rolü ikinci plandadır ve kural olarak masalın başkahramanı olarak kabul edilmez. Padişahın kızı imgesi arka planındaki önemli bir kadın tipidir.

1.3.2 Rus Masallarında Prens

Rus peri masallarının olmazsa olmazı prens karakteridir. Türk masallarında, yukarıda görüldüğü gibi, adı olmayan veya belirtilmeyen bu tip, Rus masallarında genellikle bir adla temsil edilir. Bunlar, Vasilisa Prekrasnaya²⁷, Vasilisa Premudraya²⁸, Yelena Prekrasnaya²⁹, Yelena Premudraya³⁰, Marya Tsarevna³¹, Marya Morevna³², Olga Tsarevna³³ ya da Nenaglyadnaya Krasota³⁴ imgesinde karşımıza çıkmaktadır.

Prens, Rus halk masallarında genel olarak ikinci dereceden kahraman olmakla birlikte, onun rolü çok önemlidir. Söz konusu kahraman, asıl Vasilisa Prekrasnaya, Marya Morevna, Olga Tsarevna, Nenaglyadnaya Krasota imgelerinde insan halini alarak masalların başkahramanlarının kendilerine âşık oldukları ve uğruna mücadele ettikleri kızları temsil ederler.

Prens imgesinin ana özelliklerini ele alalım. Rus halk masallarında prens hakkında fazla bilgi verilmemektedir. O, sadece ‘Dünyanın bir benzerini görmediği güzel bir kızdır’. Masalarda dış görünüşlerinin, karakter özelliklerinin detaylı bir tanımlaması yoktur. Ancak bir makalede Yelena Premudraya şu şekilde tasvir edilir: ‘Yelena Premudraya, bilge bir kız, doğa güçleri ile ilgili büyücü yeteneklere ve ‘masalda anlatılmaz, kalem ile tasvir edilmez’ bir güzelliğe sahiptir. Vasilisa Premudraya’nın imgesi, sadelik ile ilgi çekmektedir. Omzundan asılan uzun saç örgüsü, üzerinde işleme ile süslenmiş uzun sarafan... Onun imgesinde çarpıcı, göstermelik hiç bir şey yoktur. O, kadın iç güzelliğinin, kadın şerefının ve kadının hayat karşısındaki dayanıklılığının timsalidir³⁵’.

Bununla birlikte gerek Vasilisa Premudraya, gerekse Yelena Prekrasnaya olsun, söz konusu imge hakkında çok az bilgi bulunur. Bu kadın imgesi hakkında en kapsamlı tanımı Büyük

²⁷ Türkçeye çevrildiğinde *Güzel Vasilisa*, fakat, özel isim olduğu için, tezin metninde Vasilisa Prekrasnaya olarak kullanılması daha uygun görülmüştür.

²⁸ Türkçeye çevrildiğinde *Bilge Vasilisa*, fakat, özel isim olduğu için, tezin metninde Vasilisa Premudraya olarak kullanılması daha uygun görülmüştür.

²⁹ Türkçeye çevrildiğinde *Güzel Yelena*, fakat, özel isim olduğu için, tezin metninde Yelena Prekrasnaya olarak kullanılması daha uygun görülmüştür.

³⁰ Türkçeye çevrildiğinde *Bilge Yelena*, fakat, özel isim olduğu için, tezin metninde Vasilisa Prekrasnaya olarak kullanılması daha uygun görülmüştür.

³¹ Türkçeye çevrildiğinde *Prens Marya*, fakat, özel isim olduğu için, tezin metninde Marya Tsarevna olarak kullanılması daha uygun görülmüştür.

³² Türkçeye çevrildiğinde *Deniz kızı Marya*, fakat, özel isim olduğu için, tezin metninde Marya Morevna olarak kullanılması daha uygun görülmüştür.

³³ Türkçeye çevrildiğinde *Prens Olga*, fakat, özel isim olduğu için, tezin metninde Olga Tsarevna olarak kullanılması daha uygun görülmüştür.

³⁴ Türkçeye çevrildiğinde *Sevgili Güzel*, fakat, özel isim olduğu için, tezin metninde Krasota Nenaglyadnaya olarak kullanılması daha uygun görülmüştür.

³⁵ <http://blogs.privet.ru/community/skazkaskazka/98659530> (03.02.2013)

Sovyet Ansiklopedisinde³⁶ buluruz: ‘Vasilisa Premudraya, Rus peri masallarının karakteridir. Masalların çoğunda Vasilisa Premudraya, deniz çarının kızı olup bilgedir ve ayrıca şekil değiştirme yeteneğine sahiptir. Aynı kadın imgesi, Marya Tsarevna, Marya Morevna, Yelena Prekrasnaya ismi altında da karşımıza çıkmaktadır. Maksim Gorki, Vasilisa Premudraya’nın halkın hayal gücünün yarattığı en mükemmel imgelerden biri olduğunu söyler.’³⁷

Türk masalarında olduğu gibi, Rus masalarında da prenses genellikle pasif konumdadır. Diğer taraftan bu karakter olmazsa, masal da olmaz. Çünkü başkahramanın birinin (çok özel birinin) gönlünü kazanması gerekir.

İlk olarak, prenses, daima mücadele nesnesidir. Onu elde etmek için, kimi zaman, ‘Dva İvana – soldatskih sına/Asker Oğlu İki İvan’ masalında olduğu gibi,

- on iki kafalı bir yılanı yenmek:

‘On iki kafalı yılan uçarak yaklaşıyor, ağzından ateş çıkarıyor; bahadıra bakıp , ‘Cesaretli delikanlı, iyisin, güzelsin, ama buradan canlı olarak çıkamayacaksın. Kemiklerinle birlikte yerim seni ben!’ diye bağırdı. ‘Yalan söylüyorsun, lanetli yılan, boğazında kalacağım’... [Prensesin verdiği örtü ile] kılıcını örttü ve yılanı kesmeye başladı; tüm on iki kafasını kesip, bir taş altına koydu.’ (Af. No.155);

Sivko-Burko³⁸ masalında gördüğümüz gibi,

- prensesin belirlenmeyen yükseklikte bulunan portresini söküvermek:

‘Birden bire çardan bir çağrı geldi: ‘Kim prensesin, şu kadar yükseklikte olan, portresini çıkarırsa onunla kendisini evlendireceğim.’ (Af. No.179);

aynı masalın diğer varyantında (Af. No.180) olduğu gibi,

- yüksek tahtta oturan prensese uçan atın üstünde ulaşip dudaklarından öpmek:

‘O sırada çardan bir duyuru geldi. Şöyle ki, Prenses Yelena Prekrasnaya, kendisi için on iki sütunlu bir tapınağın kurulmasını emretti. O, bu tapınakta yüksek bir tahtta oturacak ve

³⁶ <http://soviet-encyclopedia.ru/>

³⁷ <http://soviet-encyclopedia.ru/>

³⁸ Sivko-Burko, Rus masal geleneğinde sihirli atın özel adıdır.

kendisine atla uçarak ulaşır dudaklarından öpebilecek atılgan delikanlıyı, müstakbel eşini bekleyecek.’ (Af. No.180);

‘Pravda i Krivda/Doğrucu ve Dolandırıcı’ masalında olduğu gibi,

- hasta olan prensesi tedavi etmek:

‘[Kızını iyileştirdiği için] çar kendisine [Doğrucu’ya] krallığın yarısını ve kızını vermiştir. Çar ölünce de Doğrucu kendisi çar olmuştur.’ (Af. No.122)

‘Nesmeyana-Tsarevna/Hiç Gülmeyen Prenses’ masalındaki

- hayatında Hiç Gülmeyen prensesi güldürmek:

[Çar der ki:] ‘Hiç Gülmeyen Prenses’i güldürmeye çalışsınlar. Kim onu güldürebilirse, o, onun karısı olacaktır.’ (Af. No.297)

ve bunun gibi bir takım zor iş yapmak gerekir.

İkincisi, prenses, galip için (‘krallığın yarısının’ yanı sıra) en büyük armağandır. Prensesi, karısı olarak alma (onunla evlenme) hakkını tüm sınamaların üstesinden gelen veya hiç kimsenin başaramadığı şeyi yapan kazanır. Örneğin, ‘Pravda i Krivda/Doğrucu ve Dolandırıcı’ masalında kral sağır, dilsiz ve ruh hastası olan kızını iyileştirene krallığın yarısını ve eş olarak kızını vaat eder: ‘... bunun için [kızını iyileştirdiği için] çar, ona krallığın yarısını ve evlenmesi için kızını verdi’. (Af. No.122)

Üçüncüsü, prenses, kıskançlık ve ihanet sebebidir. Aşk için mücadelede kardeşler, kardeş katilliği dâhil, her şey yaparlar. ‘Skazka ob İvane-tsareviçe, jar-ptitse i serom volke/Prens-İvan, Ateş Kuşu ve Boz Kurt Hakkında Masal’ bunun güzel bir örneğidir. Boş elleriyle krallığa dönen iki kardeş, kardeşleri olan İvan-Tsareviç’in³⁹ tüm sınamaların üstesinden gelerek elde ettiği Yelena Prekrasnaya’ya göz koyarlar ve İvan-Tsareviç’i uykudayken öldürüp Yelena Prekrasnaya’yı, kendileri mücadele ederek elde etmişler gibi krallığa, babalarının yanına dönerler. ‘Prens Dmitriy kılıcını kınından çıkarıp Prens İvan’ı küçük parçalara ayırarak öldürdü, sonra güzel kraliçe Yelena’yı uyandırıp kendisine sormaya başladı: ‘Güzel kız! Hangi krallıktan geliyorsun, kimin kızıydın ve adın nedir?’ (Af. No.168)

³⁹ Türkçeye çevrildiğinde *Prens İvan*, fakat, özel isim olduğu için, tezin metninde İvan Tsareviç olarak kullanılması daha uygun görülmüştür.

Masalın başkahramanı ister İvan-Tsareviç olsun, isterse İvan-Durak⁴⁰ onun için mutlaka uğruna mücadele edeceği bir prenses vardır. Kızı önce kurtarmak lazım sonra da onunla evlenmek. Ne var ki, bunu yapmak hiç de kolay değildir. Adı üstünde, kız sıradan bir kız değil. O, ‘Tsarevna-Lyaguşka/Kurbağ-Prenseler’ masalında olduğu gibi kurbağa imgesinde karşımıza çıkabilir, kuş halini alabilir, büyücü yeteneğine bile sahip olabilir. ‘Morskoy tsar ve Vasilisa Premudraya/Deniz Çarı ve Güzel Vasilisa’ masalında Vasilisa, prensle birlikte, babası Morskoy Tsar’dan⁴¹ kaçarken [üç kere] tehlikeyi hissettiği anda prensi, kendisini ve atlarını çeşitli nesnelere dönüştürür. Birinci kaçışta, atları kuyuya, kendisini kovaya, prensi ise yaşlı adama dönüştürür; ikinci kaçışta prensi yaşlı bir papaza, kendisini ise, duvarları yosunlu yıkılmak üzere, eski bir kiliseye dönüştürür; üçüncü kaçışta Vasilisa Premudraya atları kıyısı kisel⁴² olan ballı nehre, prensi sunaya, kendisini ise gri bir ördeğe dönüştürür. (Af. No.219)

Rus masallarında prenses isimleri arasında en sık rastlanan isim Vasilisa, Yunanca ‘haşmetli’ demektir. Rusça’ya da oradan geçmiştir. Bu haşmetli kız masallarda başkahramanı sınamaktadır. Çoğu zaman başkahramanın başına gelenler prensesi kaçıran ve esir tutan veya onu yemeye hazırlanan Koşçey Bessmertny⁴³ veya Zmey Gorınıç⁴⁴ yüzündendir. Dikkate değer şu ki, ejderha, yılan veya başka bir yaratık tarafından kaçırılan prenses hiçbir zaman ölmez, mutlaka başkahraman tarafından kurtarılır. ‘Koşçey Bessmertny’ ve ‘Tsarevna-Lyaguşka/Kurbağ-Prenseler’ masallarında Koşçey Bessmertny’nin ölümünün bulunduğu yer şöyle anlatılmaktadır: ‘denizde, okyanusta bir ada var, o adada bir meşe ağacı durur, meşe ağacının altında bir sandık gömülmüş, o sandıkta tavşan, tavşanda ördek, ördekte yumurta, yumurtada ise benim ölümüm saklanmıştır!’ Onu öldürerek prensesi kurtarmak için İvan-Tsareviç, kendilerine iyilik yaptığı Bulat-Molodets’in⁴⁵ ve hayvanların yardımından faydalanır⁴⁶.

Masalların zalimleri arasında kimi zaman müstakbel gelinin babası da yer almaktadır. Yukarıda adı geçen ‘Morskoy Tsar i Vasilisa Premudraya/Deniz Çarı ve Bilge Vasilisa’

⁴⁰ Türkçeye çevrildiğinde *Aptal-İvan*, fakat, özel isim olduğu için, tezin metninde İvan-Durak olarak kullanılması daha uygun görülmüştür.

⁴¹ Türkçeye çevrildiğinde *Deniz Çarı*, fakat, özel isim olduğu için, tezin metninde Morskoy Tsar olarak kullanılması daha uygun görülmüştür.

⁴² Kompostodan veya dondurulmuş meyvelerden nişasta ilave ederek yapılan milli bir Rus içeceği

⁴³ Türkçeye çevrildiğinde *Ölümsüz İskelet*, fakat, özel isim olduğu için, tezin metninde Koşçey Bessmertny olarak kullanılması daha uygun görülmüştür.

⁴⁴ Ejderhaya benzer bir yaratık. Özel isim olduğu için, tezin metninde Zmey Gorınıç olarak kullanılması daha uygun görülmüştür.

⁴⁵ Olağan üstü akla ve güce sahip bir erkek karakterinin özel ismi.

⁴⁶ Bu arada, Cinpulat adlı Türk masalında devin ölümünün bulunduğu yer benzer bir şekilde anlatılmaktadır: ‘... filan yerdeki tepede bir geyik vardır, onun karnında da bir tavşan vardır. Tavşanın karnında da üç tane yumurta vardır, benim canım o yumurtaların içindedir...’

masalında Vasilisa Deniz Çarının kızıdır. Çar olan baba, başkahramanı öldürmek için onu çeşitli sınamalardan geçirir, ama kaybeder, çünkü kızı, babası için düşman olan oğlandan hoşlanmaktadır. Bu yüzden onu hiçbir büyü alt edemez. Böylece oğlan, kahraman konumuna yükselir ve prenses veya küçük kraliçe onun için bir ödül veya armağan olur.

Bazen İvan-Tsareviç veya masalın merkezinde olan diğer masal kahramanı (erkek) ejderhalar veya büyücüler tarafından değil de, bizzat gelinin kendisi yüzünden sınanmaktadır. Güzel prenses başkahramanına işkence etmektedir. Yukarıda adı geçen Sivko-Burko masalında kahramanın prensesin odasının penceresine kadar atla atlayıp kızı şekerli dudaklarından öpmesi gerekir; kimi zaman, ‘Yelena Premudraya/Bilge Yelena’ masalında olduğu gibi, prensin prenses tarafından bulunamayacağı bir yerde saklanması gerekir. Prensese prense der ki: ‘Sana on saat süre veriyorum; eğer bu süre içerisinde seni bulamayacağım bir yere saklanabilirsen seninle evleneceğim; eğer bunu yapamazsan kafanı kestireceğim.’ (Af. No.236) Kimi zaman ise ‘Jar-ptitsa i Vasilisa-Tsarevna/Ateş Kuşu ve Prensese Vasilisa’ masalında olduğu gibi, sınama yöntemi kaynayan suya girmek ve sağ çıkabilmektir. Prensese, kendisiyle evlenmek isteyen çara kaynayan suya dalıp çıkması durumunda kendisiyle evleneceğini, aksi takdirde evlenmeyeceğini bildirir. Çarı kandırmak için de bir okçuyu kaynayan suya sokar ancak onu çeşitli büyülerle ölümden kurtarır. Prensese çara der ki: ‘Okçu delikanlıya sıcak bir suya girmeyi emredeceğine kadar seninle evlenmeyeceğim’. Kısacası, prensese müstakbel eşini bu ya da şu şekilde illa sınayacaktır. Ancak, eğer zavallı İvan görevlerini yerine getirmezse, onu bekleyen ölümdür.

V. Propp, ‘İstoriçeskiye korni volşebnoy skazki/Peri Masalının Tarihi Kaynakları’ kitabında prensesin, başkahraman için düşman olduğunu söylemektedir:

‘Görevler damat adayının denenmesi için verilir... Ama bu görevlerin diğer bir ilginç tarafı var. Onlar bir tehdit unsuru içerir: ‘Yapamazsa, başı kesilsin’. Bu tehdit, başka bir gerekçeyi ortaya çıkarmaktadır; görevlerde ve tehditlerde sadece prensese için en iyi kocayı bulma isteği değil, prensesin hiç evlenmeme arzusu da sezilmektedir.

‘Tamam, kabul ediyorum, ama önce üç tane görev yerine getirirsen gerek’ kelimeleri hainlik doludur. Damat, ölüm için gönderilir... Bazı durumlarda bu düşmanlık açıkça belirtilmiştir. Söz konusu düşmanlık, görev yerine getirildikten sonra ve devamlı olarak yeni ve daha tehlikeli görevler verildiğinde ortaya çıkmaktadır.’ (Propp, 2009, Bölüm IX (II-5))

Propp'un yazdıklarına göre, müstakbel kayın pederin kızı ile birlikte veya onun zıddına başkahramana yaptığı entrikaların somut sebepleri olabilir. Propp'a göre, kahraman ile yaşlı çar arasındaki taht kavgası oldukça tarihi bir olaydır. Burada masal, iktidarın kadın üzerinden kayın pederden damada geçmesini yansıtmaktadır. (Propp, 2009, Bölüm IX)

Damada karşı sadece prensesin babasının düşman olduğu zaman durum farklıdır. 'Morskoy tsar ve Vasilisa Premudraya/Deniz Çarı ve Bilge Vasilisa' masalında görüldüğü gibi, prenses babasının verdiği görevleri yerine getirmekte prenses yardım eder: 'Baban bir gecede billur bir köprü inşa etmemi istedi, ben ise balta tutmayı bile bilmiyorum'. 'Bir şey olmaz! Sen yat bakalım, sabah ola, hayır ola!.. Sabah erken Vasilisa Premudraya prensi uyandırır: 'Kalk prens! Köprü hazır, babam şimdi ona bakmaya gidecek.' der. Prens kalkar, süpürgeyi eline alır; köprüde durur, köprünün bir yerini süpürür, diğer yerini temizler. Deniz çarı kendisini över. 'Teşekkür ederim, bir hizmetin geçti, diğeri de geçsin. Sana şöyle bir görev veriyorum: yarına yeşil bir bahçe dik, büyük ve bol dallı olsun, kuşlar ötsün, ağaçlarda çiçekler açılsın, armutlar ve elmalar asılsın'. Prens, Deniz çarından ağlayarak döner. Vasilisa Premudraya pencereyi açıp sorar: 'Prens niye ağlıyorsun?' 'Nasıl ağlamayayım? Baban bir gecede bir bahçe dikmemi istedi'. 'Bir şey olmaz! Sen yat, sabah ola, hayır ola!' der. ... Sabah erken Vasilisa Premudraya prensi uyandırır: 'Kalk prens! Bahçe hazır, babam şimdi ona bakmaya gidecek.' der. Prens derhal süpürgeyi eline alıp bahçeye gider; bir yolu süpürür, bir dalı düzeltir. Deniz çarı kendisini över. 'Teşekkür ederim, prens! İkinci hizmetin de geçti. On iki kızımın bir gelini seç. Onların hepsinin yüzleri, saçları, elbiseleri birebir aynıdır. Üç kere aynıyı seçersen senin hanımın olacak, bilemezsen seni idam ettireceğim' der. Bunu Vasilisa Premudraya öğrenir, uygun bir zaman bulup prenses der ki: 'Birinci defa örtümü sallayacağım, ikinci defa elbisemi düzeltereğim, üçüncü defa başımın üzerinden bir sinek uçmaya başlayacak'. Böylece prens Vasilisa Premudra'yı üç kere tanıyabildi. Nikahlarını kıydılar ve ziyafet vermeye başladılar. (Af. No.219)

'Skazka o Vasilise Premudroy/Bilge Vasilisa Hakkında Masal' adlı masalda prenses, aynı şekilde kahraman İvan Gostinniy Sın'a⁴⁷ bir gece içerisinde ormanı kesip toprağı sürmek, buğday ekmek, o buğdayı biçmek, dövmek ve una çevirmek, o undan ekmek yapmak ve kahvaltı için (babası olan) çara vermek; bir gece içinde gökyüzünde uçabilen gemi yapmak; (çarın kendisi olan) hergele atı gеме, eyere alıştırmak gibi imkânsız ve olağanüstü görevleri yerine getirmeye yardım eder.

⁴⁷ Olağan üstü akla ve güce sahip bir erkek karakterinin özel ismi.

Görüldüğü gibi, bilgece gelinin bilgeliği zor görevlerin yaratılmasına değil, onların çözülmesine yöneliktir. Hatta bu tür masalarda prenses pasif konumdan aktif konuma geçmektedir. Bu durumda pasif olan prenştir. Dahası, prens ağlar, güçsüzlüğünü gösterir. Prenses ise onu yatıştırır, akıllı bir tavsiye verir. Sonrasında da prens yerine babasının tüm istediklerini yerine getirir. Hatta prensin on iki birebir aynı olan kız kardeşleri arasında onu tanıyabilmesi için işaretler verir. Buna dayanarak prensesin akıllı, bilge, çok becerikli, güçlü ama aynı zamanda müşfik olduğunu tespit edebilmekteyiz.

Yukarıda ele alınan prensesin özellikleri arasında *sadakat* de yer almaktadır: ‘Vasilii Tsareviç i Yelena Prekrasnaya/Prens Vasiliy Ve Güzel Yelena’ masalında görüldüğü gibi Yelena Prekrasnaya iftiraya uğrar ve başka bir krallığa satılır. Orada erkek kıyafetleri giyen Yelena çar seçilir⁴⁸, fakat kocasını yine de unutmaz. Olay masalda şu şekilde anlatılır: ‘ Erkek kıyafetlerini giyer, eline mum alır ve kiliseye gider; kiliseye girer girmez mum yanmaya başladı. Herkes sevinir ve onu çar tahtına oturturlar. Yelena çar oldu ama kocası Prens Vasiliy hakkında bir araştırma yapmayı unutmadı, nerede ve nasıl yaşar diye? Kendisini çok özlediğini öğrendi, kocasını getirmek için elçileri gönderdi. Prens gelince olayın nasıl olduğunu anlattı. Yelena Prekrasnaya onların başına gelenlerin suçlusunun kim olduğunu anladı ve kocasıyla barıştı.’(Af. No.314)

Prenses imgesini, ele aldığımız Rus masallarına dayanarak, en büyük kıymet ve sert bir rekabetin nesnesi olarak tespit ettiğimizi ifade etmek yanlış olmasa gerek. Yelena Prekrasnaya, Vasilisa Premudraya ve diğer prenses imgeleri, bilgeliği, güzelliği ve aşkı bir bütün olarak simgelemektedir. Onlar gerekli olduğu zaman pasif konumdan çıkarak aktif olarak erkek kahramanına yardım etmekte. Kendi değerini çok iyi bilirler, bu yüzden evlenecekleri adamdan da olağan üstü şeyleri isterler. Bunlar babaları veya aşık oldukları cesaretli delikanlılar arasında birini tercih etmek durumunda kalırlarsa, tercihleri mutlaka sevgililerinden yana olur. Babalarının sözünden çıkmaktan korkmazlar.

1.4 Bahadır Kız

Türk halk masallarında hiç karşımıza çıkmayan Bahadır-kız (Bogatırka) imgesi Rus masalarında da sık rastlanmamakla birlikte dikkat çekici özelliklere sahiptir. Bu savaşçı kızlar imgesi, diğer peri kadınlar imgelerine benzememektedir. Bahadır kız, sadece olağanüstü güce ve güzelliğe değil, aynı zamanda büyük fiziksel güce de sahiptir.

⁴⁸ O krallıkta çarlar şöyle seçilirdi: Kimin mumu kilisede kendi kendinden yanmaya başlarsa o çar olur. (Vasilii Tsareviç i Yelena Prekrasnaya’ masalı, Af. No. 314)

En yaygın Rus peri masallarının kahramanları olan Marya Morevna ve Sineglazka⁴⁹ bahadır kızlardır. Bunlar bayan kahramanlar için zorunlu olan güzellik dışında nadir görülen fiziksel güce de sahiptirler. Aslında, dünya masal geleneğinde olağan üstü fiziksel güç kesinlikle erkeğin özelliğidir. Bahadır kızların bu inanılmaz fiziksel güce nasıl sahip oldukları konusunda masalarda bilgi verilmemektedir. Ancak, söz konusu bahadır kızların çocukluklarında da itaatkâr ve uysal olduklarına inanılması zordur.

Bahadır kız güzel bir kızdır ama aslında erkek fonksiyonlarını yerine getirir. Onun davranışı bir kadın ve hanımın davranışlarıyla uyuşmamaktadır. O, devleti yönetir, savaşta savaşır. Aslında o, kadın ve erkek arasındaki ilişkilerin oturmuş hiyerarşisini ihlal etmektedir, o kocasına itaat etmez bilakis onun yerini alır. Karı koca sadece geleneksel aile rollerine aykırı davranmakla kalmaz, aynı zamanda aile görevlerini de değiştirirler. Bahadır kız ava gider, devleti yönetir; kocası ise ev işleriyle uğraşır.

Erkek kahramanın, bahadır kızı elde etmek için savaşta onu yenmek, onun el sıkmasına dayanmak gibi bir takım sınamalardan geçmesi gerekir. Bahadır kız imgesini içeren masalarda kadının güçlü ve dominant olmasına rağmen yine erkek kahramanın onu elde etmesi şarttır. Bahadır kız, erkek kahraman için savaşmaz, erkek kahraman onun için savaşır. Bu güzel ve yenilmez kadının kocası ancak onu yenen bir kahraman olabilir.

Marya Morevna, Sineglazka gibi bahadır kızlar büyüdükten sonra, ev içi ve ev dışı hayatlarında erkeklerle aynı statüde olduklarını ilan etmektedirler. Bu kadınların evi, kendileri kurdukları ve yönettikleri dünyadır. Onların standart olmayan bu davranışları masalarda nedense ayıplanmamaktadır, tam tersi bu durum İvan'lar için çok çekicidir.

Masal Ansiklopedisinde bahadır Marya Morevna hakkında şöyle bilgi verilmektedir: 'Marya Morevna, büyük sihir gücüne sahip olan ve masalın başkahramanının elde etmesi gereken kadındır. Onu elde etmek için başkahraman hayvan eniştelerinden yardım alır. Kahraman, Marya Morevna'yı dinlemez, gizli odayı açar ve Koşçey Bessmertny'yı serbest bırakır. Koşçey Bessmertny hemen Marya Morevna'yı kaçıtır ve başkahraman onu bulmak için yola çıkar. Enişteler sadece Baba Yaga'dan sihirli atı kazanmaya değil, canlı suyun yardımı ile onu canlandırır. Masalda, kadının statü olarak erkekten daha güçlü ve daha saygın olduğu ve damadın düğünden önce gelini dindirmek gerektiği anaerklilik zamanlarının inanışları yansıtılmıştır'. (Budur, 2005, s. 281)

⁴⁹ Türkçeye çevrildiğinde *Mavi Gözlü* anlamına gelir, fakat, özel isim olduğu için, tezin metninde Sineglazka olarak kullanılması daha uygun görülmüştür.

‘Beznogiy i slepoy bogatırı/Ayaksız ve K r Bahadırlar’ adlı masalda bahadır kızın güzelliği ve fiziksel gücü  oye anlatılmaktadır:

‘güneşten kırmızı, aydan parlak, kardan beyazdır...’

‘... ilk  c gece sizin gücünüzü denemeye ba layacak, elini elinizin üzerine koyacak ve sıkıca sıkıma ba layacak; hayatta buna dayanamazsınız!’ (Af. 119)

Örneğin, ‘Marya Morevna/Deniz Kızı Marya’ masalının anlattığı gibi, İvan-Tsareviç, ‘Bütün bu büyük orduyu Marya Morevna, güzel bir kraliçe yendi’ diye duyunca Marya Morevna’nın gücüyle ve ‘bir ordu yenme’ kabiliyeti ile b y lendi... Yoluna devam etti, beyaz çadırlara geldi. Karşısına güzel kraliçe Marya Morevna  ıktı:

‘Merhaba, Prens, Tanrı seni nereye götürüyor, kendi isteği ile mi yoksa isteğine karşı mı?’

‘Cesur delikanlılar isteklerine karşı bir yere gitmezler!’ diye cevap verdi.

‘O zaman için acele değilse,  adırlarımda misafirim ol.’

Prens İvan buna sevindi, iki geceyi çadırlarda geçirdi, Marya Morevna’nın hoşuna gitti ve onunla evlendi.

Güzel kraliçe Marya Morevna onu yanına alarak kendi ülkesine götürdü. Birlikte bir süre ya adıktan sonar, kraliçe savaşa çıkmak için hazırlıklara ba ladı. Evini, tüm ev i lerini Prens İvan’a bıraktı ve onu  oye uyardı:

‘Her yerde dola , her şeye bak, ama sakın bu sandık odasına girme!’

Fakat Prens İvan dayanamadı, Marya Morevna gider gitmez sandık odasına gitti, kapıyı açtı, orada Ko  ey Bessmertny’ın on iki zincirle bağlanmış bir vaziyette asıldığını gördü.

Ko  ey İvan’dan su istemeye ba ladı, yeterince içtikten sonra eski gücüne kavu up zincirlerini koparttı, pencereden çıkıp Marya Morevna’yı yakalayıp kendi yerine götürdü. İvan’a da su verdiği için teşekkür ederken Marya Morevna’yı bir daha asla göremeyeceğini söyledi.

Prens İvan, Ko  ey Bessmertny’dan korkmaz, Marya Morevna’yı kurtarmak için yola çıkar. İki kere Marya Morevna’yı kurtarır; iki kere Ko  ey Bessmertny Prens İvan’ı öldürmez, bağışlar.    nc  kez Prens İvan Marya Morevna’yı kaçırdıktan sonra Ko  ey

Bessmertny Prens İvan'ı küçük parçalara bölerek bir fıçıya koyup denize atar. İvan'ın kız kardeşlerinin kocaları olan hayvanlar İvan'ın başının dertte olduğunu hissedince yardımına gelirler. Kartal, İvan'ın içinde bulunduğu fıçıyı mavi denizden kıyıya çıkartır; doğan, canlı suyu; karga ise ölü suyu getirir. Üçü bir araya gelip fıçıyı kırarlar, Prens İvan'ın parçalarını çıkartırlar, yıkarlar ve azalarını yerli yerine koyarlar. Karga, ölü suyu; doğan ise canlı suyu serper. Prens İvan sarsılır ve canlanır...

Marya Morevna'nın Koşçey Bessmertny'dan öğrendiği gibi, Koşçey'i yenmek için Baba Yaga'dan bir tay almak gerekir. Prens İvan Baba Yaga'ya giderken çok açtır. Önce bir kuşun yavrusunu, sonra bir arının balını, sonra da aslan yavrusunu yemek ister ama onların anneleri yalvarınca vazgeçer. Sonra da bu hayvanlar Koşçey'i yenmek için gereken tayı elde etmeye yardım ederler. Böylece hayvanların yardımıyla Prens İvan Koşçey Bessmertny'yı yenip Marya Morevna'yı kurtarır. (Af. No. 159)

Seneglazka hakkındaki 'Skazka o molodtse-udaltse, molodilnih yablokah i jivoy vode/ Gençleştiren Elmalar Ve Canlı Su Hakkında Masal' adlı masalda Baba Yaga (Cadı) İvan'dan, bahçesinde gençleştiren elmaların yetiştirildiği ve canlı suyun aktığı bahadır kızı aramamasını ister, fakat kahramanın merakı korkusundan daha kuvvetlidir. O, güçlü, kudretli bahadır kızı görmek ister. Sineglazka hakkındaki masalda kahraman bahadır kız tarafından yenilir, fakat (kendisini öldüreceği anda) ondan aman dilediğinde sonunda Sineglazka'nın resmi nikahlı kocası olur. Masal bu olayları şöyle anlatır:

'Bir ülkenin çarı çok yaşlanmış, gözleri de çok bozulmuş. O, çok uzak bir ülkede bir bahçe olduğunu, o bahçede yiyeni gençleştiren elmaların ve canlı su kuyusunun bulunduğunu öğrendi. Bu elmalardan birini yiyen yaşlı gençleşecek, o suyla gözlerini yıkayan kör görebilecekti. Çarın üç oğlu varmış: Fyodor, Vasiliy ve İvan. Babası için gençleştiren elmalardan getirmek için ilk önce en büyük oğlu yola çıkar ama yanlış bir yol seçer ve kaybolur. Arkasından ikinci oğlu Vasiliy gider, o da aynı şekilde kaybolur. Sıra küçük oğlu İvan'a gelince, o doğru bir yol seçip bir Baba Yaga'nın izbesine rastlar. İçeri girer ve Baba Yaga ile nazik bir şekilde konuşur. Konuşma sırasında Baba Yaga gençleştiren elmaların ve canlı suyun güçlü bir bahadır kız Sineglazka'da olduğunu söyler. Ayrıca, Prens İvan Baba Yaga'ya iyi davrandığı için o kendisine kendi atını verir ve bu atın onu ortanca Baba Yaga'ya götürceğini söyler. İkinci kız kardeş olan Baba Yaga aynı şekilde Prens İvan'a bir at verir ve büyük kız kardeşine yollar. En büyük kız kardeş olan Baba Yaga Prens İvan'a Sineglazka hakkında şöyle bilgi verir:

‘Genç kız Sineglazka benim yeğenim, güçlü ve kudretli bir bahadır kızdır. Onun krallığının etrafında üç sajen⁵⁰ yüksekliğinde ve bir sajen kalınlığında bir duvar var. Kapı otuz bahadır tarafından korunur. Seni kapıdan içeri almazlar. Benim atıma binip gecenin ortasında gitmelisin. Duvara varınca atımı iyice mahmuzla, o duvarın üzerinden atlar. Atı bağla ve bahçeye git. Orada gençleştiren elma ağacı, onun altında ise bir canlı su kuyusu görürsün. Üç tane elma kopar, daha fazla alma. Kuyudan da bir testi su al. Kız Sineglazka uyuyor olacak, sen onun evine girme, ata bin, yine iyice vur, duvarın üzerinden seni atlatacak...’

Prens İvan her şeyi Baba Yaga’nın dediği gibi yaptı: üç tane elma kopardı, daha fazla almadı, kuyudan da bir testi su aldı. O sırada güçlü kudretli bahadır kız Sineglazka’yı görmek istedi. Evine girdi, orada bir tarafta altı bahadır kız, diğer tarafta da altı bahadır kız, ortalarında ise Sineglazka yatıyordu. Prens İvan dayanamadı, öptü Sineglazka’yı ve evden çıktı...

Kız Sineglazka uyanıp elmaların ve suyun çalındığını görünce on iki bahadır kızı ile birlikte hırsız (Prens İvan’ı) yakalamak için atlarına binip yola çıktılar. Prens İvan’a ulaşınca ‘sabahtan akşama, kızıl güneşin batımına kadar savaştılar. Prens İvan’ın ayağı kaydı, yere düştü. Kız Sineglazka onun beyaz göğsüne ayağı ile bastı, kılıcını çıkardı. O sırada Prens İvan kıza der ki: ‘Kız Sineglazka öldürme beni, en iyisi beyaz ellerimden tut, beni yerden kaldır ve şekerli dudaklarımdan öp’.

Kız Sineglazka Prens İvan’ı yerden kaldırdı, şekerli dudaklarından öptü. Geniş tarlaların, yeşil çayırların ortasında bir çadır kurdular, üç gün ve üç gece eğelendiler. Burada nişanlandılar ve yüzükleri değiştirdiler.

Kız Sineglazka Prens İvan’a ‘Ben evime gideceğim, sen de evine git, ama dikkat et yolundan sapma, üç sene sonra beni krallığında bekle’ dedi. (Anikin, 1986, s.304-316)

Yukarıda adı geçen Marya Morevna masalında Marya Morevna kendisi Prens-İvan’a der ki: ‘Acelen yoksa, benim misafirim ol...Prens-İvan buna sevinir... Gerdek gecesinden sonra Marya Morevna onu sever ve İvan onunla evlenir...’ Yani, masal der ki, Marya Morevna İvan’ı sevdiği için, İvan onunla evlendi. Masallarda genelde tam tersi olması (yani ‘İvan onu sevdi, bu yüzden evlendi’) beklenir. Bahadır kızların bulunduğu masallarda cinsiyet rollerinin değişmesi gözlemlenmektedir. Bayan kahraman için aşk ilişkisi için kendisini teklif etmek veya evlenme teklif etmek yasak değildir, kolay ve doğal bir şekilde yapabildiği şeylerdir.

⁵⁰ Sajen (2,13 metrelik ölçü birimi)

Bahadır kız erkekten daha üstün, hareketlerinde serbest, kendine güvenen, karar alan, dominant bir tiptir. Ama yukarıda da görüldüğü gibi kendisi kadar güçlü erkeğe ihtiyacı vardır. Güçlü bir erkek kahraman tarafından onu kaçıranın ellerinden kurtarılır ve kendisine layık olduğunu gören erkek kahramana âşık olur. Evlendikten sonra aile hayatında yine dominant olmaya devam eder.

1.5 Peri kız

1.5.1 Türk Masallarında Peri Kız

Türk masallarının olmazsa olmazı olan peri kızlar hem olağan üstü güzelliğe, hem de büyücü yeteneklere sahiptir. Peri kızları genellikle ilk önce karşımıza bir kuş, güvercin, kurbağa veya balık şeklinde çıkıp belli olaylardan sonra güzel kızlara dönüşür. Masallardaki peri kızlar iyilikseverdir, hiç kimseye kötülük yapmazlar, masaların çok sevimli ve masum kız kahramanlarıdır. Peri kızları onların aşklarını elde etmek için çıktıkları yolda başkahramanlara sık sık yardım ederler. Birçok masalda peri kız kendisine âşık olan şehzadeyi veya başka bir erkek kahramanı bazı şeyleri yapmaması için uyarır, fakat kimi zaman dikkatsizlikten dolayı, kimi zaman ise sorumsuzluktan veya önemsememekten dolayı erkek kahraman peri kızın dediklerine uymaz ve kendisinin büyük aşkı olan güzel peri kızını kaybeder. Onu tekrar elde edebilmek için eskisinden daha da zor ve sıradan bir insan için imkânsız olan sınamalardan geçmek gerekir. Fakat peri kızın peşinde olan erkek kahramanı hiçbir şey korkutamaz ve çıktığı yoldan döndüremez. Peri kızlarının olduğu masalların ana özelliği olarak masalın sonunda erkek kahraman tüm cesareti, aklı, becerikliliği göstererek, kimi zaman ise bazı hayvanların veya hatta cadının yardımına başvurarak, sevdiği peri kızına tekrar kavuşur.

Konuşan Bebek masalında bir padişahın oğlu gölün kenarına çıkıp kurbağanın sesine vurulur. Bundan sonra her gün o gölün kenarına gidip kurbağayı yakalamaya çalışır. Nihayet bir gün kurbağayı yakalayıp sarayın rafına koyar. Eve döndüğü zaman her tarafın silinip süpürdüğünü, yemeklerin hazır olduğunu görür. Bir gün sinip kurbağayı o çalışırken yakalamak ister. Saklandığı yerden bakar ki bir kız var, hemen kızını yakalar ve onunla evlenmek ister. Fakat kötü kalpli anne, peri kızın oğluna değil de kocasına layık olduğunu söyleyerek kocasıyla birlikte oğlanın üstesinden gelemeyeceğini düşündükleri şeyleri kendisine yaptırarak onu öldürmek isterler. Oğlan ise peri olan kayınvalidesinin yardımıyla tüm sınamaların üstesinden gelir ve karısı olan peri kızla mutlu bir şekilde yaşamaya başlar. (Sakaoglu, 2002, s.303-304)

Balık kız masalında balıktan usanan balıkçının karısı, kocası ölünce oğlundan babasının gerçek mesleğini gizler. Oğlan da başladığı hiçbir işi beceremediği için eninde sonunda babasının gerçek mesleğini öğrenir. O da balıkçılığa başlar. İlk tuttuğu balığı eve getirip annesinin pişirmesini ister. Ama balığa artık bakamayan annesi balığı birinci gün pişirmez, ikinci gün de pişirmez. Oğlan da her akşam balığı hatırlatır. Bu sırada evde garip şeyler olmaya başlar. İki gündür oğlanın annesi evden dışarı çıkıp geri döndüğünde evin temizlenmiş ve yemeklerin hazırlanmış olduğunu görür. Üçüncü gün kadın evde neler olduğunu anlamak için saklanır ve bir türlü pişirmediği balığın içinden güzel bir kızın çıktığını görür. Bu peri kız aya: ‘Doğma, ben doğacağım, diyor. Yanakları kırmızı elmaya benziyor, dünyaya on iki güzellik gelmiş, on birini doldurmuş, birisi başının üstünde yatıyor. Kızın güzelliği dil ile tarif olunamaz, meğerki gözler göre de inana’... Oğlan bu kızla evlenir. Padişah ise bu kızını oğlandan almak için ondan aşağıdaki imkânsız şeyleri ister:

- bir batmanlık balık,
- içinde yabancı bir hayvan bulunan yumurta,
- yeni doğmuş bıyıklı bir bebek.

Oğlan ise peri olan kayınvalidesinin yardımıyla tüm bunları yerine getirir. (Sakaoğlu, 2002, s.305-310)

Melikşah masalında peri padişahının üç kızı vardır. Bunlar yılda bir defa kuş şeklinde geldikleri bir havuz kenarında insan şekline girerek yıkanır. Bunların küçüğü Şemse-banu’ya âşık olan bir şehzade bunu yakalamak ister ama kız kuş şeklini alıp uçar. Oğlan bu kızı görebilmek için bir sene beklemek zorundadır. Bir sene geçtikten sonra peri kızın babası kendisine der ki: ‘Olum Melikşah, bugün kuşlar gelecek. Gül fidanlarının dibine yatar sinersin. Dikkat et, Şemse-banu kılıfını nereye soyunursa, kılıfını ondan habersiz al, et koyununa sok gömleğinden içeri. Çok yalvarsalar bile sakın verme’. Melikşah her şeyi peri kızın babasının dediği gibi yapar. Kızın babası kızını şehzadeye verirken yine kendisine bir tavsiyede bulunur: ‘Şemse-banu’nun bir çocuğu olmadan kılıfını teslim etmeyeceksin’.

Melikşah, tunçtan bir çekmece yaptırıp kılıfı içine kor, çekmeceyi de temelin için koydurur. Saray yapılıp biter, düğünler başlar. Şemse-banu telli duvağı takar, Melikşah da onu beklemekte. Kız bir koklar ki kılıf temelin içinde. Hemen elini uzatıp kılıfı giyinir, çıkıp pencerenin önüne oturur. Melikşah’a ‘Şayet beni arayıp bulmak istersen Gehergin Kalası diye gelesin’ deyip ‘Pırrr’ diye uçup gider. Fakat kız kaçsa da kocası pek çok güçlüğü yenip onu

tekrar bulur. En sonunda peri kızı bir kurt parçalar. Kocasını da oraya bir türbe yaptırıp beklemeye başlar. (Sakaoğlu, 2002, s.397-404)

Muradına Nail Olmayan Dilber masalında peri kızın olağanüstü özellikleri şöyledir:

‘Kız su getirmeye gider, yürüdüğü yerlerde çimenler biter. Kızın elinden suyu almak için uzanırken elini çimdikler, kız ağlamaya başlar; kızın gözlerinden mercanlar dökülür... gülünce de yanaklarında güller açılır...’ (Sakaoğlu, 2002, s.440)

Üç Turunçlar masalında peri kız turunç içinden çıkar. Bir Beyoğlu annesinin bedduası ile üç turunçlara aşık olur. Onları elde etmek için devlerin ülkesine gider. Orada memeleriyle fırını silen dev anasına ceketini verir, biri kan, diğeri irin içeren çeşmeden içer, iki kapıdan birini kaldırır diğeri ise yatırır. Bunlara iyilik yaptığı için, onlarda kendisine üç turunçları devlerden kaçırmaya yardım ederler. Ama üç turunçtan çıkan kızlardan sadece biri hayatta kalır. Beyoğlu onunla evlenmek ister ama bir tane Arap kızını peri kızı kandırıp, başındaki iğneyi çalar. Peri kız kuşa dönüşür ve uçar. Kızın yerine geçmeyi planlayan Arap kız ise hile ile Beyoğlu ile evlenir. Peri kız ise kuş şeklinde her gün pencereye gelir. Arap kızını bunu anlayarak kuşu kestirir. Kuşun eşiğe düşen bir damla kanından ağaç olur. Onu da kestirir. Kesilen ağaç odun olarak dağıtılır. Bir yaşlı kadın odunlar arasında bulduğu iğne peri kızı olur. Bir gün Beyoğlu yaşlı kadına beslemek için verdiği atını geri almak ister ama peri kız izin vermez. Beyoğlu’nun kendisinin gelip atı almasını ister. Beyoğlu gelince kız her şeyi anlatır. Beyoğlu kızını yanına alarak konağa varır. Kırk gün kırk gece düğün ederler... (Özçelik, 2004, s.316-319)

Güvercin Kız masalında bir oğlan bir güvercine âşık olur. Güvercin de peri kızmış. Oğlan bu güvercinle evlenir fakat gerdeğe girdikten sonra kız yine güvercin olur, rafa konar ve ‘anamdan babamdan beni iste’ deyip uçar gider. Oğlan, kızın memleketini aramak üzere yola çıkar. Kızın anne ve babasını bulduktan sonra kızını onlardan ister. Fakat kız Allah’ın işine karışılmaz deyip uçup gider. (Göde, 2010, s.245)

Keçi Kız masalında sığırcı çobanı bir keçi bulur. O da tılsımlı bir kızmış. Sığırcı çobanı ile karısı gidiverdiklerinde keçi postundan çıkar evi, yeri temizler, aşılarını pişirir kayboluvermiş. O kız, bir gün dere kenarında çamaşır yıkarken, Beyoğlu onu görür ve âşık olur. Kıza dünürçü yollar, hiç bir şeyden haberi olmayan sığırcı çobanı keçiye verir. Beyoğlu’nun anası oğlunun bir keçi ile evlenmesine çok üzülür. Bir gün kayınvalidesi ile birlikte bir düğüne davet edilir. Keçi postundan çıkıp güzel bir kız olarak o düğüne gider.

Fakat kayınvalidesi şüphelenir. Eve gider ve kızın keçi postunu yakar. Kız bunu öğrenince üzülür ama bundan sonra kız olarak yaşamaya devam eder. (Göde, 2010, s.225)

Kurbağa Kız masalında bir adam üç oğluna ok attırır. Ok kimin kapısına düşerse, oğlanlarını onun kızıyla everecektir. Büyük oğlanın attığı ok padişahın kapısına, ortanca oğlanın attığı ok vezirin kapısına, küçük oğlanın attığı ok ise bir gölletin kıyısına düşer. Oka bir kurbağa yapışır. Padişah iki büyük oğlunu evlendirir. Küçük oğlu ise oku eve getirip ‘benim kısmetim yokmuş’ diyerek bir köşeye atar. Oka yapışan kurbağa da dünya güzeli bir kızmış. Evde oğlanın işlerini yapar, evi siler süpürürmüş, yemek yapar, oğlana görünmeden kayboluvermiş. Fakat bir gün oğlan kızı yakalar. Kız ise ‘Ben senin okuna yapışan bir kurbağayım’ diyerek ondan kimseye bahsetmemesini ister.

Bir gün büyük oğlan küçük kardeşiyle babasını yemeğe davet eder. Başka bir gün ortanca oğlan davet eder. Küçük oğlan da davet edince kızı gören baba kıza sahip olmak ister. Oğlanı öldürmeye çalışarak ondan yapılması imkânsız şeyleri ister:

- zemheri günü burnu çiçekli taze bostan;
- zemheri günü yeni alalanmış taze üzüm ve
- ölmüş anasının parmağında giden yüzüğü ister.

Oğlan ise karısının yardımıyla tüm bunları yerine getirir. Anasının ettiği beddua ile baba taş kesilir. Oğlanla kız yaşayıp gidermiş. (Göde, 2010, s.226-228)

1.5.2 Rus Masallarında Peri Kız

Rus masallarında peri kızlar oldukça sık rastlanan bir kadın karakteridir. Ancak Rus masallarındaki peri kızlar aynı zamanda prenses olduklarından dolayı tezimizin Prenseler bölümünde detaylı olarak incelenmişlerdir. Örneğin, Prenseler bölümünde ele alınan ‘Lyaguşka-Tsarevna/Kurbağ-Prenseler’ masalındaki kadın imgesi hem prenses hem de peri kız. Bu, söz konusu masalın adından bile anlaşılabilir. Çok detaylı bir şekilde tarafımızdan incelenmiş olan prenses imgeleri Vasilisa Prekrasnaya ve Yelena Prekrasnaya da aslında peri kızlardır. Onlar, okuyucunun karşısına bir hayvan veya kuş imgesinde çıkmamakla birlikte çeşitli büyücü yeteneklere sahip oldukları için bu sonuca kolaylıkla varılabilir.

‘Podi tuda – ne znayu kuda, prinesi to – ne znayu çto/Nereye Bilmiyorum Git, Neyi Bilmiyorum Getir’ masalında peri kız karşımıza kumru şeklinde çıkar. Türk masallarındaki peri kız imgesine en yakın peri kız imgesi budur. Masal bu peri kızla bizi şu şekilde tanıştır:

‘Bir krallıkta bir kral yaşardı, bekârdı evli değildi, onun bir okçu bölüğü vardı. Okçular ava gider, göçmen kuşları vurur, kralın masasına av eti sağarlardı. O bölükte Fedot adlı genç bir okçu hizmet ederdi. Hedefi tam vururdu, her zaman isabet ettirirdi. Bunun için kral onu diğer arkadaşlarından daha çok severdi. Bir gün çok erken bir saatte ava gitti. Karanlık ve sık ormana girdi, bir baktı ki ağaca kumru konmuş oturuyor. Fedot tüfeğini kaldırdı, nişan aldı ve kuşu kanadından vurdu. Kuş ağaçtan yere düştü. Okçu onu yerden kaldırdı, kafasını kopartıp çantasına koymak istedi. O sırada kumru konuşmaya başladı: ‘Genç okçu, benim cesaretli başımı koparma, beni bu dünyadan yok etme, en iyisi beni diri olarak al, evine götür, pencereye oturt ve beni izle. Uykum geleceği anda sağ elinle bana vur, büyük bir mutluluk elde edeceksin!’ Okçu çok şaşırdı: ‘Ne bu? Görünüş olarak kuştur ama insan sesiyle konuşuyor! Daha önce böyle bir şey başıma hiç gelmedi...’

Kuşu eve getirdi, pencereye oturttu, kuşa bakarak beklemeye başladı. Biraz zaman geçti, kumru başını kanadının altına sokup uykuya daldı. Okçu sağ elini kaldırdı, kuşa hafifçe vurdu. Kuş yere düşütü ve bir kıza dönüştü. O kadar güzel bir kız oldu ki, düşünülmez, tahmin edilmez, sadece masalda söylenebilir! Buna benzer bir güzel bütün dünyada yoktu! Kralın genç okçusuna der ki: ‘Beni elde etmeyi becerebildin, benimle yaşamayı da becer! Sen bana evleneceğim bir eş olacaksın, ben de sana Tanrı tarafından verilen bir karı olacağım’. Bu şekilde anlaştılar. Fedot evlenir ve genç hanımıyla eğlenerek yaşar. Ama hizmetini de unutmaz. Her sabah şafak öncesi tüfeğini alıp ormana gider, çeşitli avı vurur, kralın mutfağına götürür...

Bir müddet sonra kral okçunun hanımının dillere destan güzelliğini duyar, kendisi onu görünce âşık olur ve okçunun ölmesini sağlamak ister. Bir cadının tavsiyesi üzerine okçuyu ‘bilmiyorum neyi getirmek için bilmiyorum nereye gönderir’. Okçu, on sekiz yıl süreceğe yola çıktıktan sonra eşinin kız kardeşlerine ve annesine rastlar. Onlar, okçunun eşinin kendi kız kardeşleri olduğunu bacıların okçuya verdiği ve onun yüzünü silmek için kullandığı küçük yağlıktan anlarlar. Bilmiyorum Nereye’nin olduğu yeri onlar da bilmiyorlar ama hizmetçilerinden biri olan kurbağa bilir. Okçu, kurbağanın yardımıyla bu, dünyanın öbür ucunda olan, yere varır, orada görünmez sihirbaz Şmat-Razum ile karşılaşır. Onunla birlikte kralı yener.

1.6 Dünya Güzeli

Dünya Güzeli genel olarak dünya masallarında oldukça sık rastlanan bir kadın imgesidir. Bu tipin adından bile söz konusu kadın imgesinin olağan üstü güzelliğe sahip olduğu anlaşılmaktadır. Masalarda Dünya Güzeli’nin diğer özellikleri hakkında bilgi

verilmemektedir, okuyucu onları bu kadın imgesinin yaptıklarından anlayabilmektedir. Dünya Güzeli, aslında, masaldaki genel fonksiyon açısından Prenses imgesine çok benzemektedir. Ama bu sefer baş kahramanı sınavan baba (prensesin babası olan çar veya padişah) bulunmamaktadır. Bu kadın tipi tamamıyla güzelliğin timsali ve mücadele nesnesidir.

Masallarda Dünya Güzeli bir efsane konumundadır. O, kişilik olarak iyi veya kötü olabilir fakat bu, masalı veya okuyucusunu, hatta uğuruna mücadele eden masal kahramanları, pek ilgilendirmez. Maksat onu ne pahasına olursa olsun elde etmektir.

Dünya Güzeli ile evlenmek isteyenler arasında hem çarlar, hem de hiçbir mal varlığı olmayan delikanlılar vardır. Bu efsanevi güzelliğe sahip kızı görebilmek veya onunla evlenmek için çıktıkları yolda erkek kahramanlar her şeyi göze alırlar. Zengin olan zenginliğini, fakir olan da hayatını kaybetmeye hazırdır. Birçok masalda Dünya Güzeli ile evlenmek isteyen padişah (şehzade), kendi gücüne güvenmediği için, bu efsanevi kızı kendisine getirtmek için adamlarını gönderir. O adamlardan biri çok cesur ve becerikli çıkar ve sonuç olarak Dünya Güzeli'nin gönlünü kazanır. Bazı masallarda Dünya Güzeli padişahla evlenir, bazı masallarda ise padişahın malvarlığı Dünya Güzeli'ni ilgilendirmez. O, kendisi için mücadele edebilen, akıllı, cesur, kudretli ve becerikli bir delikanlıyı kendisine layık görür.

1.6.1 Türk Masallarında Dünya Güzeli

Dünya masallarında olduğu gibi Türk masallarında da Dünya Güzeli doğal olarak dünyanın en güzel kızıdır. O her yerde konuşulur, herkes onun ne kadar güzel olduğunu merak eder, bekâr olanlar ise onu eş olarak almayı hayal ederler. Padişah/şehzade bu kızı kendine layık görür. Dünya Güzeli'ni elde etmek için yapılan mücadeleye bir delikanlıyı gönderir veya söz konusu mücadeleye kendisi katılır. Bunun örnekleri aşağıdaki masalarda bulunmaktadır.

Avcı Mehmet masasında padişah, 'Oğlum, filancı memlekette bir Dünya Güzeli varmış, eğer kırk güne kadar onu bana getirebilirsen ne ala, yoksa kellen gider' diyerek Avcı Mehmet'ten Dünya Güzeli'ni getirmesini ister. Avcı Mehmet yolda karşılaştığı babasının dostları olan devlerin yardımıyla aşağıdaki güçlükleri yener ve kızı padişaha getirir:

- yedi başlı dev beş kazan pilav yer,
- üç başlı dev on kızı berbat eder,
- beş başlı dev uzaktaki pusulayı getirir.

Bunları yerine getirmesine rağmen kızı vermezlerse de onu bir hile ile kaçıır.

Padişah ‘kırk gün kırk gece toy düğün ederek’ Dünya Güzeli ile evlenir. (Sakaoğlu, 2002, 415-417)

Dünya Güzeli masalında şehzadenin Dünya Güzeli’ni elde edebilmek için şu şeyleri yapması lazım:

- bir camız derisi et almak,
- bir camız derisi su almak,
- bir camız derisi darı almak.

Bunları yerine getiren şehzade Dünya Güzeli’nin yanına varır. Kız da isteklerini yaparsa kendisi ile evlenebileceğini söyler: İstekleri de şöyledir:

- arpa, buğday ve darıyı bir gecede birbirinden ayırmak,
- Dünya Güzeli’nin kuşundan önce zezem suyunu getirmek,
- Hamamdan çıkan kızı yedinci adımda yakalamaktır.

Şehzade, karınca, arı ve karganın yardımıyla bu imtihanlardan geçer ve Dünya Güzeli ile evlenir. (Sakaoğlu, 2002, s.423-428)

Bir başka Dünya Güzeli masalında Dünya Güzeli açgözlü ve sinsi bir kadın karakteri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kızın yüzünü görmek için beş yüz lira; yanına çıkıp göğsünü görebilmek için bin lira; yanında yarım saat kalabilmek için bir torba altın vermek gerekir. Dünya Güzeli, güzelliğini kullanarak başkahramanı kandırır. Babasından kalan parayı çoğaltan keseyi, insanı görünmez yapan keçeyi ve öttürünce her hizmeti gören bir Arap’ın geldiği düdüğü elinden alır kendisini de çırılçıplak sokağa atar. (Özçelik, 2004, s.379-382)

Melikşah masalında Dünya Güzeli, sadece şöyle anılmaktadır: ‘Adamın birinin elinde Dünya Güzelinin fotoğrafı, durmadan bağıır:

‘Bu gece Dünya Güzeli ile yatana bir kat elbise, bir altın, bir at vereceğiz.’

‘Ben yatarım, deyince hemen Melikşah’ı alıp giderler. Bir cadı karısı onu alıp hamama götürür. Yıkandıktan sonra yeni elbise giydirdiler. Sonra buna derler ki:

‘Hadi seninle bir vadimiz var, önce oraya gidelim. Sonra gel, Dünya Güzeli ile yat...’

Masalda Dünya Güzeli hakkında hiçbir bilgi verilmemesine rağmen, onu elde etmenin zorluğu, hatta imkânsız olduğu adamın ifadelerinden anlaşılmaktadır. (Sakaoğlu, 2002, s.398)

1.6.2. Rus Masallarında Dünya Güzeli

Türk masallarındaki Dünya Güzeli Rus masallarında Nenaglyadnaya Krasota⁵¹ adı altında karşımıza çıkmaktadır. Birçok Rus masallarında kadın imgesinin ana özelliği güzellik olmasına rağmen, Dünya Güzeli karakterine Rus masallarında neredeyse hiç rastlanmamaktadır. Söz konusu kadın imgesi sadece bir Rus masalında tespit edilmiştir. Bu kadar az sayıdaki masalda rastlanmanın sebebi söz konusu kadın imgesinin Prenses ve Peri kız imgesine çok yakın olmasıdır. Yukarıda diğer bölümlerde anlatıldığı gibi uğuruna mücadele edilen Prenses veya Peri kız genel bir kural olarak aynı zamanda Dünya Güzeli konumundadır. Bahsedilen kadın figürleri, başta güzellik olmak üzere, olağanüstü akla ve beceriye sahiptir. Dünya Güzeli'nin ise efsanevi güzelliğinden başka hiçbir özelliği hakkında bilgiye sahip değiliz. Masalda buna yönelik direk veya dolaylı hiçbir tanımlama bulunmamaktadır.

Koşçey Bessmertniy masalında çar beşikte bir türlü sakinleşmeyen ve uyumayan oğlunu şöyle sakinleştirmektedir: 'Uyu oğlum! Uyu sevgilim! Büyüyünce seni üç annenin kızı, üç ninenin torunu, üç erkek kardeşin bacısı olan Nenaglyadnaya Krasota ile evlendireceğim.' Küçük prens bunu duyunca sakinleşti ve üç gün uyudu. Uyanınca da daha öncekinden daha da çok ağlamaya başladı. Dadılar beşiğini salladıkça sallarlar, bir türlü uyutamazlar, tekrar babasını çağırırlar: 'Çar, büyük hükümdar! Gel, oğlunu beşiğinde sen salla.' Çar oğlunun beşiğini sallar ve şöyle konuşur: 'Uyu oğlum! Uyu sevgilim! Büyüyünce seni üç annenin kızı, üç ninenin torunu, üç erkek kardeşin kız kardeşi olan Nenaglyadnaya Krasota ile evlendireceğim.' Üçüncü kere de aynı şekilde dadılar küçük prensi bir türlü uyutamazlar, çarı çağırırlar, çar oğlunun beşiğini sallarken 'Uyu oğlum! Uyu sevgilim! Büyüyünce seni üç annenin kızı, üç ninenin torunu, üç erkek kardeşin kız kardeşi olan Nenaglyadnaya Krasota ile evlendireceğim', diye konuşur. Tekrar üç gün uyuduktan sonra uyanınca küçük şehzade uyanır ve babasına der ki: 'Baba, bana dua et, evlenmeye gideceğim.' 'Oğlum, sen ne diyorsun? Nereye gideceksin, sen doğalı dokuz gün oldu!' 'Hayır, dua edersen de gideceğim, etmezsen de gideceğim!' 'Git, Tanrıya emanet ol!' Prens İvan hazırlanıp at seçmek için evden çıktı. Yolda ise yaşlı bir adama rastladı. Adam kendisine üç annenin kızı, üç ninenin torunu, üç erkek kardeşin kız kardeşi olan Nenaglyadnaya Krasota'nın nerede yaşadığını söyledi:

⁵¹ Rusça: Sevimli Güzel

‘Yürüyerek oraya varamazsın, Nenaglyadnaya Krasota çok uzakta yaşar’ ‘Ne kadar uzak?’ ‘Altın krallığında, güneşin doğduğu dünyanın kenarında...’ Yaşlı adam Prens İvan’a birkaç tavsiye verir, prens İvan teşekkür eder, yaşlı adamın dediği gibi bir at seçer ve yola çıkar. Yolda üç kız kardeş olan Baba Yaga ile karşılaşır. En büyük olanın bir kuşu Nenaglyadnaya Krasota’ya hizmet ettiği için nerede yaşadığını bilir. Baba Yaga kendisinden Prens İvan’ı onun yanına göndermesini ister. Orada Nenaglyadnaya Krasota’yı kilisede dua ederken bulur. Yanında durur ve onunla birlikte dua etmeye başlar. Böyle üç gün görüşürler. O sırada Nenaglyadnaya Krasota ile evlenmek için her gün bahadırlar gelir, Prens İvan hepsini yener. Prens İvan Nenaglyadnaya Krasota ile birlikte kendi memleketine dönerken uykusu gelir. Dokuz gün hiç uyanmadan uyur. O sırada Nenaglyadnaya Krasota Koşçey Bessmertny tarafından kaçırlır. Ama bir süre sonra Nenaglyadnaya Krasota Koşçey Bessmertny’nin ölümünün yumurtanın içinde olduğunu öğrenir, Prens İvan’a söyler. Prens İvan, çeşitli hayvanların yardımıyla bu yumurtayı bulur ve Nenaglyadnaya Krasota’yı kurtarır. (Af. No.157)

SONUÇ

Buraya kadar ele aldığımız iki millete ait masal metinleri ve konuyla ilgili yararlandığımız bilimsel araştırmalara dayanarak Türk ve Rus halk masallarındaki kadın imgeleri hakkında ulaştığımız bazı sonuçları şu şekilde sıralamak mümkündür.

Genel olarak bakılırsa hem Türk hem de Rus halk masallarında kadın imgeleri ve üstlendikleri roller arasında pek büyük bir fark bulunmamaktadır; her iki halka ait masalarda üvey anne kötüdür, zalimdir; cadı desek adı üstünde namussuz, bencil, çirkin bir yaratıktır; prenses padişahın veya çarın göz bebeğidir; peri kız ise çeşitli halleri alabilen güzel bir kızdır; dünya güzeli de belli ki sıra dışı güzelliğe sahip bir genç bayan.

Ancak Türk ve Rus masallarındaki kadın tipleri karakter, görünüş ve statü açısından birbirlerine ne kadar benzese de bazı ilgi uyandıran farklılıklar tespit etmek mümkündür. İlk önce bir masal kahramanı olarak kadın imgeleri farklı kalıplar ve sınırlar içindedir. Örneğin, Rus halk masallarında prenses, prenses olmanın yanı sıra hem peri kızdır ve hem de dünya güzeldir. Dolayısıyla söz konusu kadın imgesi, Türk halk masallarındaki kadın imgeleri ile kıyaslanırsa, bir arada üç kadın imgesini kapsamaktadır. Padişahın kızı için güzel olması veya büyücü yeteneklere sahip olmasına dair bir şart koşulmamaktadır. Padişahın kızı sadece padişahın kızıdır.

Türk halk masallarındaki padişah kızı tamamıyla pasif konumdayken, Rus halk masallarındaki prensesler arka plandaki kahraman olmasına rağmen kaderlerinde aktif bir rol üstlenmektedir. Cesur, becerikli, akıllı, sevecen ve müşfik. Sıradan bir oğlana âşık olmazlar, ama sıra dışı birine âşık oldukları zaman aşkları için savaşır, kendi babalarının karşısına çıkarlar. Bununla birlikte, belirtilmesi gereken şu ki; bunları gerçekten hak eden biri için yaparlar. Bunun için, birçok masalda olduğu gibi, erkek kahramanı önce kendileri sınamalardan geçirirler.

Türk ve Rus halk masallarındaki üvey annelerin tanıtımı da farklıdır. Türk masallarında üvey annenin hem üvey kızı hem de üvey oğulları olabilmektedir. Rus halk masallarında üvey annenin üvey oğlu olmaz; sadece üvey kızı olur, bir de öz kızı veya kızları olur. Üvey annenin öz kızları daha çok yardımcı kahraman konumunda olup üvey annenin ve üvey kızın karakter

ve dış görünüş ile ilgili özelliklerin altını çizmek için kullanılmaktadır. Türk ve Rus masallarındaki üvey annelerin üvey çocuklarına yönelik kullandıkları işkence metotları da farklıdır. Türk masallarındaki üvey anneler yemek vermezler; Rus masallarındakiler ise neredeyse yirmi dört saat çalıştırırlar.

Türk halk masallarında cadı veya cadı karısı her zaman kötüdür ve niyeti kötü olan insanlarla birlik olur. Rus halk masallarındaki Baba Yaga bir taraftan zalim ve yamyamdır, diğer taraftan ise kahramana zor durumda yardım elini uzatabilir; büyücü yetenekleri sayesinde sorununu çözer veya doğru yol gösterir. Ama sadece iyi insanlara karşı bu tür yardımda bulunur. Bu da Rus Baba Yaga'nın olmazsa olmaz özelliğidir.

Sadece Rus halk masallarına özgü olan kadın tipi bahadır kızdır. Güçlü, iradeli, aynı zamanda sıra dışı güzelliğe sahip bir kadın imgesidir. Dominanttır ve genellikle erkeklerin yaptıkları işlerle uğraşır.

Bu yüksek lisans tezinde Türk ve Rus halk masallarındaki kadın imgelerinin sadece küçük bir kısmı incelenmiştir. Ancak, ele alınan konuda daha pek çok ilgi uyandıran malzeme bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aça, M., Tıva Halk Masalları, Kömen Yayınları, Konya, 2007
- Afanasyev A. N., Poetiçeskiye vozzreniya slovyan na prirodu, Sovremenniy pisatel, Moskova, 1995
- Alptekin A. B., Taşeli Masalları, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002
- Anikin V. İ., Russkaya narodnaya skazka, Hudojestvennaya literatura, Moskova, 1984
- Anikin, V. P., Russkiy folklor, Moskova, 1986
- Belinskiy V. G., Polnoye sobraniye soçineniy, Moskova, 1954, T.5
- Boratav P. N., Tekerleme Türk Halk Masallarının Tipolojik ve Stilistik İncelemesine Katkı, (çev. Yerguz İ.), (hızl. Koz M. S.), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000
- Boratav, P. N., Zaman Zaman İçinde, Yükselen Matbaası, İstanbul, 1958
- Budur, N., Skazoçnaya entsiklopediya, Moskova, 2005
- Elektronik Edebiyat Ansiklopedisi (<http://feb-web.ru/feb/litenc/encyclop/lea/lea-7681.htm>)
- Eleonskaya, E. N., Skazka, zagovor i koldovstvo v Rossii, Moskova, 1994
- Ercilasun A. B., Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991
- Göde, H. A., Yalvaç Masalları, Isparta, 2010
- Günay U., Masal, Türk Dünyası El Kitabı, III. C., Ankara, 1992
- Karadavut, Z., Kırgız Masalları, Konya, 2006
- Meletinskiy, E., Geroy Volşebnoy Skazki, Moskova, 2005
- Nagovitsın A.E., Ponomareva V.İ., Tipologiya skazki, Genezis, Moskova, 2011
- Nikiforov A.İ., Skazka, eye bitovaniye i nositeli, Kapitsa O.İ. Russkaya narodnaya skazka, Moskova-Leningrad, 1930
- Oinas F. J. (çev. Eker G. Ö., Oğuz M. Ö., Özdemir N.), Dünya Halkbilimi Çalışmaları Tarihi, Feryal Matbaacılık, Ankara, 2003
- Önal M. N., Muğla Masalları (Araştırma-İnceleme), Muğla Üniversitesi yayınları, Muğla, 2011
- Özçelik, M., Afyonkarahisar Masalları, Isparta, 2004
- Propp, V. Ya., İstoriçeskiye korni volşebnoy skazki, Labirint, Moskova, 2009
- Propp, V. Ya., Russkaya skazka, LGU, Leningrad, 1984
- Propp, V., Ya., (çev. Gümüş H., Masalların Yapısı ve İncelenmesi, Sevinç Matbaası, Ankara, 1987
- Tolkoviy slovar russkogo yazıka S.İ. Ojegova (<http://www.ozhegov.org>)

- Seyidoğlu, B., Erzurum Halk Masalları, Baylan Matbaası, Ankara, 1975
- Sokolov B., Sokolov Yu., Skazki i pensi Belozerskogo kraya, Moskova, 1915
- Sokolov Yu. M., (çev. Yerke Özer), Folklor: Tarih ve Kuram, Geleneksel Yayıncılık, Ankara, 2009
- Sokolov Yu.M., Russkiy folklor, Moskova, 1941
- Şimşek E., Yukarıçukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırmaları, Kültür Bakanlığı Yayınları, C.1, Ankara, 2001
- Türkçe Sözlük, TDK Yayınları, Ankara, 2009
- Günay, U., Elazığ Masalları (İnceleme), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 1975
- Derleme Sözlüğü, VI, Türk Dili Kurumu Yayınları, Ankara, 1972
- Brjovovskiy A. S., Russkiye narodniye skazki, Belorusskiy Dom Peçati Yayın Evi, Minsk, 2011

EKLER

EK 1 -Türk Masallarının Metinleri

HELVACI GÜZELİ

Bir varmış, bir yokmuş... Evvel zaman içinde zengin bir adamla karısı varmış. Bunların bir kızları ile bir de oğulları varmış.

Bu zengin adam hacca gitmeye niyetlenir. Bunu öğrenen karısı der ki:

‘Efendi, sen hacca gideceksin, oğlanı da alacaksın yanına; bize kim bakacak burada?’

‘Dur hanım, bu gece düşünüyüm de yarın sana cevabını veririm.’

O gece düşünen zengin adam sabah olunca hanımına der ki:

‘Seni ve kızını memleketin en ciddi adamı olan imama emanet edeceğim.’

‘Pekâlâ.’

Kararlaştırdıkları gibi hanımı ile kızını imama emanet eden zenginle oğlu yola çıkarlar. Onlar gittikten sonra imam da sık sık uğrayıp ne lazımsa alıyor. Et lazım oluyor, et alıyor; yemeklik lazım oluyor, yemeklik alıyor. Eksiklerini görüyor.

Bir gün anası evde yokken kız su ısıtmış, yıkanyorken imam da elinde et, gelip içeri girer. Kızı yıkılırken görür. Eti bırakıp geri döner ama, kıza da âşık olur. Camiye gidip yarım yamalak ezanı okur, cemaatle namazı kılmadan gidip bir cadı karısı bulmaya koyulur. Bulduğu cadı karıya:

‘Al sana bir kese altın, der; hacca giden filan adamın kızını bana edeceksin.’

‘İmam efendi o biraz zor, anası o kızını kapıdan dışarı hiç çıkartmaz.’

‘Ne yapacaksan yap, bu işi sen halledeceksin.’

İmamın fazla ısrar etmesi üzerine kadın kabul etmek zorunda kalır. İmam kadına der ki:

‘Sen git, kazanın hamamını kirala.’

Kadın gidip hamamı bir günlüğüne kiralar. Cadı karısı da kızın evine gelir:

‘Aman hanım, bugün hamamda çok eğlentiler olacak, memleketin bütün bekar kızları oraya toplanıp şenlik yapacaklar. Sen de kızını yolla, gelsin.’

‘Kızımın babası ile kardeşi daha yeni hacca gittiler, ben nasıl yollayayım. Herkes bizi ayıplar, olmaz.’

Cadı karısı hamamı çok methettiği için kız da havaslanır:

‘Ana, yolla da ben de gideyim. Orada gençlerle ben de eğleneyim, seyredeyim de geleyim.’

‘Peki, olur.’

Kız hamama lazım olanları bir bohçaya koyar, cadı karı ile yola çıkarlar. Hamama varırlar ki hiç kimse yok. Hamamı تنها gören kız sorar:

‘Hani teyze, hamamda hiç kimse yok.’

‘Kızım erken geldiğimiz isabet oldu, yer alırız. Şimdi herkes gelirse yer kalmaz.’

İkisi soyunup hamama girerler, cadı karısı soğuk suyu bahane edip dışarı çıkar. Kız içinde yalnızca yıkanırken imam içeri girer, imamı gören kız toplanır:

‘Amca bugün burada şenlik varmış, daha kimse gelmedi. Senin ne işin var burada?’

‘Güzelim, kimseyi ne yapacaksın, seninle ikimiz burada eğleniriz.’

Kız hemen vaziyeti anlar, ama anlamamış gibi hareket eder:

‘Peki, gel sen su dök de ben yıkanayım, sonra da ikimiz eğleniriz.’

İmam su döker, kız yıkanır, sıra imama gelir:;

‘Gel ben de seni yıkayayım.’

Kız, imamın başını iyice sabunlar, hamam tasını peştamalın içine koyup imamın kafasına, gözüne vurmaya başlar. İmam ağzı, yüzü kan içinde kalır. Kız dökünüp kurunduktan sonra giyinip evine gelir. Olanları anasına anlatmaz.

İmam bütün gücüyle bağırınca hamamcı yardımına gelir. İmamı siler, temizler, giydirip yolcu eder. İmam o kızgınlık ile hacıya hemen bir mektup yazar: ‘Hacı Efendi, kızını bırakıp gittin, mahalle yosması oldu, bütün milletin diline düştü. Şimdi ise ben baş edemiyorum. Sen buna bir çare bul.’

Yolda mektubu alan adamcağız beyninden vurulmuşa döner, oğluna der ki:

‘Oğlum, ata hakkımı sana haram ederim; git, bacını öldür. Gömleğini kanına batır, bana getir. Yoksa ben o memlekete ayak basmam.’

Kızın kardeşi gelir, uçtan bucaktan sorar. Hep derler ki:

‘Biz o kızın kapıdan dışarı çıktığını görmedik.’

Delikanlı bacısına bir düşmanlık yapıldığını anlar. Bacısına:

‘Haydi der, babamıza karşı gidelim.’

‘Olur ağabey’ der, mantosunu giyip yola düşerler, memleketlerinden çıkarlar, ormanlık bir yere gidince delikanlı kardeşine durumu anlarlar:

‘Bacım, durum böyle böyle, senin başına bu iş gelmiş. Babam senin ölmeni istedi. Gömleğini çıkart, ver bana, Sen de babamın evine gitme. Allah’ın memleketi çok. Ölmektense birinde yaşa, daha iyi.’

Kız ağlayarak gömleğini çıkartır. Kardeşi, tuttuğu bir kuşu kesip kanı ile kızın gömleğini boyar. Kızı orada bırakıp babasının yanına döner.

Kız da kardeşinden ayrıldıktan sonra yoluna devam eder. Karanlık çökünce civardaki alaca kargalardan, vahşi hayvanlardan korktuğu için bir ağaca çıkar.

Kızın çıktığı ağacın altında da bir hark varmış. O memleketin padişahının oğlu her sabah atını o harkta sularmış. O sabah atlar ürküp su içmek istemezler. Oğlan hayret edip suya bakınca içinde bir kız hayali görür, kafasını kaldırır ki ağaçta bir kız.

‘Sen bu Allah’ın dağında, buraya nereden geldin?’

‘Beni alacaksan bu ağaçtan indir, almayacaksan bırak.’

‘Alacağım, söz veriyorum’ deyip kızını ağaçtan indirip kızını saraya götürür. Kırk gün, kırk gece toy düğün edip bunları gerdeğe atarlar.

Bir gün, beş gün derken aradan epey zaman geçer. Bunların üç tane çocukları olur. Kız bir gün penceren önünde otururken ağlamaya başlar, kocası da niye ağladığını sorar:

‘Neyin var hanım?’

‘Üç çocuk anası oldum, anamdan babamdan ayrırım. Bana bir günden bir güne: ‘Seni anana, babana götüreyim de gör’ demedin.’

‘Yahu, senin anan baban var mı?’

‘Tabi var, ben taş oyuğundan çıkmadım ya. Anam da var, babam da var, kardeşim de var; filan memleketteler.’

‘Peki, benim işlerim çok, seni vezirle yollarım. Orada dört ay kalırsın, ananı babanı görür gelirsin.’

Kız, çocuklarını alıp vezirle beraber yola çıkarlar. Yanlarına da bir tabur asker katarlar. Bir iki konaklık yer gidince akşam olur. Vezir kendi çadırı ile kızın çadırını askerlerinkinden daha aşağı çıkartır. Akşam olunca vezir padişah oğlunun karısından yakınlık ister, o da kabul etmez.

‘Çocuğunu keserim’ diye tehdit eder vezir.

‘Kes.’ Diye karşılık verir padişahının oğlunun karısı.

Merhametsiz vezir çocuğun birini keser. Ertesi akşam birini daha keser. Nihayet üçüncü akşam da son çocuğu keser. Kadının kendisine hala yakınlık vermediğine kızan vezir o gece de kadını kesmeye karar verir:

‘Bu gece de seni keseceğim.’

‘Bir abdest alayım, Allah rızası için iki rekat namaz kılayım da beni öyle kes.’

‘Ama kaçarsın?’

‘Kaçmam, istersen belime ip bağla.’

Kızın beline ip bağlar, çadırdan dışarı çıkan şehzadenin karısı ipi bir ağaca bağlayıp gecenin karanlığında olanca kuvvetiyle kaçar. Vezir ipi çeker çeker ki bir türlü gelen olmaz. Bir de ne görsün, ip ağaca bağlı. Sabah olunca:

‘Haydi askerler, dönüyoruz. Padişahın karısı bir dağ kızıydı, çocuklarını alıp dağa kaçtı.’

Vezir geri dönüp saraya gelir: ‘Padişahım sağ olsun, karınız dağ kızı idi, dağa gelince çocukları alıp kaçtı. Olmadı bulamadık.’

Kız babasının memleketine gelir, yolda acıkınca rastladığı bir çobandan yiyecek ister. Çoban da buna ekmeğinden verir. Kız da boynundaki altınlardan birini keserek bir hayvan kesmesini ister:

‘Al bu altını, bana bir davar kes, karnını ver. Gerisi senin olsun.’

Çobandan karnı alan kız bunu başına geçirip bir Keloğlan olur. Çobanla elbiselerini de değişip şehre iner. Dükkanın birinde bir ihtiyarın helva yapıp sattığını görür. Yanına varıp:

‘Beni de yanına çırak alır mısın?’ diye sorar.

‘Var git oğlum işine, ben ekmek parasını zor kazanıyorum. Bir de sana çırak parasını mı vereceğim.’

‘Amca, senin de, benim de rızkımı verecek ancak Allah’tır. Beni yapına çırak al da ben kazanayım, sen ye.’

‘Olur oğlum.’ Helvacının yanına çırak girer. İhtiyara der ki:

‘Şimdi sen bana, ne kadar undan helva olur, ne kadar şeker gider. Bana bunları tarif et.’

İhtiyar buna helvanın nasıl yapılacağını, neden ne kadar katılacağını öğretir. Kız kalkar, soyunur. Dükkanı temizce siler, süpürür. Bütün taşları yıkar, helvayı yapıp taşların üzerine koyar. Sabahleyin ihtiyar gelince şaşırır:

‘Ulan oğlan, sen benim ocağımı batıracaksın; bu kadar unu, bu kadar şekerini niye telef ettin. Ben akşama kadar bir ekmek parası kazanıyorum, bu kadar helva satılır mı?’

‘Senin neyine gerek, sen benim işime karışma. Sen şurada otur.’

Adamcağızı bir köşeye oturtur. O gün dükkan arı kovanı gibi işler. Öğle olmadan helva biter. Helvacı buna çok sevinir:

‘Oğlum, seni buraya Allah mı yolladı, kullar mı yolladı; sen buraya nereden geldin. Sen Hızır mıydın?’

Ertesi gün, daha sonraki günler o kadar çok helva satılır ki bunun adı ‘Helvacı Güzeli’ne çıkar.

Diğer tarafta bunun kocası veziri sıkıştırır: ‘Benim çocuklarımı ne ettinse bulacaksın?’

‘Ne edeyim, dağ kızı idi, çıktı gitti.’

‘Hayır, bunu kabul etmem. Haydi seninle gideceğiz, hangi dağda kaçtı ise orada arayacağız. Memleket memleket dolaşıp arayacağız.’

Bunlar araya araya kızın helva sattığı şehre gelirler. Acıktıkları için çocuklardan lokanta sorarlar. Çocuklar da:

‘Burada lokanta yok, derler lakin burada bir Helvacı Güzeli var, gayet güzel helva yapar. Haydi sizi oraya götüreyim.’

Helvacı Güzeli’ne giderler; sorarlar:

‘Helvacı Güzeli, gayet iyi helva yapıyormuşsun, bizi doyuracak helvan var mı?’

‘Var, olmaz olur mu? Sizin kıyafetinizden yabancı olduğunuz belli. Siz bu gece benim misafirimsiniz.’

Onları yedirir, içirir, karınlarını doyurur; orada oturtur. Helvacı Güzeli’i bunları tanır, onlar bunu tanıyamazlar.

Onlar orada otururlarken dükkana bir adam gelir. Helvacı Güzeli’nin mahallesinden, der ki: ‘ Helvacı Güzeli, filan mahallede helva sohbeti yapacaklar, seni oraya istiyorlar.’

‘Ben bu gece gelemem, benim misafirim var.’

‘Onları da getir, onlar da helva yerler.’

‘Peki, siz misafirlerimi de alın gidin. Bana evi tarif edin, ben helva malzemesini alırl gelirim.’

Onlar beraberce giderler, bu da arkalarından helva malzemesini alır gelir.

Helvacı Güzeli oraya varınca ne görsün...Babası orada, imam orada, vezirle kendi kocasını da zaten kendisi yollamıştı; hepsi bir araya geldiler. Helvacı Güzeli içeri girince hep bir ağızdan bağırırlar:

‘Helvacı Güzeli nerede kaldın?’

‘Ancak gelebildim. Şimdi helva yapmaya başlayacağım. Yalnız benim bir adetim var: Ben helva hazırlayana kadar herkes bir hikaye anlatacak. Sıra bana gelince de haber verirsiniz.’

O helva pişirirken herkes bir hikaye anlatır. Sıra ona gelince seslenirler: ‘Helvacı Güzeli, sıra sana geldi.’

Helvacı güzeli gelip kapının ağzına oturur, içerdekilere der ki:

‘Dışarıda işi olanlar varsa işlerini görüp gelsinler. Ben hikaye anlatırken ne dışarıdan içeriye kimseyi alırım, ne de içeriden dışarıya kimseyi salıveririm.’

Hep beraber Helvacı Güzeli’ni dinlemeye başlarlar, o da kapının arkasına serdiği mindere oturup anlatmaya başlar. Babasının hacca gitmesini, kendilerini imama emanet ettiğini, imamın kendisini yıkanırken gördüğünü anlatır. Söz buraya gelince imam: ‘Benim karnım gidiyor, ben bir dışarı çıkayım.’ der. Kız:

‘Yok öyle iş, seni dışarı çıkartmam, hele otur bakalım.’

Anlatmaya devam eder. Padişah oğlunun kendisini bir ağaçta bulmasını, vezirin bundan yakınlık istediğini, vermeyince çocuklarını kestiğini anlatınca vezir kıvrınmaya başlar: ‘Ben bir dışarı çıkayım.’

‘Olmaz!’ deyip onu da oturtur.

Helvacı güzeli daha fazla anlatamaz. Babasına, ‘Sen benim babamsın’, kocasına da ‘sen de kocamsın’ diyerek başındaki karnı sıyırıp çıkarır. ‘Vezirle imam da benim düşmanım’ der.

Orada ağlaşırlar, kocasının boynuna sarılır. Yiyip içip muratlarına geçerler.

(Sakaoğlu, 2002, s. 445-450)

KEÇİ KIZ

Evvel zaman içinde bir sığır çobanı varmış. Bir de karısı varmış. Bunlar bir gün, sığır güderken bir keçi bulmuşlar. O da tılsımlı bir kızmış. Eve almışlar gelmişler. Bir direğe bağlayıp önüne de ot atıvermişler. Önündeki otu yer beğirmiş. Sığır çobanı ile karısı gidiverdiklerinde keçi postundan çıkar, evi yeri temizler. Aşlarını pişirir. Koyboluverirmiş. Bir gün çobanın elbiselerini yüyecek olmuş. Evde ne kadar kirli esbabları varsa toplamış.

Keçi postuna girip, dereye yıkamaya gitmiş. Orada üstünden postu çıkartıp elbiseleri yümeye başlamış. Dere kenarına da bir Beyoğlu atını sulamaya gelmiş. At kızın şavkından katiyen su içememiş. Beyoğlu bir baksa, bir dünya güzeli çamaşır yıkarmış. Kız, çamaşırını yıkamış, arıtmış eve gelmiş. Keçi postuna girmiş ot yermiş. Beyoğlu da kızı eve girene kadar takip etmiş.

Beyoğlu çobana dünür göndermiş.

‘Kızınızı bizim oğlana verin.’ derlermiş. Çoban da:

‘Yahu bizim kızımız falan yok. Bir keçi bulduk, şoraya bağladık. Daha kepir kepir ot yeyip durur. Onu ne deyip de verelim size.’ dermiş. Beyoğlu:

‘İlle de o keçiyi bana alın’ der. Çoban, keçiyi Beyoğluna vermiş. Beyoğlu keçiyeye düyün etmiş. Boynuzuna bir ip bağlamış davul zurna eşliğinde beğirde beğirde götürmüşler. Beyoğlu eve gelmiş attan inmiş. Anası:

‘Ben evlat besledim. Keçi ile mi evlenecektin?’ diye üzölmüş.

Bir gün oğlanın anasını düğüne okumuşlar.

‘Gelinini de giydir, düğüne gel.’ derler. Kadın da üzölmüş.

‘Eller gelini, kızını giydirir düğüne gider. Ben kiminle gideyim?’ dermiş. Kendisi giyinmiş, düğüne gitmiş. Kız da arkasından keçi postundan çıkıp, beyin atına binmiş. Heybenin bir gözüne üzüm, çerez koymuş. Bir gözüne de keçi topalağı doldurmuş. Düğün evine varmış. Millete üzümü çerezi serpip:

‘Beyin gelini geliyor!’ diye bağırmış. Kayınnasına da keçi topalağı atarmış. Millet üzümü çerezi yermiş. Kayınnası da:

‘Millet üzüm çerez yerken bu keçi topalağı da neymiş’ deyip, şüphelenmiş ve hemen eve dönmüş. Eve varınca bir bakmış ki keçi postu orada duruyormuş. Hemen postu almış ateşe atmış, yakmış. Kız arkadan hemen gelmiş ama postu yanmış. Gelin, dövünmüş, çırpınmış niye yaktın postumu diye ama nafile... Kaynanası da:

‘Sen benim gelinimdin de bugüne kadar niye bildirmediñ? Beni üzdün, keçi sıfatında durdun?’ deyip sitem etmiş. Sarılmışlar, dolaşmışlar. Dün oraya gittim de hala geçinip giderler. (Göde, 2010, s.225)

HANİ YA BACIMIN AYAGI?

Bir varmış, bir yokmuş... Bir adamın bir kızı ile bir oğlu varmış. Bu çocukların anaları ölmüş babaları yeniden evlenmiş. Analık bunlara ne ekmek veriyor, ne aş. Bu çocukların da analarından kalma bir inekleri var, bunu alıp otlatmaya götürürler. İnek beslendikçe bol bol süt verir, çocuklar da bu sütle karınlarını doyururlar. Bu çocuklar adamakıllı etlenirler, bığıl bığıl olurlar. Analığın da bir çocuğu var, o da sararıp soluyor. Analığı bir düşünce alıyor.

“Ben bunlara ekmek vermiyorum, su vermiyorum; bunlar bığıl bığıl bitiyor, bizim çocuk da dünyadan yitiyor. Ne olacak.”

Analık bu çocukları kolluyor, bakıyor ki ineği emiyorlar. Akşam olup da çocuklar eve gelince analık kocasına diyor ki:

“Ben hasta oldum.”

“Ne olacak şimdi?”

“İneği kesersen iyi olurum.”

“İnek, çocukların analarından kaldı, niye kestiriyorsun?”

“Yok, kesilirse iyi olacağım.”

Adam ineği keser, çocuklar da aç kalırlar. Çocuklar sağa sola bir iki dolanırlarsa da yiyecek bir şey bulamazlar.

Bir gün babaları bu çocukları alıp bir yere bırakıp gelir. Bu iki kardeş bir müddet böyle giderler. Oğlan sorar:

“Abla, ben susadım, şuradan su içeceğim.”

“İçme, su canavar izinde göllenmiş, içersen canavar olursun.”

Biraz daha giderler, bir geyik izine rastlarlar. Çocuk dayanamayıp geyik izinden su içer. Hemen tepesinde bir çift boynuz biter, oğlan bir geyik olur. Geyikle kız kardeşi gide gide bir koyun çeşmesine varırlar.

“Eğil selvi kavağım eğil.” der kız, kavak eğilir, başına çıkar. “Doğrul selvi kavağım doğrul.” der kavak doğrulur. Geyik de dağlara çıkar, gider.

Padişahın oğlu atını sulamaya gelir. Kızın şavkı suya vurduğu için at yanaşıp da su içmez. Padişahın oğlu o yana bakar, bu yana bakar, bir şey göremez. Bir de yukarıya bakar ki ne görsün, ayın on dördü gibi bir kız parlıyor. Orada padişahın oğlunun akli bokuna karışır, düşüp bayılır. Gelip padişahın oğlunu ayıktırırlar. Padişah emir verir ki kavak kesilecek. Baltasını alan, nacağını alan kavağı kesmeye başlar. Keserler, keserler, kavağı o gün deviremezler. O gece geyik gelip diliyle kavağı yalar, büsbütün eder. Geyik geçip gider. Devresi gün yine kavağı kesmeye gelirler, bakarlar ki kavak eskisi gibi olmuş. Bir cadı karısı

gelir:

“Durun, siz onu indiremezsiniz. Siz gidin. Ben onu indiririm. Bana biraz un, bir tekne, bir saç, bir de sacayak getirin.”

Gidip cadı karısının istediklerini getirirler. Cadı karısı baslar iş görmeye. Saçayağını ters kurar, teknenin tersinde hamur yağurmaya başlar, sacı ters kurar. Kız dayanamayıp ağaçtan seslenir:

“Nene nene, ne ediyorsun, tersine mi ediyorsun?”

“Ah kızım gözlerim görmüyor, in gel de buraları düzelt git.”

Kız “Eğil selvi kavağım eğil.” deyince kavak eğilir, kız iner. Başar tekneyi doğrultmaya, sacı, sacayağını doğrultmaya. Hemen kızın etrafını sarıp kızı yakalarlar. Kız “Doğrul kavağım doğrul.” derse de kavak doğrulur, kız aşağıda kalır. Padişahın oğlu da kızı alıp gider.

Kırk gün, kırk gece toy düğün edip gerdeğe atarlar. Bir hafta sonra halayık ile köyün kenarındaki göle çamaşır yıkamaya giderler. Çamaşır yıkadıktan sonra halayığa der ki:

“Besleme, gel sen beni yıka, hamam yaptır; sırtımı oğala.”

Hemen elbiselerini hamamlıkta soyunur. Besleme yıkarken ayağıyla göle iteleyiverir, göldeki bir alabalık da bunu yutar.

Besleme kızın elbiselerini giyip eve gelir. Padişahın oğlu zanneder ki hanımı, halbuki besleme. Onlar evde otururlarken geyik bacaya gelir, başlar saymaya:

“Şu eniştemin ayağı, şu beslemenin ayağı; hani ya bacımın ayağı, hani ya bacımın ayağı?”

Besleme padişahın oğluna der ki:

“Kalk şu geyiği cellat et!”

“Niye, o senin kardeşin değil mi?”

“Yok, o benim kardeşim filan değil.”

Padişahın oğlu kalkar, asker düzer. Yarındası gece geyik yine gelir, fakat etrafı sarılı:

“Bu kel halayığın ayağı, bu da eniştemin ayağı; hani ya bacımın ayağı, hani ya bacımın ayağı?” deyince etrafı saran askerler geyiği yakalarlar. Cellatlar hazır, bıçaklar hazırlanmış. Geyik eniştesine der ki:

“Bana biraz müsaade et.”

“Hay hay edeyim.”

Geyik gölün kenarına gider, padişahın oğlu da arkasında. Geyik göle döner:

“Usturalar gılevlendi,

Boynuma “Gel” eylendi,

Ne durursun bacım, ne durursun çık gel.” der. Gölden de cevap gelir :

“Kel halayık yitti beni,

Alabalık yuttu beni,
Sultan Süleyman kucağında,
Altın tas elinde,
Nasıl çıkayım kardeş, nasıl çıkayım.”

Padişahın oğlu bu konuşmaları işitir. Ertesi gün bütün gölü boşaltırır, içinden bir alabalık çıkar. Alabalığın karnını yararlar, içinden hanımı çıkar. Elbise giydirebilirler, evlerine dönerler. Kel halayığa da derler ki:

“Deli katırla mı giderebilirsin, eğri saplı bıçakla mı?”

“Eğri saplı bıçak gerdanına uğrasın, deli katırla giderim.”

Maya kazanını deli katırın kuyruğuna bağlarlar, kel halayığı da içine bindirirler; deli katıra bir kamçı vurup havalandırırılar. Kel halayığın en büyük pırtığı kulak kadar kalır.

Sizlere sağlık, bize selamet.

(Sakaoğlu, 2002, s.378-380)

TÜYLÜCE

Bir varmış, bir yokmuş... Vaktin zamanın birinde bir padişah varmış. Bu padişah bir gece hanımıyla yatakta iken aralarında şöyle bir konuşuk geçer:

“Efendi ben senden evvel ölürsem, benim ayakkabılarım kimin ayağına olursa benim yerime onunla evleneceksin.”

“Peki hanım.”

Aradan günler geçer; bu hanımın vakti tamam olur, vefat eder. Padişah da hanımıyla konuştuklarını unutmaz, ayakkabılarını bir gezici tellalın eline verir. “Bunları bütün memlekette dolaştır, kimin ayağına olursa onu alacağım.” Tellal bütün memleketi dolandırmış, fakat kimsenin ayağına olmamış. Kimin ayağına büyük, kimininkine ise küçük geliyor. Tellal yedi gün sonra geri gelir:

“Padişahım, hiç kimsenin ayağına olmuyor.”

“Peki oğlum, bırak oraya.”

Aradan bir müddet geçer. Padişahın kızı bir gün evi süpürürken anasının ayakkabılarını giyer, bakar ki tam kendi ayağına göre. Kız ağlamaya başlar, babası kızına sorar:

“Kızım niye ağlıyorsun?”

“Baba niye ağlamayayım, annemin ayakkabılarını giydim de bana tamam karar geldi.”

“Eh öyleyse kızım ben seni alacağım.”

“Baba delirdin mi sen, sen bir memleketin padişahı olasan da hiç öyle iş olur mu? Bizim şeriatımıza, memleketimize yakışır mı?”

“Hayır kızım, ananın vasiyeti yerde kalmasın, alacağım ben seni.” “Günahtır baba, başka bir şey yaparız.”

“Hayır kızım, ben seni alacağım!”

“E... Peki, mademki beni alacaksın kırk gün bana mühlet ver.” Bu kırk gün içinde kız gidip bir çoban buldu.

“Çoban ben sana altın vereyim, bana bir koyun kes, öyle bir deri yap ki ayaklarımın altından iliklensin. Gözüme göz, ağzıma ağız yeri yapacaksın.” “Peki, yapayım.”

Çoban öyle bir deri yaptı, öyle bir deri yaptı ki ağzında ağız, gözünde göz yeri vardı. Kıza verip parasını aldı. Deriyi alan kız doğruca hazineye gelir. Boynuna, koltuğuna hep altın doldurur, çobanın yaptığı kılıfı da giyinir. Babası orada yokken çıkıp gider.

Az gider, uz gider, babasının memleketinden çıkıp başka bir padişahın memleketine gider, bir taşın dibine siper alıp oturur. O memleketin padişahının oğlu da o gün avdaymış. Bir taşın oyuğunda Tüylüce’yi görür. Bakar ki ne insana benzer, ne de köpeğe, ayıya; hiçbir şeye

benzemez. Dört elli bir adam. Bunu alıp eve getiriyor.

“Ben avımı buldum ana, bu Tüylüce burada yatacak. Ne pişirirseniz ona da yedireceksiniz. Döğme yok, söğme yok, kapıya çıkarma yok. Bunu burada besleyeceksiniz. Bu avın da bir hayrı vardır.”

Bir müddet sonra padişahın ailesi Tüylüce’yi bir düğüne götürmek ister. O da işaretle: “Ben gelemem, tüylerimi çekerler. Nasıl geleyim?” der. Tüylüceyi evde bırakıp onlar giderler.

Onlar gittikten sonra Tüylüce nikabını ayaklarının altından çözer. Yeni elbiseler giyip düğün evine gider. Sora sora orayı bulup içeriye girer. Bir ara padişahın hanımı bunu görür, hemen yanına yaklaşır sorar:

“Kızım sen nerelisin?”

“Ben Türkmen kızıyım, çadırımız aşağıda kurulu. Düğünün sesini duydum da geldim.”

“Kaç gün kalacaksınız kızım?”

“Birkaç gün kalacağız.”

Daha sonra düğün devam ederken Tüylüce kimseye görünmeden eve gelip nikabına giriyor. Düğün bitip de padişahın ailesi eve gelince bu kıza der ki: “Oy Tüylüce, gözlerin patlasın. Sen niye bizimle beraber gelmedin, bir Türkmen kızı geldi ki dünya güzeliydi; sen de görürdün bizimle.” O da işaretle: “Dünya Güzeline ne yapayım ben?” der.

Kadın oğluna bu kızın güzelliğinden bahseder.

“Aman oğlum, düğüne bir Türkmen kızı geldi ki öyle güzel öyle güzel. Doğan aya “Dur!” diyor, tam sana münasip bir kız idi.”

“Ana öyleyse o düğüne yarın beni de götür.”

Ertesi gece padişahın oğluna bir kadın elbisesi giydirip düğüne götürüyorlar. Onlar gider gitmez Tuylüce de nikabını çıkartıp başka bir elbise giyerek düğün evine koşar. Oyun başladığı zaman padişahın oğlu Tuylüce’ye yaklaşır der ki:

“Gel, elimden tut da beraber kardeşlik olalım?”

Orada birbirlerinin parmaklarına birer yüzük takarlar. Düğünün sonlarına doğru Tüylüce yine kimseye görünmeden eve gelip nikabına girer.

Ertesi gün padişahın oğlu anasına Türkmen çadırlarının olduğu tarafa gidip düğündeki Türkmen kızını arayacağını söyler. (Çıkar gider-aramaya. Gider ama, nerde bulsun, Türkmen ne arasın. Eve gelip anasına:

“Ana, der bana ekmek yapın; ben vezirleri yanıma alıp seyahate çıkacağım. Ben bu kıızı bulacağım.”

Yola çıkmadan önce buna ekmek yaparlar. Tüylüce de bir parça hamur alıp bir ekmek de o yapar, içine de düğünde oğlandan aldığı yüzüğü koyar. Yola çıkacağı zaman ekmeği

padişahın oğluna verir. Yola çıkarlar. Kırk gün, kırk gece dolanırlar, sonunda öyle bir memlekete gelir ki ekmek bulamazlar. Tüylüce'nin ekmeği aklına gelir:

“Benim cebimde Tüylüce'nin ekmeği vardı. Tuylüce de ellerini sürdürü ama açlık, ne yapalım.”

Tüylüce'nin yaptığı ekmeği çıkarıp yemeye başlar. Ekmeği keserken bir de ne görsün! Düğünde Türkmen kızının parmağına taktığı yüzük?..

“Bizim nasip bizim evdeymiş, ben bilememişim. Kırk gündür yok yere dolaşmışım. Arkadaşlar, haydi dönüyoruz.”

Arkadaşlarına meseleyi duyurmadan geri dönerler. Eve gelince anasına der ki:

“Ana çok uykusuzum, yatacağım, bir börek bağla da Tüylüce ile gönderiver. Yanıma da kimse gelmesin, boynunu vururum.”

Oğlan odasına çıkınca anası bir börek bağlayıp Tüylüce'yi çağırır. “Tüylüce, bunu götür, ağabeyin bunu yesin.”

Tüylüce hemen anlıyor, gitmek istemez.

“Hayır, ben gitmem tüylerimi köpekler kaparlar.”

“Biz de seninle gideriz.”

“Tüylüce'yle beraber saraya giderler, diğerleri dönüp gelirler. Tüylüce içeri girer girmez padişahın oğlu kapıyı keser:

“Gel buraya, çıkar nikabını!”

“Sen derini çıkar, ben de nikabımı çıkarayım, hiç çıkar mı?”

“Hayır, çabuk çıkar nikabını!”

Padişahın oğlu kızı eğip ayağının altındaki düğmeleri çözer, nikabını çıkarır ki ne görsün, düğündeki Türkmen kızı meğer kendi evlerindeki Tüylüce imiş. Oğlan kızı görünce düşüp bayılır.

Anası da, Tüylüce gecikince gidip bir bakmak ister.

“Gidip bir bakayım, Tüylüce gelmedi. Köpekler yer de oğlan bizi döğer.” Kadın gelip oğlunun odasına girer. Bakar ki düğündeki kız oturuyor, oğlu da bayılmış, yerde yatıyor.

“Kızım, bu ne hal?”

Kız, ellerini oğlanın yüzüne sürerek ayıltır. Oğlan ayılınca kız başından geçenleri anlatır.

Hemen düğün kurulup kırk gün, kırk gece düğün yaparlar, muratlarına ererler.

(Sakaoğlu, 2002, s.394-396)

EK 2- Rus Masallarının Metinleri

KROŞEÇKA-HAVROŞEÇKA

Biliyor musunuz, bu dünyada hem iyi insanlar, hem daha kötü insanlar, hem de ne Tanrıdan korkan ne de kardeşinden utanan insanlar var. Kroşeçka-Havroşeçka işte böyle insanlarla karşılaştı. Küçükken öksüz kaldı; bu insanlar onu evlerine aldılar, yemek verdiler ama dünyayı ona zindan ettiler; her gün bolca iş verip canını çıkardılar; o, hem masayı kurar toplar, hem de herkesin her işine yardım ederdi.

Üvey annesinin üç kızı vardı. Büyüğünün adı Odnoglazka/Tek Gözlü'ydü, ortancanındaki Dvuglazka/ İki Gözlü'ydü, en küçüğünün ise Triglazka/ Üç Gözlü'ydü. Bu kızların yaptığı iş sadece kapının önünde oturmak ve sokağı seyretmektir; Kroşeçka-Havroşeçka onlara çalıştı, onlar için elbise dikti, onlar için iplik eğirdi ve dokudu, ama hiçbir zaman bir tane iyi kelime bile duymadı. Buydu en fazla canını acıtan; vuran da iten de vardı, ama selam veren veya teşvik eden kimse yoktu!

Kroşeçka-Havroşeçka bazen kıra gider, alaca ineğine sarılır, onun boynuna başını koyar ve hayatının ne kadar zor olduğunu anlatır: 'İnek-anneciğim! Beni döverler, ayıplarlar, ekmek vermezler, ağlamama da izin vermezler. Yarına kadar eğirmek, dokumak, kastarlamak ve rulo yapmak için beş pud⁵² verdiler'. İnek ise ona şöyle bir cevap verir: 'Güzel kız! Benim bir kulağıma gir, diğerinden çık; her şey yapılmış olacak'. Hep öyleydi. Güzel kız ineğin kulağından çıkınca her şey hazır; hem dokunmuş, hem kastarlanmış, hem de rulo yapılmış. Kız, üvey annesine götürür; o, bakar, ıhlar, sandığa koyar ve üvey kızına daha da fazla iş verir. Havroşeçka, yine ineğin yanın gider, bir kulağından girer diğer kulağından çıkar, her şeyi hazır bir şekilde alır ve üvey annesine götürür.

Üvey anne hayret eder, Odnoglazka/Tek Gözlü'ydü çağırıp der ki: ' Benim hoş kızım, güzel kızım! Öksüze kim yardım ediyor; hem dokuyor, hem eğiriyor, hem de rulo yapıyor?' Tek Gözlü, üvey kızla birlikte ormana gitti, onunla birlikte kıra gitti; annesinin isteğini unuttu, güneşte uyku bastırdı, otun üzerinde uzandı; Havroşeçka ise söyleyip duruyor: ' Uyu göz, uyu göz!' Göz uyudu; Tek Gözlü uyurken, inek hem dokudu, hem de kastarladı. Üvey anne hiçbir şeyi öğrenmedi, İki Gözlüyü gönderdi. Bunu da güneşte uyku bastırdı ve otun üzerinde uzanıp annesinin isteğini unutup gözlerini kapattı. Havroşeçka ise ninni söylemeye başlar: 'Uyu göz, diğeri de uyu!' İnek hem dokudu, hem kastarladı, hem de rulo yaptı. İki Gözlü hala uyuyordu.

⁵² 16,38 kiloya eşit ağırlık birimi

Üvey anne kızdı, üçüncü gün için Üç Gözlü'yü gönderdi, üvey kızına daha da çok iş verdi. Üç Gözlü, büyük ablaları gibi, biraz hopladı zıpladı, ondan sonra otun üzerine uzandı. Havroşeçka, ninni söylemeye başlar: 'Uyu bir göz, uyu diğeri!', üçüncüsünü de unuttu. İki göz uyudu, üçüncüsü ise bakıyor ve her şeyi görüyor; güzel kızın ineğin bir kulağından nasıl girdi, diğerkulağından nasıl çıktı, hazır keten bezlerini nasıl eline aldı. Tüm gördüklerini annesine anlattı; üvey anne sevindi, ertesi gün kocasının yanına gitti: 'Alaca ineği kes!' dedi. Adam şöyle kıvrılır, böyle kıvrılır. 'Hanım, senin aklın yerinde mi? İnek genç, iyi!' der, ama hanımı 'Kes!', diyor başka da bir şey demiyor. Bıçak biledi...

Havroşeçka ineğin yanına koştı: 'İnekçiğim-anneciğim! Seni kesmek istiyorlar.' 'Güzel kızım, etimi yeme, kemiklerimi topl, onları bir beze koy, bahçeye dik ve beni hiçbir zaman unutma; her sabah bu kemikleri sula.' Havroşeçka her şeyi ineğin dediği gibi yaptı. Aç kaldı, ineğin etini ağzına almadı; bahçedeki kemikleri her sabah suladı, onlardan da bir elma ağacı büyüdü, o kadar güzeldi ki! Elmalar dolgun dolgun, yaprakçıkları altın, dalları gümüş rengindeydi. Yanından kim geçerse geçsin yanında durur, yanına kim yaklaşırsa yaklaşsın hayranlıkla bakardı.

Bir gün kızlar bahçede gezerler. O sırada bir şehzade geçer. Zengin, kıvrıcık saçlı, yakışıklı bir genç. Elmaları görünce kızlara: 'Güzel kızlar! Bana kim elma getirirse onunla evleneceğim', dedi. Üç kız kardeş elma ağacının yanına koştular. Elmalar ise elle koparılacak kadar aşağıdayken aniden yukarı çıktılar, başlarının üstünden çok yüksekti. Kız kardeşler onları düşürmek isterler, gözlerine yapraklar girer; koparmak isterler, dallar saç örgülerini çözer; ne kadar çabaladıysa, ellerini yaraladılar, ama yukarıdan bir tane elma bile alamadılar. Elma ağacının yanına Havroşeçka gelince dallar eğildi, elmalar aşağıya indi. Havroşeçka şehzade ile evlenip mutlu bir şekilde ve hiçbir dert bilmeden yaşamaya başladı.'

(Af. No.100)

KAZLAR-KUĞULAR

Bir varmış, bir yokmuş karı koca yaşamışlar. Onların küçük kızı ve oğlu varmış.

Annesi kızına ‘Kızım, biz işe gidiyoruz, sen ise kardeşine iyi bak! Bahçeden başka bir yere gitme sakın! Sana hediye olarak güzel bir başörtüsü alırlız!’ demişler.

Annesi ve babası gittikten sonra küçük kız annesinin dediklerini unutuvermiş, kardeşini pencerenin altındaki çimenliğe oturarak sokağa çıkmış. Bol bol oynayıp eğlenmiş.

İşte o zaman kazlar-kuğular gelmişler! Küçük kardeşi alıp kanatların üzerinde götürmüşler. Kızımız döndüğünde bir bakmış – kardeşi yokmuş! ‘Eyvah!’ diyerek oraya buraya bakmış – yokmuş işte!

Kardeşini aramaya koyulmuş; ağlamış, annemiz ve babamız kızacak diye tehdit etmiş, ama kardeşinden hiçbir haber alamamış.

Geniş bir tarlaya çıktığında gökte uzaklaşan kazlar-kuğuların karanlık bir ormanın arkasında kayıp olduğunu görmüş. İşte o zaman anlamış ki, kardeşini bu kazlar-kuğular götürmüşler. Onların uzun zamandır küçük çocukları kaçırdıklarına dair kötü namları duyulmuş. Küçük kız peşlerinde koşmaya koyulmuş. Koşa koşa bir sobaya varmış.

‘Soba! Kazlar-kuğuların nereye uçtuğunu söyle!’ demiş.

Soba ise ‘Çavdar böreğimin tadına bakarsan söylerim!’ diye cevap vermiş.

‘Niye çavdar böreğini yiyeyim ki! Babamın evinde buğday unundan yapılmış börekler bile yenmez.’

Soba ona bir şey dememiş. Kızımız ise koşmaya devam etmiş. Bir bakmış karşısında elma ağacı.

‘Elma! Kazlar-kuğuların nereye uçtuğunu söyle!’ demiş.

‘Benim orman elmalarımından yersen söylerim’.

‘Babamın evinde bahçe elmaları bile yenmez...’

Elma ağacı ona bir şey dememiş. Kız ise koşmaya devam etmiş. Bir bakmış karşısında kıyıları kisel olan süt nehri geçiyor.

‘Süt nehri, kisel kıyıları! Kazlar-kuğular nereye gittiler?’

‘Benim sade kiselden içersen söylerim.’

‘Babamın evinde kaymaklı süt bile içilmez...’

Tarlaları, ormanları geze durmuş. Akşam oluyormuş, yapacak bir şey yok, artık eve dönmeli. Tam eve gidecekken etrafında dönen tavuk ayaklı tek pencereci kulübeyi görmüş.

Kulübede Baba Yaga isimli yaşlı bir nine iplik eğiriyormuş. Peykenin üzerinde oturan kardeşini gümüş elmalarla oynuyormuş.

Kız kulübeye girmiş.

‘Merhaba, nineciğim!’ demiş.

‘Merhaba, küçük kız! Neden benim yanıma geldin?’

‘Ben ormanları, bataklıkları gezdim, elbisemi ıslattım, ısınmaya geldim.’

‘Sen şimdilik ipliği eğirmeye otur, kızım.’

Baba Yaga ona iği verip gitmiş. Kız ipliği eğirirken sobanın arkasından farecik çıkıp ona ‘Küçük kız, küçük kız! bana biraz lapadan verir misin? Ben sana iyilik yapacağım.’ demiş.

Kız ona biraz lapa verdikten sonra farecik ona

‘Baba Yaga hamamı hazırlamaya gitmiş. Seni iyice yıkayıp, sobaya koyacak ve kızartarak yiyecek, sonra da kemiklerinin üstünde oynayacak.’ demiş.

Kız korkudan donakalmış, ağlıyormuş. Farecik ise ona yine

‘Hiç beklemeden kardeşini al ve çabucak uzaklaş buradan! Ben ise senin yerine ipliği eğiririm.’ demiş.

Kızımız kardeşini alıp hızlıca gidivermiş. Baba Yaga ise pencereye gelip ‘Küçük kız, ipliği eğiriyor musun?’ diye sorarmış.

Farecik ise ona ‘Eğiriyorum, nineciğim...’ diye cevap verirmiş.

Baba Yaga hamamı hazırlayıp kızını almaya gitmiş. Bir de bakmış ki kulübede kimse yokmuş. Baba Yaga ‘Kazlar-kuğular! Peşlerinde uçun! Kız kardeşini alıp gitmiş!’ diye bağırmaya başlamış.

Bu sırada kızımız kardeşiyle birlikte süt nehrine varmış. Kazlar-kuğuların yaklaştığını görmüş.

‘Nehir annem! Beni sakla!’

‘Benim sade kiselden iç.’

Kızımız ondan yiyip teşekkür etmiş. Nehir ise onu kisel kıyının arkasında saklamış.

Kazlar-kuğular onları görmeden üstünden geçmişler.

Kızımız kardeşiyle yine koşmaya başlamışlar. Kazlar-kuğular ise dönüp karşılıklarına uçuyorlarmış, az kaldı onu yine göreceklermiş. Ne yapsınlar? Felaket! Orada da elma ağacı duruyormuş.

‘Elma anne, sakla beni!’

Benim orman elmalarımın ye.’

Kızımız elmadan hızlıca yiyip teşekkür etmiş. Elma ağacı ise onları kendi dallarıyla örtüp yapraklarının altında saklamış.

Kazlar-kuğular onları görmeden üstünden geçmişler.

Kızımız yine yola devam etmiş. Koşa koşa yolunu epeyce azaltmış. O arada yine kazlar-kuğular onu görüp bağırarak saldırmış, kanatlarıyla vurmaya başlamışlar, az kalsın kardeşini elinden alacaklarmış.

Kızımız sobaya varmış.

‘Soba anneciğim! Sakla beni!’

‘Çavdar böreğimin tadına bak.’

Kızımız çabucak böreği ağzına atıvermiş ve kardeşiyle sobanın girişine saklanmış.

Kazlar-kuğular ise etrafında bağıra bağıra uça durmuşlar. Sonunda elleri boş Baba Yaga’ya geri dönmüşler

Kızımız sobaya teşekkür edip kardeşiyle beraber eve varmışlar.

O sırada da annesi babası gelmişler.

(Brjovskiy, 2011, s.146)

HİÇ GÜLMEYEN PRENSES

Dünya ne kadar büyükmüş! Hem zengin, hem de fakir var bu dünyada, bir de herkese yer varmış. Tanrı da herkese özenle bakar ve tek tek değerlendirirmiş. Lüks içinde yaşayanlar hep tatil yapar, bahtı kara olanlar ise hep çalışırlarmış. Herkesin kendi kısmeti varmış!

Bir varmış, bir yokmuş... Çar odalarında yüksek sarayda bir Hiç Gülmeyen Prenses yaşarmış. Hayatı ne kadar ihtişamlı, ne kadar zengin ortamda geçiyormuş bir bilseniz! Her şeyi varmış, ne isterse hepsi parmağın ucundaymış. Ama hiç gülmüyor, gülümsemiyormuş bizim Prenses, kalbi hiç sevinç duygusunu hissetmemiş.

Çar-babanın kalbi hep üzgün kızını görmeye dayanamamış. Sarayını onun misafiri olmak isteyen herkese açıp ‘Kızımı, onu güldürebilenle evlendireceğim.’ demiş. Çar bunu söyler söylemez saray kapılarındaki halk hemen hareketlenmiş! Çarlığın her dört tarafından prensler, krallar, soylular, askerler ve sıradan halk gelmeye başlamış. Ne ziyafetler, ne eğlenceler tertip edilmiş, ama Prenses hiç gülmemiş.

Çarlığın diğer ucunda, kendi köşesinde, kendi halinde, dürüst bir şekilde çalışan biri yaşarmış. Sabahları evin avlusunu temizlermiş, akşamları çobanlık yaparmış, yani hep çalışırmış. Sahibi zengin, dürüst bir adammış, parasını tam verirmiş. Yıl biter bitmez masaya bir çuval para koyup çalışana ‘Ne kadar istersen al buradan!’ diyerek odadan çıkmış. Çalışan ise masaya yaklaşip hem tanrı karşısında günah işlememek, hem de hak etmediği paraları almamak için ne kadar alsam diye düşünmeye başlamış. Tek bir akçe almış. Onu elinde sıkıca tutarak biraz su içmek için kuyuya eğilmiş, o tek bir akçe düşüp kuyunun ta dibine batmasın mı?

Fakirimiz tamamen parasız kalmış. Başka bir insan bu durumda ağlarmış, üzüntüden intihara bile kalkarmış, ama bizim çalışan bunlardan değil işte! ‘Her şeyi bize tanrı gönderiyor, o kime ne vermek gerektiğini daha iyi bilir: birine para verir, birinden ise alır. Demek ki yeteri kadar iyi çalışmamışım! Şimdi daha çok çaba göstereceğim!’ demiş. Ve daha büyük hırsıyla işe koyulmuş. Bir sene daha geçmiş, yine patronu masaya bir çuval para koyup ‘Canın istediği kadar bu paradan al!’ diyerek odadan çıkmış. Çalışan yine hem tanrı karşısında günah işlememek, hem de hak etmediği paraları almamak için ne kadar alsam diye düşünmeye başlamış. Yine tek bir akçe almış. Onu elinde sıkıca tutarak biraz su içmek için kuyuya eğilmiş, o tek bir akçe düşüp kuyunun ta dibine batmasın mı? Bu sefer çok daha iyi çalışmaya başlamış. Geceleri uyumaz, gündüzleri yemek yemez olmuş. Bir bakarsın ki yan komşuların tarlalarındaki buğdaylar hep kurumuş, hayvanlar bakımsız, atları öleyazmışlar. Ama patronunun tarlaları ise sapsarı, hayvanları pırıl pırıl, atları capcanlıymış! Patronu tabi bunun için kime teşekkür borçlu olduğunu çok iyi anlamış. Üçüncü sene bittiğinde o yine

masaya bir çuval para koyup ‘Çalışan kardeş! Canın istediği kadar bu paradan al! Sen çalışıyorsun, para da senin’ diyerek odadan çıkmış.

Çalışan bu sefer de bir akçe alıp su içmeye kuyuya gitmiş. Tam eğilirken bir bakmış daha önce kaybettiği 2 akçe suyunun üstüne çıkmış, elinde ise şimdi aldığı para da var. Onları alıp tanrının, bu kadar çalıştığı için kendisine hediye verdiğinin farkına vararak sevinmiş. ‘Dünyayı görme, insanları tanıma zamanım gelmiş artık!’ diye düşünüp gözlerinin gördüğü yöne doğru yürümeye başlamış. Tarlayı geçerken yanına fare gelip ‘Canım oğlan, yakışıklı oğlan! Bana bir akçe verir misin? İleride işine yararım!’ demiş. Çalışan ona parayı verip yola devam etmiş. Ormanı geçerken yanına böcek gelip ‘Canım oğlan, yakışıklı oğlan! Bana bir akçe verir misin? İleride işine yararım!’ demiş. Çalışan ona da parayı verip yola devam etmiş. Nehri yüzerek geçerken yanına yayın gelip ‘Canım oğlan, yakışıklı oğlan! Bana bir akçe verir misin? İleride işine yararım!’ demiş. Çalışan onun ricasını da geri çevirmeyip son parasını vermiş.

Nihayet şehre gelmiş! Her taraf insan, kapı dolu! Çalışanımız her şeye bakakalmış, nereye gitmek gerektiğini bilememiş. Tam da karşısında gümüş ve altınla süslenmiş çar sarayı varmış. O sırada Hiç Gülmeyen Prenses pencereden çarşıya bakarken çalışanımızı görmüş. Ne yapsın zavallı. Başı dönmeye başlamasın mı, uykusu gelmesin mi, bu sırada tam da çamura düşmesin mi bizim oğlan? Birden bire bilinmedik bir yerden büyük bıyıklı yayın, arkasından dede-böcek, sonra da minik farecik hep beraber yanına gelmişler. Ona bakıyor, hizmet ediyorlarmış. Farecik elbiseni çıkartıyor, böcek çizmelerini temizliyor, yayın etrafındaki sinekleri kovalıyormuş. Hiç Gülmeyen Prenses onların hizmetlerine bakarken birden bire gülmeye başlamış. Çar, ‘Kızımı kim güldürmüş?’ diye sormaya başlamış. Biri ‘Ben!’, diğeri ise ‘Ben!’ diye bağırırken Hiç Gülmeyen Prenses, çalışanımızı işaret ederek ‘Hayır! Bu adam!’ demiş. Aniden onu saraya almışlar ve bizim çalışanımız çarın karşısında kendini buluvermiş! Çar sözünü tutup onu Hiç Gülmeyen Prensesle evlendirivermiş. Ben de diyorum ki acaba olanlar çalışanımızın rüyaları mıymış? Tamamen gerçektir bunlar, sizi temin ederim! Yeter ki inanın!

(Af. No.297)

GÜZEL VASILISA

Bir krallıkta bir tüccar yaşarmış. On iki sene evli kalmış ve sadece tek bir kızı, Güzel Vasilisa varmış. Annesi öldüğünde kız sekiz yaşındaymış. Ölmeden önce tüccarın karısı kızını çağırması ve yorganının altından bir bebek çıkarıp kızına vermiş ve şöyle demiş: ‘Beni dinle, Vasilisa’cığım! Bu son sözlerimi hatırla ve yerine getir. Ben ölüyorum ve bir anne hayır duasıyla beraber sana şu bebeği bırakıyorum; onu her zaman yanında tut ve hiç kimseye gösterme; başına bir dert geldiği zaman karnını doyurup ondan bir tavsiye iste. Bebek yemeğini yer ve derdine nelerin çare olacağını sana söyler.’ Ondan sonra annesi kızını öpmüş ve can vermiş.

Tüccar, karısının ölümünden sonara, olması gerektiği gibi, yas tutmuş ve sonrasında da tekrar nasıl evleneceğini düşünmeye başlamış. Kendisi iyi bir adamdı bu yüzden bir sürü kız bulundu ama herkesten çok bir dul hoşuna gitmişti. Dulun yaşı ilerlemiş, neredeyse Vasilisa’yla yaşıt iki kızı varmış – demek ki hem ev hanımı hem de anne olarak tecrübeliymiş. Tüccar o dulla evlenmiş ama yanılmıştı ve sevgili Vasilisa’sı için iyi bir anne getirememişti. Vasilisa bütün kasabanın en güzel kızıymış. Üvey annesi ve kız kardeşleri onun güzelliğini kıskanır, zayıflasın ve rüzgârla güneşten kararsın diye onu ağır işlerde çalıştırır, hiç nefes aldırılmazmış!

Vasilisa ise hiç şikâyet etmeden her şeye dayanır ve gün geçtikçe daha da güzelleşir, daha da dolgunlaşmış, o sırada kızları ile üvey annesi ise hanımefendiler gibi hiçbir şey yapmadan oturmalarına rağmen öfkeden hep zayıflar çirkinleşirlermiş. Ama bu nasıl olurmuş? Vasilisa’ya annesinin verdiği bebek yardımcı oluyormuş. Bebeğin yardımı olmadan kız asla bütün işlerle başa çıkamazdı! Vasilisa bazen kendi yemez, bebeğine yedirmiş. O, en tatlı lokmayı saklar ve gece vakti herkes yattıktan sonra, yattığı kilerin kapısını kilitleyip bebeğine yemek yedirir ve şöyle dermiş: ‘Al bebeğim, ye de derdimi dinle! Babamın evinde yaşıyorum, hiç mutluluk yok benim için, kötü üvey anne beni yeryüzünden silmek istiyor. Ne yapacağım, nasıl yaşayacağıma dair bana bir akıl ver’. Bebek yemeğini yer, ondan sonra da Vasilisa’ya akıl verir. Onu avutur ve sabah olunca Vasilisa yerine tüm işleri yaparmış. Vasilisa sadece gölgede dinlenir, çiçekler toplarmış. Bu arada bir de bakmış ki bahçeler çapalanmış, lahana sulanmış, kuyudan su getirilmiş, fırın yakılmış. Bebeği Vasilisa’ya güneş yüzünü yakmasın diye bir de ot gösterirmiş. Bebekle Vasilisa’nın yaşantısı pek güzelmiş.

Aradan birkaç sene geçmiş, Vasilisa büyümüş ve gelin olmuş. Şehrin bütün gençleri Vasilisa’yı istemeye geliyorlar, üvey kardeşlerine kimse bakmıyormuş. Üvey annesi her zamankinden daha çok kudurur ve tüm taliplere ‘Ablalarından önce küçüğü evlendirmem’

diye bir cevap verirmiş. Talipleri gönderdikten sonra da öfkesini Vasilisa'yı döverek çıkarırmış.

Ve bir gün tüccarın ticari işleri için uzun bir süreliğine evden gitmesi gerekiyormuş. Bunun üzerine üvey anne başka bir eve taşınmış. O evin yakınında kara orman varmış ve ormandaki açıklıkta bir kulübe varmış. O kulübede Baba Yaga yaşarmış: hiç kimseyi yanına yaklaştırmaz ve insanları da piliçler gibi yermiş. Yeni yerine yerleştikten sonra üvey annesi bir bahane uydurup nefret ettiği Vasilisa'yı hep ormana gönderirmiş ama kız her seferinde sağ salim eve dönermiş: bebeği ona yolu gösterip Baba Yaga'nın kulübesine yaklaşmasına izin vermezmiş.

Sonbahar gelmiş. Üvey anne üç kızdan her birine gece işi vermiş – birine dantel yaptırmış, diğerine çorap ördürmüş, Vasilisa'ya ise iplik eğirtmiş ve bir de herkese ödev vermiş. Kızların çalıştıkları yerde bir mum bırakıp evde tüm ışıkları söndürmüş ve uyumaya gitmiş. Kızlar çalışıyormuş. Bir an mumda kömür birikmiş ve üvey kardeşlerinden biri mumu düzeltmek için pense almış ve bunun yerine tıpkı annesinin tembihlediği gibi sanki yanlışlıkla mumu söndürmüş. 'Şimdi ne yapacağız biz?' diyorlarmış. 'Bütün evde ışık yok ama ödevlerimiz daha bitmedi. Gidip Baba Yaga'dan ışık almamız lazım!' Dantel ören kız 'Toplu iğnelerimin verdiği ışık bana yeter! Ben gitmem' demiş. Çorap ören kız da, 'Ben de gitmem, şişlerimin verdiği ışık bana yeter!' demiş. İkisi de 'O zaman sen gidip ışık alacaksın, Baba Yaga'ya git!' diye bağıırıp Vasilisa'yı odadan dışarı kovmuşlarmış.

Vasilisa kilerine gitmiş hazırladığı akşam yemeğini bebeğin önüne koymuş ve şöyle demiş: 'Al bebeğim, ye de derdimi dinle! Beni ışık almam için Baba Yaga'ya gönderiyorlar, Baba Yaga beni yer!' Bebek karnını doyurmuş, gözleri iki mum gibi parlamaya başlamış. 'Korkma, Vasilisa'cığim!' demiş. 'Seni gönderdikleri yere git ama beni de hiç bir zaman yanından ayırma. Ben yanındayken Baba Yaga'da sana hiçbir şey olmaz'. Vasilisa toplanmış, bebeğini cebine koymuş ve bir istavroz çıkartıp kara ormana doğru gitmiş.

Titreyerek gidiyormuş. Aniden yanından bir atlı geçivermiş – kendisi beyaz, giysileri beyaz, altındaki at beyaz, koşum takımı da beyazmış – hava aydınlanmaya başlamış.

Yoluna devam ederken karşıdan başka bir atlı geliyormuş - kızıl, giysileri kızıl, altındaki at kızıl, koşum takımı da kızılmış – güneş doğmaya başlamış.

Bütün gece ve bütün gün yürümüş Vasilisa, ancak ertesi gün akşama doğru Baba Yaga'nın kulübesinin bulunduğu açıklığa varmış. Kulübenin etrafındaki çit insan kemiklerinden yapılmış, çitin üstüne gözleri yerinde duran insan kafatasları konmuş; giriş kapıları yerine insan bacakları, kapı mandalları yerine insan kolları, kilit yerinde ise keskin dişli bir ağızdır. Vasilisa korkudan kaskatı kesilmiş ve yerinden kıpırdayamaz olmuş. Aniden yine bir atlı geçiyormuş – kendisi siyah, bütün giysileri siyah ve altındaki at da siyahmış. O, Baba

Yaga'nın kapılarına yaklaşmış ve birden bire sanki yerin dibine girmiş gibi ortadan kaybolmuş – gece çökmüş. Ama karanlık uzun sürmemiş – çitin üstündeki bütün kafataslarının gözleri parlamaya başlamış ve ormandaki tüm açıklık sanki gün ortasındaymiş gibi aydınlanmıştı. Vasilisa korkudan titriyor ama ne tarafa koşacağını bilmediği için yerinden kıpırdamıyormuş.

Kısa bir süre sonra ormandan korkunç bir gürültü gelmeye başlamış – ağaçlar çıtırdıyor, kuru yapraklar kütürüyor – ormandan Baba Yaga çıkmış; bir havanda geliyor, havan tokmağı ile hız veriyor, süpürge ile izini süpürüyormuş. Kapıya yaklaşmış durmuş ve etrafını koklayıp 'Öğk-öğk! Bir Rus kokusu alıyorum! Kim var burada?' diye bağırmağa başlamış. Vasilisa kocakarına yaklaşmış ve derin bir selam vererek 'Benim, büyükanneciğim! Üvey annemin kızları ışık almam için beni sana yolladılar'. 'Eh, tamam' demiş Baba Yaga. 'Biliyorum ben onları, ama sen önce yanımda yaşa da çalış, o zaman sana ışık veririm, hayır dersin ben seni yerim!' Sonra kapılara dönüp şöyle bağırıp seslenmiş 'Hey, sağlam kilitlerim, açılın! Geniş kapılarım, aralanın!' Kapılar açılmış ve Baba Yaga ıslık çalarak içeri girmiş, peşinden Vasilisa da girmiş ve ondan sonra her şey tekrar kapanıp kilitlenmiş. Kulübenin içine girdikten sonra Baba Yaga uzanmış ve Vasilisa'ya 'Haydi, fırında ne varsa çıkar şuraya, karnım açtı' demiş.

Vasilisa çitin üstündeki kafataslarından bir çıra tutuşturmuş ve yemekleri fırından çıkarıp Yaga'nın önüne koymaya başlamış ve o yemekler de en az on kişilikmiş; bodrumdan da kvas, bal şarabı, bira ve şarap getirmiş. Kocakarı hepsini yemiş, hepsini içmiş; Vasilisa'ya sadece biraz lahana çorbası, bir ekmek kenarı ve domuz etinden küçük bir parça bırakmış. Başlamış Baba Yaga uykuya hazırlanmaya ve Vasilisa'ya şöyle demiş, 'Bana bak, yarın ben gittikten sonra sen avluyu temizle, evi süpür, yemek yap, çamaşırları hazırla ve ambara gidip bir çeyrek buğday al da onu çörek otundan ayıkla [404]. Ve bütün bu işler yapılmış olacak; yoksa yerim seni!' diye emir verdikten sonra Baba Yaga horlamaya başlamış; Vasilisa ise kocakarının artıklarını bebeğin önüne koyup gözyaşlarına boğulmuş ve 'Al bebeğim, ye de derdimi dinle! Baba Yaga bana çok ağır bir iş verdi ve hepsini yapmazsam beni yemekle tehdit ediyor, bana yardım et!' demiş. Bebek, 'Korkma, Güzel Vasilisa! Akşam yemeğini ye, duanı et de uyumaya git, gün doğmadan neler doğar!' diye cevap vermiş.

Vasilisa sabah erkenden uyanmış bakmış ki Baba Yaga artık kalkmış. Pencereden bakmış – kafataslarındaki gözler sönüyor, işte beyaz atlı da görünürmüş – ve hava tamamen aydınlanmış. Baba Yaga avluya çıkmış, bir ıslık çalmış tokmağı, havanı ve süpürgesi hemen önünde peyda oluvermiş. Bir anda kırmızı atlı görünmüş – ve güneş doğmuştu. Baba Yaga havanına binip avlunun dışına çıkmış, tokmağıyla havanı hızlandırıyor, süpürgesiyle izini süpürüyormuş. Vasilisa tek başına kalmış, Baba Yaga'nın evini gezmiş, her şeyin bolluğuna

hayran kalmış ve ilk önce hangi işi yapayım diye düşüncelere dalmış, durmuş. Bir bakmış – bütün işler zaten yapılmış; bebek, buğdayı son çörek otu tanelerinden temizlemeye çalışıyormuş. Vasilisa bebeğe ‘Ah, sen benim kurtarıcısın!’ demiş. ‘Beni büyük dertten kurtardın’. Bebek ise Vasilisa’nın cebine girerken ‘Sana sadece öğle yemeğini yapmak kaldı’ demiş. ‘Tanrı yardımı ile pişir de doya doya dinlen!’

Akşamüstü Vasilisa sofrayı kurmuş ve Baba Yaga’yı beklemeye başlamış. Hava kararmaya başlamış, dışarıda siyah atlı bir anda görünüp kaybolmuş ve tamamen karanlık olmuş, sadece kafataslarındaki gözler parlayıp duruyormuş. Ağaçlar çıtırdamaya, kuru yapraklar kıtırdamaya başlamış; Baba Yaga geliyormuş. Vasilisa onu karşılamış. Baba Yaga, ‘Her şey yapılmış mı?’ diye soruyormuş. Vasilisa ‘Buyur kendin bak büyükanneçim!’ demiş. Baba Yaga her şeyi incelemiş, kızacak bir şey yokmuş diye söylenmiş ve ‘E peki!’ demiş. Ondan sonra ‘Sadık hizmetçilerim, sevgili dostlarım, buğdayımı öğütün!’ diye bağırılmış. Ortaya üç çift el çıkmış, buğdayı kapıp göz önünden götürmüşler. Baba Yaga karnını doyurmuş, uykuya hazırlamaya başlamış ve Vasilisaya yine bir emir vermiş: ‘Yarın bugün yaptığının aynısını yap ve ayrıca bunlara ek olarak ambardaki haşhaşı çıkar da onu tane tane topraktan ayıkla, bak, biri kininden içine toprak karıştırmış!’ Kocakarı bunu demiş, duvara doğru dönmüş ve horlamaya başlamış, Vasilisa ise bebeğinin karnını doyurmaya başlamış. Bebek yemeğini yemiş ve dünkünün aynısını demiş: ‘Tanrıya dua et de uyumaya git; gün doğmadan neler doğar, her şey yapılmış olacak, Vasilisa’cığım!’

Ertesi sabah Baba Yaga yine havanında evden gitmiş ve bebekle Vasilisa bütün işlerini çabucak bitirmişler. Kocakarı dönmüş, etrafına bakmış ve ‘Sadık hizmetçilerim, sevgili dostlarım, şu haşhaştan yağ çıkartın!’ Ortaya üç çift el çıkmış, haşhaşı alıp göz önünden götürmüşler. Baba Yaga yemek yemeye oturmuş; o yiyor Vasilisa ise sessiz duruyormuş. Baba Yaga ‘Niye benimle hiçbir şey konuşmuyorsun?’ demiş. ‘Dilsiz gibi duruyorsun!’ Vasilisa ‘Cesaret edemedim’ demiş. ‘Ama izin verirsen sana bir şey sormak istiyorum’. ‘Sor; ama her sorunun sonu iyilik değildir, çokbilmiş olursan çabuk yaşlanırsın!’ ‘Büyükanneçim, sana sadece gördüğüm bir şeyi sormak istiyorum: ben sana gelirken yanımdan beyaz bir at üzerinde bir binici geçmişti, kendisi beyazdı, giysileri de beyazdı – o kimdi?’ Baba Yaga ‘O benim yüzü açık günüm’ diye cevap vermişti. ‘Ondan sonra da yanımdan kızıl bir at üzerinde bir binici geçmişti, kızıldı, giysileri de kızıldı, o kimdi?’ Baba Yaga ‘O benim kızıl güneşim’ diye cevap vermiş. ‘Peki, ta kapının dibinde yanımdan geçen siyah bir atlı ne anlama gelir büyükanneçim?’ ‘Bu benim karanlık gecem; hepsi sadık kullarım!’

Vasilisa’nın aklına bir de üç çift el gelmiş ama bir şey dememiş. Baba Yaga ‘Niye başka bir şey sormuyorsun?’ demiş. ‘Benim için bunlar da yeter; sen, çokbilmiş olursan çabuk yaşlanırsın dememiş miydin büyükanneçim?’ Baba Yaga, ‘Avlunun içinde değil de, sadece

avlunun dışında gördüklerin hakkında soru sorman iyi bir şeydir! Kirli çamaşırlarımın dışarı çıkartılmasını hiç sevmem ve fazla meraklıları da yerim! Simdi de ben sana bir soru soracağım: sana verdiğim işlerini nasıl yetiştirebiliyorsun?’ Vasilisa ‘Bana annemin hayır duası yardım eder’ diye cevap vermiş. ‘Öyle mi? O zaman defol git yanımdan, kutsanmış kız! Kutsanmış olanlara burada ihtiyacım yok!’ Vasilisa’yı evden çıkarmış ve kapılardan dışarı atmış, sonra da çitin üstünden gözleri parlayan bir kafatasını almış, bir sopanın uçuna koymuş ve Vasilisa’ya verip ‘İşte sana üvey annenin kızları için ışık, al şunu, seni bunun için buraya göndermişlerdir’ demiş.

Vasilisa, kafatasının ışığında koşa koşa evine doğru yönelmiş, o ışık sadece sabah olunca sönmüş, sonunda ertesi günün akşamına doğru evine varmıştı. Kapıların önüne yaklaşırken ‘Herhalde evdekilerin artık bir ışığa ihtiyaçları kalmamıştır’ diye kendi kendine düşünürken kafatasını tam atacağı sırada, aniden kafatasının içinden ‘Beni atma, üvey annene götür’ diyen boğuk bir ses gelmiş.

Vasilisa üvey annesinin evine bir bakış atmış ve hiçbir pencerede ışık görmeyince içeri kafatasıyla girmeye karar vermiş. Evdekiler onu ilk kez şefkatli bir şekilde karşılamış ve gittiğinden beri evde hiç ateş olmadığını anlatmışlar; kendileri ateşi çıkaramamış ve komşulardan getirdikleri ateş de içeri girdikleri an hep sönyormüş. Üvey annesi ‘Bakarsın senin ateşin tutulacaktır’ demiş. Kafatasını odaya almışlar ama kafasındaki gözler direk üvey anne ve kızlarına bakıyor, adeta yakıyorlarmış! Onlar saklanmaya niyetlenmişler ama kendilerini nereye atarlarsa atınsalar gözler onları her yerde takip ediyormuş. Sabaha doğru tamamen yanıp kömür haline gelmişler, sadece Vasilisa’ya dokunulmamış.

Ertesi sabah Vasilisa kafatasını toprağa gömmüş, evi kilitlemiş ve şehre gidip soysuz yaşlı bir kadına kendisini evine alsın diye bir ricada bulunmuş. Yaşlı kadının evinde yaşıyor da babasını bekliyormuş. Ve bir gün Vasilisa yaşlı kadına: ‘Bir şey yapmadan oturmaktan canım sıkılıyor, büyükanneciğim! Gidip bana en iyi ketenden alır mısın, ben en azından iplik eğireceğim!’ demiş. Yaşlı kadın iyi bir keten satın almış; Vasilisa iş başına oturmuş, eli çok çabukmuş, ipliği düzgün ve saç kadar ince çıkarmış. Çok fazla eğrilmiş iplik birikmiş, dokuma zamanı gelmiş ama Vasilisa’nın ipliğine uyacak dokuma tarağı yokmuş ve hiç kimse de yapmayı beceremiyormuş. Vasilisa bebeğinden istemiş, o ise ‘Sen bana eski bir dokuma tarağı, eski bir mekik bir de at yelesinden kıl getir; ben senin için her şeyi yaparım’ demiş.

Vasilisa gerekli olan her şeyi bulmuş ve uyumaya gitmiş. Bebek ise gece güzel bir dokuma tezgâhı hazırlamış. Kışın sonuna doğru kumaş da dokunmuş, bir de o kadar ince olmuş ki; ip iğne deliğinden geçebiliyormuş. Baharda kumaşlar ağartılmış ve Vasilisa yaşlı kadına ‘Bu kumaşları sat, büyükanneciğim, parasını da kendine al’ demiş. Yaşlı kadın bakmış ve nefesi

kesilmiş: ‘Hayır, çocuğum! Böyle kumaşlara çar dışında hiç kimse layık değildir, saraya götüreceğim’.

Yaşlı kadın çarın malikânesine varmış, ve hep pencerelerinin önünde gezip duruyormuş. Çar onu görüp ‘İstedğin nedir, nine?’ diye sormuş. Yaşlı kadın ise ‘Majesteleri, ben daha önce görülmemiş bir mal getirdim, senden başka hiç kimseye göstermek istemiyorum’ diyerek cevap vermiş. Çar yaşlı kadını içeri alsınlar diye emretmiş ve kumaşı görür görmez hayran kalmış. Çar ‘Buna karşılık ne istiyorsun?’ diye sormuş. ‘Bu paha biçilemez bir şey, Efendim! Onu sana bir armağan olarak getirdim’. Çar yaşlı kadına teşekkür etmiş ve hediyelerle uğurlamış.

O kumaştan çara gömlekler dikmeye kalkmışlar, kumaşları kesmişler ancak hiçbir yerde onları işleyebilecek bir terzi kadın bulamamışlar. Arayışlar uzun sürmüş, sonunda çar yaşlı kadını çağırmış ve ‘Böyle bir kumaşın eğrilmesi ve dokumasını bildiysen ondan gömlek dikmeyi de bil’ demiş. Yaşlı kadın ‘Bu kumaşı eğirip dokuyan ben değilim, Efendim, bu yanıma aldığım bir kızın işi’ demiş. ‘O halde o kız diksin!’ Yaşlı kadın eve dönüp her şeyi Vasilisa’ya anlatmış. Vasilisa ise kadına ‘Bu işin de ellerimden geçeceğini biliyordum’ demiş. Odasına kapanıp işe başlamış; hiç ara vermeden dikmeye devam etmiş ve kısa bir süre sonra bir düzine gömlek hazırlamış.

Yaşlı kadın gömlekleri çara götürmüş, Vasilisa ise yüzünü yıkamış, saçını taramış, giyinmiş ve pencerenin önünde oturmuş. Oturup ne olacağını bekliyormuş. Bir bakmış ki yaşlı kadının avlusuna çarın hizmetçisi geliyor, odaya girmiş ve ‘Çar-efendimiz kendisi için gömlekleri işleyen marifetli hanımı görmek ve onu kendi elleriyle ödüllendirmek istiyor’ demiş. Vasilisa çarın huzuruna gitmiş. Çar, Güzel Vasilisa’yı görür görmez ona deliler gibi âşık olmuş. ‘Hayır, güzelim benim!’ diyormuş, ‘Ben senden ayrılamam, benim karım olacaksın’. O an çar Vasilisa’yı beyaz ellerinden tutup yanına oturtmuş ve arada düğün de yapmışlar. O sırada Vasilisa’nın babası da dönmüş, kaderine razı olmuş ve kızının yanında kalmış. Vasilisa yaşlı kadını da yanına almış, bebeğini ise ömrünün sonuna kadar her zaman cebinde taşımış.

(Af. No.104)

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI : Iryna SMOLIK

Doğum Tarihi ve Yeri : 27/05/1985- BELARUS

Medeni Durumu : Bekar

Eğitim Durumu

Mezun Olduğu Lise : Nesvij Devlet Pedagoji Koleji, BELARUS, 2004

Lisans Diploması : Minsk Devlet Dilbilimi Üniversitesi, Tercümanlık Fakültesi, (Türkçe ve İngilizce Tercümanı), 2010

Yüksek Lisans Diploması : Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, 2013

Tez Konusu : Türk ve Rus Masallarında Kadın İmgesi

Yabancı Dil / Diller : Rusça (ana dili), Türkçe, İngilizce

Bilimsel Faaliyetler :

Rus ve Türk Atasözlerinde Hayvan İmgelerinin Karşılaştırmalı Analizi, Üniversite Bitirme Tezi, 2010

İş Denevimi

Stajlar : Kolpenitsa Orta Öğretim Okulu, 2004 İngilizce Öğretmeni,
LinSmart Tercüme Bürosu, 2009

Türkçe ve İngilizce Öğretmeni

Projeler : Rus ve Türk Atasözlerinde Hayvan İmgelerinin Karşılaştırmalı Analizi, Üniversite Bitirme Tezi, 2010

Çalıştığı Kurumlar :Linsmart Tercüme Bürosu, Minsk, Belarus

Türkçe ve İngilizce Tercümanı, 2009-2011

BEsT A.Ş., Minsk, Belarus

Yabancılar (Türkler) İçin Rusça Öğretmeni, 2010-2011

Zoraçka Yabancı Dil Kursu, Minsk, Belarus

İngilizce Öğretmeni, 2006-2009

Telehanı Orta Öğretim Okulu, Brest, Belarus

İngilizce Öğretmeni, 2004-2005

E-Mail : ismolik@yandex.ru